

**T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI**

**İSKENDERUN'DA (HATAY)
SANAYİLEŞMEYE BAĞLI GÖÇLERİN
KENTSEL DOKUYA YANSIMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Bülent OCAK**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Eylül KARAGEL**

Hatay-2023

**T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI**

**İSKENDERUN'DA (HATAY)
SANAYİLEŞMEYE BAĞLI GÖÇLERİN
KENTSEL DOKUYA YANSIMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Bülent OCAK**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Eylül KARAGEL**

Hatay-2023

ONAY

BÜLENT OCAK tarafından hazırlanan “İSKENDERUN’DA (HATAY) SANAYİLEŞMEYE BAĞLI GÖÇLERİN KENTSEL DOKUYA YANSIMASI” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği ile **COĞRAFYA ANA BİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

29 / 12 / 2023

Jüri Üyeleri	İmza
Doç. Dr. Eylül KARAGEL (Danışman)	
Prof. Dr. Tülay ÖCAL	
Doç. Dr. Esen DURMUŞ	

Bülent OCAK tarafından hazırlanan “İskenderun’da (Hatay) Sanayileşmeye Bağlı Göçlerin Kentsel Dokuya Yansıması” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunan jüri üyelerince kabul edildiğini **onaylarım**.

Doç. Dr. Sinan ERDOĞAN

Enstitüsü Müdürü

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezde yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim (14/12/2023)

Bülent OCAK

ÖNSÖZ

“İskenderun’da (Hatay) Sanayileşmeye Bağlı Göçlerin Kentsel Dokuya Yansıması” isimli bu çalışma yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. İskenderun Akdeniz Bölgesi’nin Adana Bölümü sınırları içerisinde Hatay iline bağlı 15 ilçe idari alanındaki en gelişmiş şehirdir. Şehrin bölüm içerisinde kuruluş yerinden kaynaklanan avantajları uzun bir tarihi geçmişe sahne olmasını sağlamıştır. Şehrin tarihi süreç içerisinde göstermiş olduğu önemin yanı sıra günümüzde de bu özelliğini koruması ve devam ettirmesinde sanayileşmenin çok büyük payı bulunmaktadır. Sanayinin kuruluş yeri olarak bu alanı seçmesinin etkileri şehrin yatay ve dikey yöndeki gelişimi kadar hızlı nüfus artışıyla ortaya çıkan dış kenar kuşağındaki gecekondulaşma ve bunun ortaya çıkardığı pek çok sorun çalışmada üzerinde önemle durulan konuyu oluşturmaktadır. Çalışmada coğrafya biliminin araştırma yöntem ve teknikleri kullanılmıştır. Böylelikle sahada incelemeye değer bulunan çalışma konusu beşeri ve ekonomik coğrafya sistematigi çerçevesinde araştırılmıştır. Doğal çevre koşulları ile beşeri faaliyetlerin etkileşiminin sorgulandığı çalışmada bu etkileşimin neden ve sonuçları analiz edilmeye çalışılmıştır.

Çalışma beş bölüm halinde hazırlanmıştır. Birinci bölüm olan giriş bölümünde; sahanın coğrafi şartları ve genel özellikleri, problem durumu, amaç ve önem, konunun kapsamı ve daha önce yapılmış çalışmalar, araştırma soruları ve hipotezleri ile araştırmanın sınırlılıkları/olumsuzlukları incelenmiştir. İkinci bölüm; çalışmanın materyal ve yöntem kısmını oluşturmaktadır. Kavramsal çerçevenin konu edinildiği üçüncü bölümde özellikle göç-sanayileşme-kentsel doku etkileşimi ele alınmıştır. Dördüncü bölüm çalışmanın bulgular ve tartışmasını içermektedir. Burada yerleşme ve sanayinin kuruluşunu etkileyen faktörler ile sanayileşmeye bağlı göç süreci ana çerçeveyi oluşturmaktadır. Göç süreci ile birlikte oluşan yeni mahalleler ve bu mahallelerdeki konut yapısı incelenen alt başlıklardandır. Beşinci ve sonuç bölümünde tespit edilen sorunlara çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

Çalışma konusunun belirlenmesinden tamamlanmasına kadar geçen sürede bilgi ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Doç.Dr. Eylül KARAGEL’e teşekkürlerimi sunarım.

İSKENDERUN'DA (HATAY) SANAYİLEŞMEYE BAĞLI GÖÇLERİN KENTSEL DOKUYA YANSIMASI

Bülent OCAK

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2023

Danışmanı: Doç. Dr. Eylül KARAGEL

ÖZET

Araştırma sahasını İskenderun şehir sınırları içerisinde bulunan 28 mahalleden tepe mahalleleri olarak ta bilinen 6 mahalle oluşturmaktadır. Bu mahalleler; *Esentepe, Buluttepe, Barıştepe, Gültepe, Kocatepe ve Yıldırım Tepe*'dir. "*İskenderun'da Sanayileşmeye Bağlı Göçlerin Kentsel Dokuya Yansıması*" araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı, İskenderun şehrine ve körfez çevresindeki diğer yerleşmelere sanayi faaliyetlerine bağlı olarak gerçekleşen göçlerin kentsel doku formu üzerinde meydana getirdiği değişiklikleri ortaya koymaktır. İskenderun şehri sanayi faaliyetlerinden büyük oranda etkilenmiştir. Şehir ve çevresindeki diğer yerleşmeler sanayinin oluşturduğu nüfus akımı nedeniyle gelişim göstermiştir. Sanayiye dayalı bir göç süreci ve bunun sonucunda gelişen şehirleşme faaliyetleri körfez çevresindeki bütün yerleşmeleri etkisi altına almıştır.

Çalışma 5 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırma sahasının konum, genel özellikler, amaç, kapsam, araştırma soru ve hipotezleri ile sınırlılıklar konu başlıkları işlenmiştir. İkinci bölümde araştırmanın modeli ve yöntemi ana başlığı altında toplanan veriler ve analizlere yer verilmiştir. Üçüncü bölüm sanayileşme, göç ve kentsel doku etrafında şekillenen bir kavramsal çerçeveden ibarettir. Dördüncü bölüm çalışmanın bulgularının yer aldığı bölümdür. Araştırma sahasında sanayiye bağlı göçlerin kentsel dokuya olan etkileri ayrıntılarıyla işlenmeye çalışılmıştır. Bu bölümde yerleşme ve sanayinin kuruluşunu ve gelişmesini etkileyen doğal ve beşeri faktörlerden ayrıntılarıyla bahsedilmektedir. Yine aynı bölüm içerisinde sanayileşmeye bağlı göç süreci ve bu göç sürecinin sonunda oluşan yeni mahalleler ve değişen konut dokusu anlatılmaktadır.

Araştırma sahasında ilk nüfus sayımının yapıldığı 1940 yılından günümüze kadar üç önemli dönem yaşanmıştır. Bu dönemlerden ilki 1950-1955 yılları arasında kapsayan ve bölgedeki ilk sanayi faaliyetlerinin kurulmaya başlandığı dönemdir. Bu süreç hem şehirselsel alanı hem de ilçe genelini tüm dönemler içerisindeki en büyük nüfus artış oranıyla derinden etkilemiştir. Araştırma sahasına Hatay ilinin ilçe ve

köylerinden nüfus akımı gerçekleşmiştir. Sanayiye dayalı göçler aslında bu dönemden itibaren başlamıştır. İskenderun'a gerçekleşen ikinci dönem göçler 1970-1975 tarihleri arasında sanayiye bağlı olarak gerçekleşmiştir. 1971 yılında kurulma çalışmalarına başlanılan ve 1974 yılında ilk üretime geçen İskenderun Demir ve Çelik Fabrikası'nın göç sürecine olan etkisi çok büyük olmuştur. Ağır sanayinin kurulması ve işletmeye açılmasıyla Hatay ili ve ilçeleri dışında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin ekonomik bakımdan geri kalmış ilçe ve köylerinden nüfus akımı yaşanmıştır. Göç süreci daha sonraki yıllarda da azalarak devam etmiştir. En yoğun dönemi bu yıllar arasında gerçekleşmiştir. Sanayileşmenin göçe olan etkisi ve buna bağlı olarak kentleşme süreci hızlı bir şekilde gerçekleşme eğilimine girmiştir. Bu dönemden 2000'li yıllara kadar göçle gelen nüfus şehir merkezinde konut bulma problemleriyle karşılaşmıştır. Arsa ve konut fiyatlarının yüksek oluşu insanları daha ucuz konut bulabilecekleri dağlık alanın yamaçlarındaki engebeli sahalara yöneltmiştir. Buna bağlı olarak şehrin dış kuşağında gecekondulu mahalleleri meydana getirilmiştir. Şehirleşme süreci sadece İskenderun şehrinde hızlı bir gelişim göstermemiştir. İskenderun ilçesi sınırlarında bulunan çoğu köyün nüfus artışıyla beraber idari değişiklikleri de olmuştur. Bu idari değişim köylerin belde belediyesine dönüşmesiyle sonuçlanmıştır. Belde belediyeleri ise kırsal fonksiyondan kasaba fonksiyonuna doğru geçişin en önemli sinyallerini vermişlerdir. Böylelikle körfez çevresinde birbirine yakın konumlarda kentleşme faaliyetlerinin yerleşmeleri etkilediği görülmüştür. İskenderun şehri ve ilçesini 2000'li yıllardan sonra etkileyen faktör idari değişim faktörüdür. 2012 yılında çıkarılan büyükşehir yasası ile Arsuz ilçesi İskenderun ilçesi sınırından ayrılarak yeni bir ilçe idari sınırına kavuşmuştur. Bu durum İskenderun ilçesinin idari hizmet sahasını oldukça daraltmıştır.

Araştırma sahasında sanayiye bağlı olarak yaşanan göçlerin yeni kurulan mahalleler üzerindeki en büyük etkisi şehrin konut dokusuna uymayan yeni konut dokularının oluşmasıdır. Ayrıca sosyo kültürel özellikleri itibariyle de farklı mahallelerin meydana gelmesine sebep olmuştur.

Anahtar Kelimeler: İskenderun, Hatay, Sanayileşme, Göç, Kentsel Doku.

**REFLECTION OF MIGRATIONS DUE TO INDUSTRIALISATION IN
İSKENDERUN (HATAY) TO URBAN TISSUE**

Bülent OCAK

**The Institute Of Social Science, The Department Of Geography, Master's
Thesis, 2023**

Danışmanı: Doç. Dr. Eylül KARAGEL

ABSTRACT

The research area consists of 6 neighbourhoods known as hill neighbourhoods from 28 neighbourhoods within the city limits of İskenderun. These neighbourhoods; *Esentepe, Buluttepe, Barıştepe, Gültepe, Kocatepe and Yıldırım Tepe*. The research topic is “*Reflection of Migrations Due to Industrialisation in İskenderun to Urban Tissue*”. The most important purpose of carrying out such a study is to reveal the changes caused by the migrations to the city of İskenderun and other settlements around the bay due to industrial activities on the urban tissue form. The city of İskenderun has been greatly influenced by its industrial activities. This effect showed itself as a result of the great waves of migration to the city and region. An industrial-based migration process and as a result, the urbanisation activities that developed have affected all settlements around the bay.

The study consists of 5 parts. In the first part, the location, general characteristics, purpose, scope, research questions and hypotheses and limitations of the research field are covered. In the second part, the data and analyses collected under the main title of the model and method of the research are included. The third part consists of a conceptual framework shaped around industrialisation, migration and urban fabric. The fourth part is the one containing the findings of the study. In the research field, the effects of industrial migrations on the urban texture were tried to be covered in detail. In this section, the natural, historical, administrative, population and urban tissue factors affecting the establishment and development of the settlement and industry are mentioned in detail. In the same section, the migration process due to industrialisation and the new neighbourhoods formed at the end of this migration process and the changing housing texture are explained.

There have been three important periods since 1940, when the first census was held in the field of research, until today. The first of these periods is the period

that covers the years 1950-1955 and the first industrial activities in the region started to be established. This process deeply affected both the urban area and the entire district with the largest population growth rate in all periods. The population flow from the districts and villages of Hatay province took place in the field. Migrations based on industry actually started since this period. As the next period, we can say that the second period covering the years 1970-1975. The effect of the Iskenderun Iron and Steel Factory, which was established in 1971 and started production in 1974, also had a great impact on the migration process. With the establishment and opening of heavy industry, there was a population flow from the economically backward districts and villages of the Eastern and Southeastern Anatolia Region, apart from Hatay provinces and districts. The migration process continued to decrease in the following years. The most intense period was realised between these years. The effect of industrialisation on migration and, accordingly, the urbanisation process tended to happen quickly. The population, which came from this period to the 2000s, faced problems with finding housing in the city centre. The high prices of land and housing has led people to the rugged areas on the slopes of the mountainous area where they can find cheaper housing. Accordingly, slums were created in the outer belt of the city. The urbanisation process has not only shown rapid development in the city of Iskenderun. Most of the villages located on the borders of Iskenderun district have had administrative changes with the increase in the population. This administrative change resulted in the transformation of the villages into town municipalities. Town municipalities, on the other hand, gave the most important signals of the transition from the rural function to the town function. Thus, it was seen that urbanisation activities in close to each other around the bay affected the settlements. The factor affecting the city and district of Iskenderun after the 2000s is the administrative change factor. With the metropolitan law enacted in 20212, Arsuz district separated from the border of Iskenderun district and gained a new district administrative border. This situation has narrowed the administrative service area of Iskenderun district considerably.

The biggest effect of the migrations experienced due to industry in the research field on the newly established neighbourhoods has been the formation of new housing textures that do not fit the housing texture of the city. In addition, it has caused different neighbourhoods to occur due to its socio-cultural characteristics.

Keywords: Iskenderun, Hatay, Industrialisation, Migration, Urban Texture

İÇİNEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	iii
TABLolar LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	ix

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Araştırma Sahasının Coğrafi Konumu ve Genel Özellikleri	1
1.2. Araştırmanın Problem Durumu, Amacı ve Önemi.....	6
1.3. Araştırma Konusu, Kapsamı ve Daha Önce Yapılmış Çalışmalar	8
1.4. Araştırma Soruları ve Hipotezleri.....	16
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları/Olumsuzlukları	18

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA MODELİ VE YÖNTEMİ

2.1. Araştırmanın Modeli, Evreni ve Örneklemi.....	21
2.2. Araştırmanın Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması.....	22
2.3. Araştırmanın Veri Analizi.....	24

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SANAYİLEŞME, GÖÇ VE KENTSEL DOKU

3.1. Kavramlar (Sanayileşme, Göç ve Kentsel Doku).....	28
3.2. Göç ve Sanayileşme Etkileşimi.....	36
3.3. Göç ve Kentsel Doku Etkileşimi	37

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ARAŞTIRMA SAHASINDA SANAYİYE BAĞLI GÖÇLERİNİN KENTSEL
DOKUYA ETKİSİ

4.1. Araştırma Sahasında Yerleşme ve Sanayinin Kuruluşunu Etkileyen Faktörler..	41
4.1.1. Doğal Faktörler	41
4.1.2. Yerleşmenin Tarihsel Gelişimi.....	46
4.1.3. Yerleşmenin Yönetsel Değişimi.....	58
4.1.4. Yerleşmenin Kentsel Dokusu.....	61
4.1.5. Nüfus Gelişimi	67
4.1.6. Sanayileşme.....	78
4.2. Sanayileşmeye Bağlı Göç Süreci.....	87
4.2.1. Göç Süreci ve Nüfusa Etkileri.....	87
4.2.2. Göçle Birlikte Oluşan Mahalleler ve Değişen Yerleşme Dokusu.....	94
4.2.2.1. Yeni Oluşan Mahallelerin Kuruluş Yerleri ve Özellikleri.....	99
4.2.2.2. Yeni Oluşan Mahallelerin Konut Yapısı	114

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ	124
KAYNAKÇA.....	129

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. İskenderun Şehrinin Fonksiyonel Arazi Kullanım Değerleri.....	62
Tablo 2. İskenderun İlçesi'nde Nüfusun Gelişimi (1940-2022).....	69
Tablo 3. İskenderun İlçe Merkezinde Nüfus Artış Miktarı, Oranı ve Yıllık Artış Hızı (1940-2022).....	70
Tablo 4. İskenderun İlçesi Kırsal Kesiminde Nüfus Artış Miktarı, Oranı ve Yıllık Artış Hızı (1940-2022)	72
Tablo 5. İskenderun İlçe Merkezi Mahalle Nüfusları (2022).....	77
Tablo 6. Belen İlçesi'nde Nüfusun Gelişimi (1940-2015)	89
Tablo 7. Payas İlçesi'nde Nüfusun Gelişimi (1935-2015)	89
Tablo 8. Dörtöyöl İlçesi'nde Nüfusun Gelişimi (1935-2015).....	89
Tablo 9. İskenderun İlçesi Mahallelerinde Nüfus Gelişimi (1940-2015).....	92
Tablo 10. İskenderun Şehri Tepe Mahallelerine Göçle Gelenler ve Geldikleri Yer İle Bağlantı Durumları	105

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Araştırma Sahasının Lokasyon Haritası	1
Şekil 2. Araştırma Sahasının Morfografya Haritası.....	4
Şekil 3. İskenderun İlçesi ve Yakın Çevresinin Topoğrafya Haritası.....	42
Şekil 4. İskenderun Şehri Tarihi Gelişimi	52
Şekil 5. İskenderun Şehri Kıyı Kesiminin Yerleşim Düzenini Gösteren Harita.....	53
Şekil 6. İskenderun İlçesinin İdari Değişimi (1940-1990)	59
Şekil 7. İskenderun İlçesinin İdari Değişimi (Büyükşehir Yasası Öncesi ve Sonrası)	61
Şekil 8. İskenderun Şehrinin Arazi Kullanımı	63
Şekil 9. İskenderun İlçe Merkezinde Nüfusun Gelişim Seyri (1940-2022).....	70
Şekil 10. İskenderun İlçe Merkezinde Nüfusun Artış Oranı (1940-2022).....	71
Şekil 11. İskenderun İlçe Merkezinde Nüfus Dağılışı Haritası (1990).....	74
Şekil 12. İskenderun İlçe Merkezinde Nüfus Dağılışı Haritası (2022).....	75
Şekil 13. İskenderun İlçe Merkezinde Nüfus Yoğunluğu Haritası (2022)	76
Şekil 14. İskenderun İlçesinin Ulaşım Bağlantıları Haritası.....	79
Şekil 15. Payas İlçe Merkezi Sınırlarında Bulunan İsdemir Sahası ve Payas'ın Arazi Kullanımı (2022)	83
Şekil 16. İskenderun İlçe Merkezinin Mahalleleri (2022)	101
Şekil 17. İskenderun İlçe Merkezi Buluttepe Mahallesi'nde Bir Ev Planı (2023) ..	120
Şekil 18. İskenderun İlçe Merkezi Gültepe Mahallesi'nde Bir Ev Planı (2023)	121

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Foto 1 (a-b-c-d) İskenderun Demir Çelik Fabrikası'ndan (İsdemir) görüntüler.....	7
Foto 2. İskenderun Körfezi'nin Uydu Görüntüsü.....	44
Foto 3. İskenderun İlçesinde Anavatana Katılış Kutlamalarından Bir Görüntü (1938)	51
Foto 4. İskenderun Şehri ve Sahil Kesiminin Görüntüsü	54
Foto 5. İskenderun Şehrinin Esentepe Mahallesi'nin Bulunduğu Alandan Sahil Kesimindeki Yayılışı Gösteren Bir Görüntüsü	55
Foto 6. İskenderun Şehrinin Körfez Çevresindeki Yayılış Görüntüsü	56
Foto 7. İskenderun Şehrinin Sıkışık Kont Dokusuna Sahip Mahallelerinin Bulunduğu Alandan Bir Görüntü	64
Foto 8. İskenderun Şehir Merkezinden Bir Görüntü	66
Foto 9. İskenderun Demir Çelik İşletmesinden Bir Görüntü.....	81
Foto 10. Limana Gemilerle İşlenmek Üzere Gelen Demir Cevherinden Bir Görüntü	86
Foto 11. a-b. Hurda Demiri Eritmek Amacıyla Fırına Verilmesinden Bir Görünüm ... c. Fırından Çıkarılmış Sıvı Cevher (Pot'a içerisinde)	86
d. Üretilen Çelikten Bir Görüntü.....	86
Foto 12. İskenderun Şehrinde 1980'li Yıllardan Sonra Yapılan Konutlardan Bir Görüntü.....	97
Foto 13. İskenderun Şehrinde Tepe Mahallelerinin Bulunduğu Alandan Bir Görüntü (2022)	102
Foto 14. İskenderun Şehrinde Eski Koyun Pazarı ve Nevruz Alanından Tepe Mahallelerine Bir Bakış (2022).....	102
Foto 15. İskenderun Şehrinde Esentepe Mahallesi'nden Bir Görüntü (2022).....	104
Foto 16. İskenderun Şehrinde Buluttepe Mahallesi'ni Gültepe Mahallesi'nden Ayıran Şeytan Deresi'nden Bir Görüntü (2022)	107
Foto 17. İskenderun Şehrinde Gültepe Mahallesi'ne Bir Bakış (2022).....	108

Foto 18. İskenderun Şhrinde Gültepe Mahallesi'ni Buluttepe Mahallesi'nden Ayıran Şeytan Deresi Sınırı (2022)	109
Foto 19. İskenderun Şhrinde Kocatepe Mahallesi'nde Buluna Deniz Nakliyecileri Derneği İlköğretim Okulu	112
Foto 20. İskenderun Şhrinde Yıldırımtepe Mahallesi'ni Diğer Mahallelerden Ayıran Feyezan Kanalı	112
Foto 21. İskenderun Şhrinde Yıldırımtepe Mahallesi'nden Şehre Bir Bakış	113
Foto 22. İskenderun Şhrinde Esentepe Mahallesi'nde Bulunan Konut Alanlarından Bir Görüntü.....	116
Foto 23. İskenderun Şhrinde Barıştepe Mahallesi Sokaklarından Bir Görüntü	117
Foto 24. İskenderun Şhrinde Buluttepe Mahallesi Sokaklarından Görüntüler	118
Foto 25. İskenderun Şhrinde Buluttepe Mahallesinin Adana-Antakya Otobanı Sınırlarından Görüntüsü	119
Foto 26. İskenderun Şhrinde Kocatepe Mahallesinin Görüntüsü (2023)	122
Foto 27. İskenderun Şhrinde Kocatepe Mahallesi'nin Konut Yapısından Bir Görüntü (2023)	122
Foto 28. İskenderun Şhrinde Yıldırımtepe Mahallesi'nin Konut Yapısından Görüntüler (2023).....	123

BİRİNCİ BÖLÜM

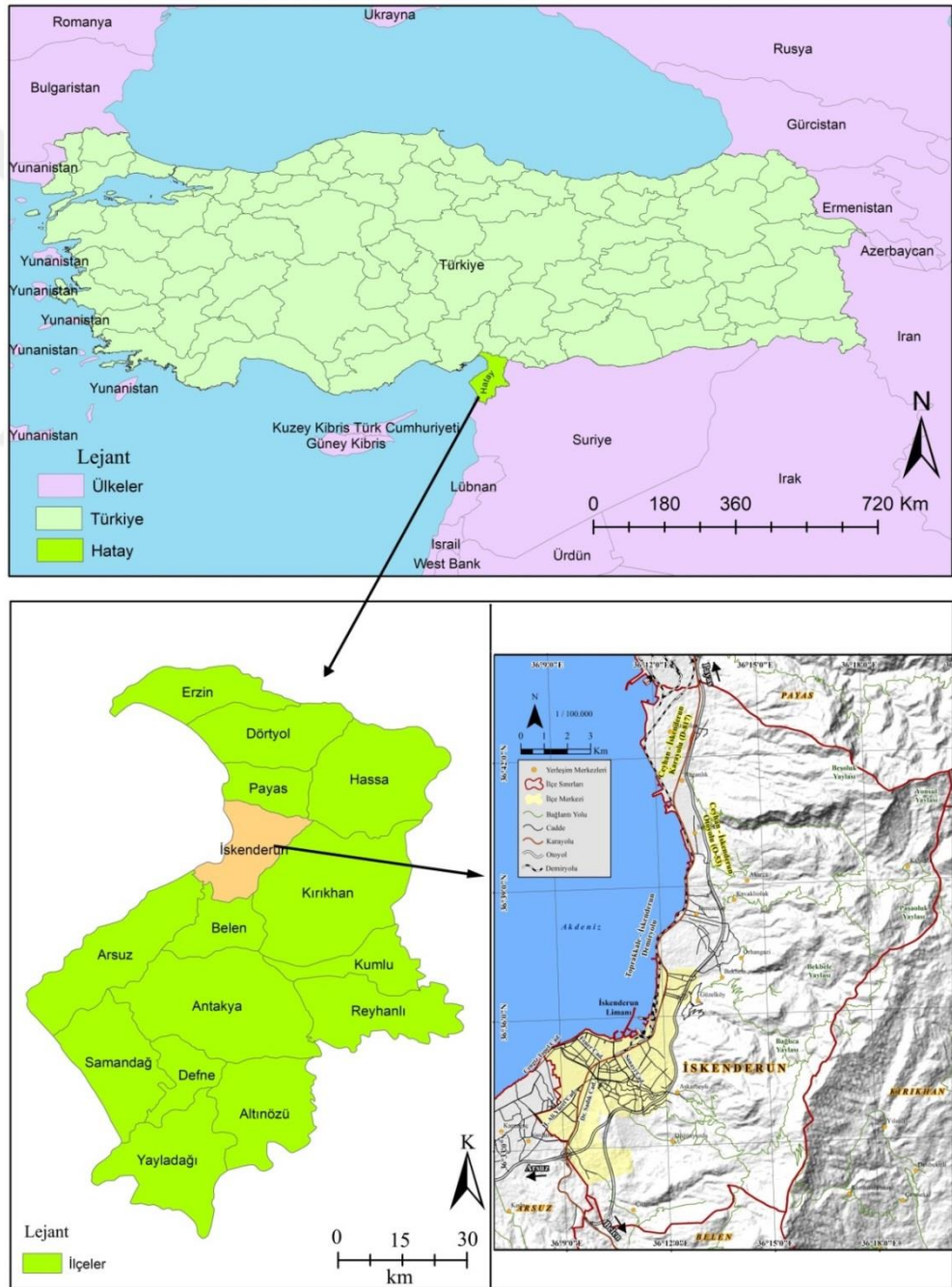
GİRİŞ

1.1.Araştırma Sahasının Coğrafi Konumu ve Genel Özellikleri

Hatay ilinin en önemli yerleşme alanlarından birisini Amanos Dağları'nın batısında dar kıyı kuşağı üzerinde kurulmuş olan İskenderun ilçesi ve çalışma sahasını oluşturan “İskenderun şehri” meydana getirmektedir (Şekil 1).

Şekil 1.

Araştırma Sahasının Lokasyon Haritası

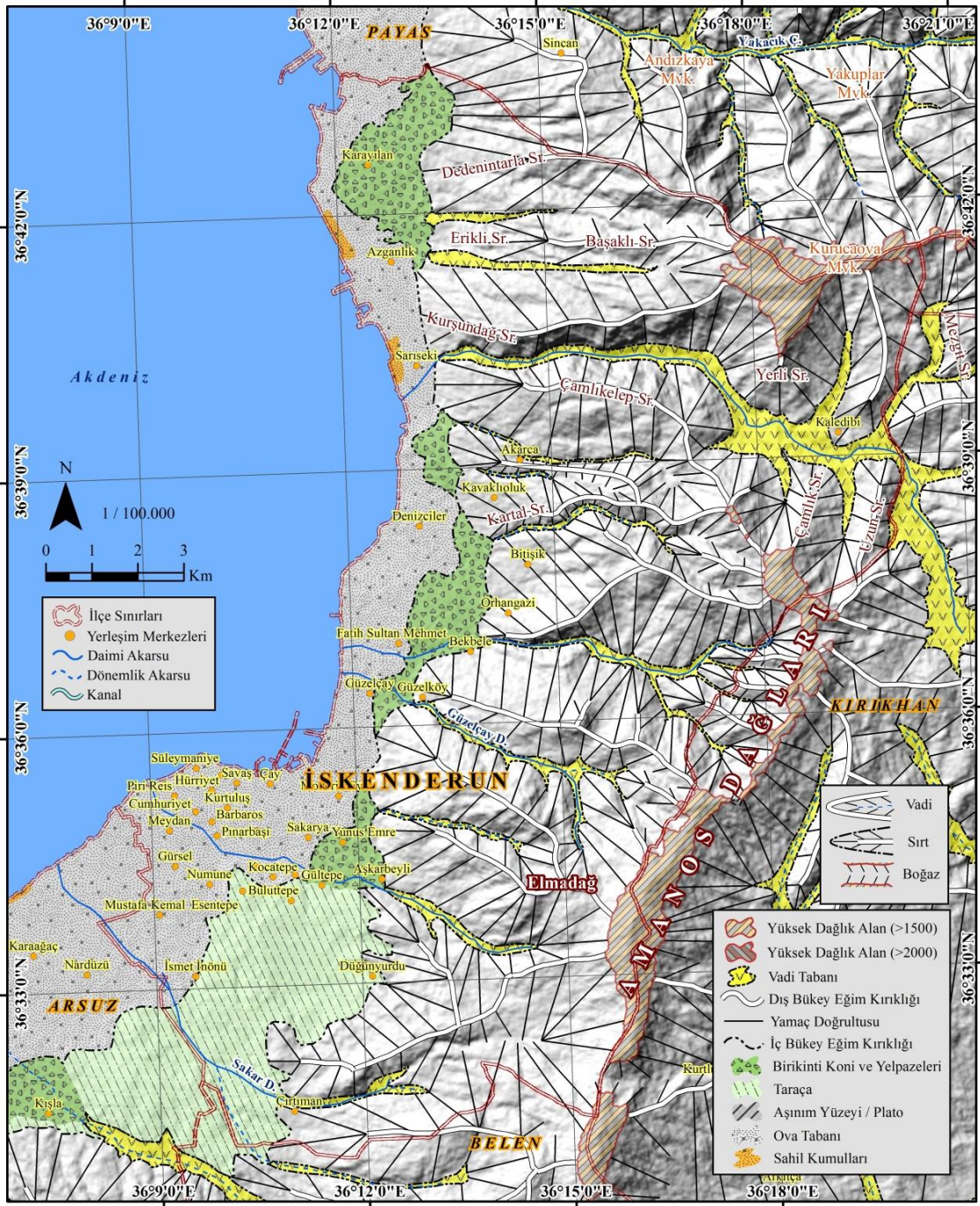
Doğudan ve güneyden Amanoslar, batıdan Akdeniz kıyıları ile sınırlanmış olan ilçe merkezi daha çok kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda kıyıya paralel bir gelişme göstermiştir. Şehrin doğusunda yükselen Amanoslar'a ait bir birim (*Daz Dağı*), batı yamaçta Belen Boğazı'na doğru, doğuda ise Topboğazı mevkiinde Amik Ovasına doğru alçalmaktadır. İlçe merkezi Amanos Dağları'nın yamaçlarından taşınarak gelen alüvyonların kıyıda bulunan dar bir çöküntü alanını doldurması ile oluşan kıyı ovasına yerleşmiştir. İlçede birbirinden farklı yeryüzü şekillerini bir arada görmek mümkündür. Bunlar kıyı ovası, dağ etekleri, vadiler ve dağlık alandır. Kıyı ile dağlık alan arasındaki yerleşmelerin fizyolojik ve fonksiyonel gelişim özellikleri açısından farklılıklar vardır. Kıyıda yer alan kırsal yerleşmeler verimli toprakları, iktisadi faaliyetlerdeki çeşitlenme ve ulaşım kolaylıkları nedeniyle daha fazla nüfuslanmışlar ve büyükşehir yasasından önceki idari bölümlenmeye göre pek çoğu belde statüsü kazanmışlardır. Elbette bu durum İskenderun gibi kuruluşu çok eskiye dayanan şehrsel bir yerleşim alanının yakınında ve ulaşım alt yapısının çok elverişli olduğu bir yerde bulunmalarından kaynaklanmaktadır.

Amanos kütesinin batı yakasında kıyı ovaları üzerinde kurulmuş pek çok yerleşme bulunmaktadır. Bu yerleşmelerin birçoğunun zamanla nüfusları artmış ve fonksiyonel açıdan gelişme göstermişlerdir. Kırsal yerleşmelerin bir kısmı şehrsel fonksiyonlarının gelişmesine bağlı olarak idari fonksiyonlarını da değiştirmişlerdir. İskenderun yerleşmesinin de kurulmuş olduğu kıyı ovaları, Amanoslar'dan taşınan alüvyonların dağ etekleri ile kıyı düzlükleri arasında meydana getirdiği biriktirmeler sonucunda ortaya çıkmışlardır. Kıyı ile dağlık kütle arasındaki taban seviyesinde gelişme gösteren bu kıyı ovaları sahip oldukları elverişli konum özellikleri nedeniyle başta yerleşme olmak üzere kara ve deniz ulaşımı, ziraat, kıyı balıkçılığı, turizm, ticaret ve sanayi faaliyetleri gibi beşeri uğraşlara her zaman müsait alanlardır. Bu yüzden söz konusu dar kıyı kuşağı Erzin, Dört Yol, Payas, *İskenderun* ve Arsuz gibi kasaba ve şehir yerleşmelerinin kurulmuş olduğu, üzerinde yer aldıkları ovalara ismini veren yerleşim tarihi çok eskilere kadar inen beşer faaliyet alanı durumundadır.

İskenderun Körfezi çevresinde Payas, İskenderun ve Arsuz yerleşmelerinin kurulmuş olduğu alanlar daha ziyade dar kıyı şeritleri şeklindedir. Bu kesimlerde Amanos Dağları'nın yamaçlarına doğru kıyıdan itibaren geçişler daha erken başlamıştır. Kıyı kesiminin en gelişmiş yerleşmesi İskenderun'dur. Şehir merkezi büyük oranda kıyı kesimindeki dar bir şerit üzerinde kurulmuştur. Bazı mahalleleri

nüfusun artmasına bağlı olarak gerisindeki yamaçlara doğru yayılım göstermiştir. Köylerinin hemen hepsi Amanos Dağları'nın batı yamaçlarında yer almaktadır. “İskenderun şehri”, Amanosların batı yamaçlarında yer alan kırsal yerleşmelere göre kuruluş yeri itibariyle bazı avantaj ve dezavantajlara sahiptir. İlçe, merkezde yer alan 28 şehrî mahalle ve 17 kırsal ve kasaba karakteri gösteren yerleşmeden oluşan bir idari alana sahiptir. İlçe merkezindeki 16 mahallenin tamamı ile *Denizciler*, *Sarıseki*, *Azganlık* ve *Karayılan* kasabalarının (*eski belde yerleşmeleri*) büyük bölümü körfezin doğu kıyılarındaki taban ovaları üzerinde kurulmuşlardır. Bunlardan *Azganlık* kasabasının yerleşim alanı dışındaki arazileri dağ eteklerinden dağlık alanlara kadar uzanmaktadır. *Kaledibi*, *Kavaklıoluk*, *Bitişik*, *Orhangazi*, *Bekbele*, *Güzelköy*, *Aşkarbeyli*, *Düğünyardu*, *Suçikağı* ve *Cırtıman* yerleşmeleri ise İskenderun-Adana otoyolunun hemen doğusundan itibaren yavaş yavaş yükselen yamaçlardan 1500-2000 metrelere kadar çıkarken, nüfus ve yerleşme birimi sayısı bakımından fakirleşmekte ve mekânsal örüntüsü seyrelmektedir (Şekil 2). Otoyol kenarı yerleşmelerde ise ulaştırma avantajlarına bağlı olarak nüfus ve yerleşme yoğunluğu artmaktadır. Nüfus ve yerleşmenin seyirdiği bu yüksek ve engebeli sahalar, özellikle İskenderun ve Kırıkhan halkının aşırı sıcak ve boğucu yaz aylarında serinleme imkânı bulduğu sayfiye-yayla alanlarına karşılık gelmektedir.

Şekil 2.
Araştırma Sahasının Morfografya Haritası

İskenderun'da yerleşme tarihi oldukça eskidir. Bugün Arsuz ilçesi sınırlarında kalan Karaağaç Mahallesi'nin bulunduğu alanda Tellihöyük ve Karaağaç höyüklerinde Antikçağ'a özgü yerleşmenin olduğuna dair izler tespit edilmiştir. M.Ö. 2000'li yıllarda bölgede Hititlere bağlı *Kadu (Hititçe: Körfez) Beyliği*'nin kurulduğuna dair arkeolojik buluntular vardır (Jacquet, 1931: 64-65). Fenikeliler, M.Ö. 1200'lü yıllar öncesinde burada *Myrandius* isminde bir koloni kurmuşlardır.

İskenderun, M.Ö. 844 yılında Asurluların, M.Ö. VII. yy'da Hurriler'in, M.Ö. VI. yy'da da Perslerin hâkimiyetine girmiştir (Çabuk, 1993: 32). Körfez kıyısında M.Ö. 333 yılında kazanılan İssos zaferi anısına Büyük İskender tarafından *Aleksandria* adıyla kurulan İskenderun zaman içinde yer değiştirerek daha kuzeye bugünkü yerine taşınmıştır. İskenderun, MS 4. yy sonrasında "*Aleksandria-Kata-İsson*", "*Aleksandria Minor*", "*Aleksandria Scabisiosa*", "*Aleksandretta*", İslam döneminden itibaren "*El-İskenderune*" ve son zamanlarda "*İskele*" adlarıyla anılmıştır (Tekin, 1993: 20). Daha sonraki dönemlerde kıyıya yakın alanlarda yapılan drenaj ve ıslah çalışmaları ile buraların yerleşim yeri olarak kullanıldığı tahmin edilmektedir. Esentepe Mahallesi'nin bulunduğu alandaki tarihi kalıntılar bir tarafa bırakıldığında, günümüz Pınarbaşı Mahallesi'nin yer aldığı tepenin yamaçlarına doğru yerleşmenin geliştiği ve bu alandan itibaren beşeri kullanımın yayıldığı ileri sürülmektedir.

Yerleşme, 1970'ten itibaren başlayan İskenderun Demir-Çelik Fabrikası'nın inşası ile civar köy, ilçe ve illerden yoğun göçler almıştır. Böylece nüfusu hızla artmış olan şehirselleşme yeni konut ihtiyacı karşısında sınırlarını zorlayarak yatay yönde genişleme göstermiştir. Göçle gelen nüfusun iyi gelirli ve kalifiye özellikte olanları yerleşme planlaması çerçevesinde oluşturulan kurumsal lojmanlara, site tarzı toplu konutlara ve iskâna yeni açılan seçkin mahallere yerleşmiştir. Dar gelirli ve vasıfları sınırlı kırsal nüfus ise daha ziyade yerleşmenin dış kuşağını oluşturan kıyı gerisindeki eğimli yamaçlar ve tepelik alanlara yerleşerek gecekondu mahallerinin oluşmasına neden olmuştur (Okur, 2000: 29). Bu bölgede kontrolsüz olarak kurulan gecekondu mahalleleri, yerleşme çekirdeğinden daha yüksek irtifalarda kuruldukları için *Esentepe*, *Barıştepe*, *Kocatepe*, *Yıldırımtepe*, *Buluttepe*, ...vb. "*tepe*" ifadesi ile tamamlanmış mahalle isimleri almışlardır. Bu toponimi, mahallelerin kuruluş yeri özelliklerini yansıtmaktadır. Göçle gelen nüfusun bir kısmı ise fabrika odaklı *Karayılan*, *Azganlık*, *Sarıseki*, *Kaledibi*, *Payas*, *Sincan*, *Kozludere*, *Çağalık* gibi kasaba ve köylere mülk sahibi ya da kiracı olarak yerleşmişlerdir. İskenderun Demir Çelik Fabrikası'nın kuruluş yeri günümüzde Payas ilçesi sınırları içerisinde kalmıştır.

Hatay nüfusunun Cumhuriyet Dönemi'nde ilk kez sayıldığı 1940 yılından 1990 yılına kadar İskenderun Merkez, Belen, Arsuz nahiyeleri ve bağlı köylerinden oluşan idari alandan öncelikle 1990 yılında ilçe statüsü kazanan Belen ayrılmıştır. 1950 ve 1955 yıllarında Dört Yol ilçesi sınırlarında bulunan Sarıseki, Değirmendere,

Karayılan ve Azganlık köyleri buradan ayrılarak İskenderun sınırlarına dâhil edilmiştir. İskenderun ilçesi, 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı Büyükşehir yasası öncesinde Arsuz ilçesini de kapsamaktaydı. Böylece ilçenin sınırları Akdeniz bölgesinde en güney uca kadar uzanmaktaydı. Büyükşehir yasası ile birlikte Antakya ve Dört Yol ilçelerinde olduğu gibi İskenderun ilçesi de kendi içerisinde yeni bir ilçe çıkarmıştır. Arsuz merkez olmak üzere bir ilçe belediyesi ve 32 kırsal yerleşmeden oluşan bir Arsuz ilçesi oluşturulmuş ve akabinde İskenderun 29'u *şehirsel*, 45 mahalleden müteşekkil çok daha dar bir idari alana çekilmiştir (TBMM, 2012).

1.2. Araştırmanın Problem Durumu, Amacı ve Önemi

İskenderun ilçesi ve bu ilçenin en büyük yerleşim sahası olan “*İskenderun şehri*”; konumunun getirmiş olduğu avantajlar nedeniyle geçmişten günümüze kadar önemli bir yerleşim sahası olmuştur. Çalışma sahası İskenderun şehri, Hatay ili sınırlarında özellikle sanayileşmeye bağlı olarak Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden göç çeken ve bu göç hareketine bağlı olarak *şehirsel* yayılımında büyük değişikliklere sebep olan bir yerleşme özelliği göstermektedir. İskenderun, Akdeniz kıyısında hem çok önemli bir liman kenti, hem de 1975 yılında faaliyete başlayan İSDEMİR (İskenderun Demir-Çelik Tesisleri) ile kıyı kesimi ve gerisindeki geniş bir alanda yer alan nüfus topluluklarını adeta kendine çekmiştir. İskenderun Demir Çelik Fabrikası'nın (Foto 1) inşaatına başlandığı 1970 yılı ve 1,1 ton /yıl üretim kapasitesi ile hizmete başladığı 1975 yılından itibaren bölgeye önemli bir iş kaynağı sunması sebebiyle cazibe alanı durumuna gelmiş ve bölgeye büyük miktarlarda göçler gerçekleşmiştir. Bu nüfus artışı sonraki yıllarda da devam etmiş ve körfezin kıyı kesimindeki yerleşmelerin yatay dağılımını etkilemiştir. Burada kurulan sanayinin etkisiyle İskenderun şehri sosyoekonomik gelişmişlik sıralamasında 2. gelişmişlik grubu içerisinde yer almıştır. İskenderun ve Payas ağır sanayinin etkisiyle il içerisinde Kırıkhan, Yayladağı, Hassa, Altınözü ilçelerinin kırsal kesiminden ve büyük oranda da Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'ndeki illerden nüfus çekmiştir. Sanayileşmeye bağlı olarak bu nüfus göçünün etkilediği *şehirsel* alanın dış çeperlerinde yeni mahalleler meydana gelmiştir. Aşırı nüfus artışına bağlı olarak kurulan bu yeni mahallelerin şehirleşme üzerinde yapmış oldukları etkiler, mekânsal dağılışı ve doku analizleri, analiz bulgularının coğrafi ilkeler çerçevesinde tartışılarak sonuçlandırılması araştırmanın *fikri/problem* durumudur.

Foto.1 (a-b-c-d)

İskenderun Demir Çelik Fabrikası'ndan (İsdemir) görüntüler. İsdemir 2012 yılında çıkarılan 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası ile birlikte Hatay ilinin yeni kurulan Payas ilçesi idari sınırları içerisinde bulunmaktadır.

Çalışma sahası içerisinde bahsedilen bu problemlere bağlı olarak araştırmanın amacı, Amanos Dağları'nın batısındaki dar kıyı kuşağı üzerinde kurulmuş İskenderun şehrinin sanayinin etkisiyle yoğun bir nüfuslanmaya sahne olması ve bu nüfuslanmanın şehrin yatay yöndeki gelişimi üzerine yapmış olduğu etkileri incelemektir. Bu amaç doğrultusunda şehrsel gelişim üzerinde etki eden faktörlerin mekânsal dağılışlarını nicel ve nitel verilere bağlı olarak açıklayabilmek, birbirlerine göre fonksiyonel özelliklerini karşılaştırarak sonuçlar ortaya çıkarabilmek ve ortaya konulan problem çerçevesinde belirlenmiş olan araştırma sorularına cevaplar aramak çalışma için önem taşımaktadır.

Bu çalışmada coğrafya biliminin araştırma yöntemleri kullanılarak sanayi-göç-kentsel doku etkileşimi temaları temel alınmak suretiyle İskenderun şehrinin bu etkileşim sürecinde göstermiş olduğu değişim ve gelişimin boyutları ortaya çıkarılmıştır. Böylelikle coğrafya alan çalışmalarında ihtiyaç duyulan literatür açısından da sistemli bir kuramsal çerçeve hazırlanmış ve bu doğrultuda çalışma sürdürülmüştür. Benzer alanlarda yapılmak istenen çalışmalar açısından ortaya konulan kuramsal çerçevenin yol gösterici nitelikte olması literatüre kazandırılacak

özgün bir çalışma olmasıyla önemini ortaya koymaktadır. Nitekim çalışma konusu ile ilgili incelenen sahada bu kapsamda henüz başka çalışmaların yapılmamış olması sonra yapılacak çalışmalara referans teşkil etmesi bakımından önem arz etmektedir.

1.3.Araştırma Konusu, Kapsamı ve Daha Önce Yapılmış Çalışmalar

Çalışmanın konusunu oluşturan “*İskenderun’da (Hatay) Sanayileşmeye Bağlı Göçlerin Kentsel Dokuya Yansıması*” isimli tez çalışması coğrafya biliminin beşeri ve iktisadi coğrafya alanı içerisinde bulunan konuları kapsamaktadır. Bu açıdan araştırmaya ve incelemeye değer bir nitelik taşımaktadır. Ele alınan ve problem durumu net bir şekilde ifade edilen bu çalışmada sanayiye yer seçiminin göçle olan bağlantısı ve şehirselle dokuda meydana getirdiği farklılıkların tespit edilmesi hedeflenmiştir. İskenderun şehirselle alanı içerisinde yoğun göç olayının yaşanmaya başladığı 1975 yılı sonrasında “*tepe*” ekleri verilerek (Okur, 2000) oluşturulmuş olan *Esentepe, Barıştepe, Kocatepe, Yıldırımtepe, Buluttepe ve Gültepe* mahalleleri gecekondulu mahalleleri olarak oluşmuştur. Özellikle bu mahallelerin şehrin genel dokusuna uymayan planlaması ve konut mimarisi çalışma konusu olarak dikkat çekilmesi gereken bir sahaya işaret etmektedir. Çalışma konusunun sınırları net olarak çizilmiş bu mahalleler özelinde incelenmesi ve araştırma sorularının analiz ve sentezlerinin yapılması nihai amaçlar arasındadır. Araştırma sahasının doğal ve beşeri coğrafi yapısının şehrin genel görüntüsü ile olan farklılık ve benzerliklerinin ortaya çıkarılması bu açıdan önem taşımaktadır. Mahallelerin kuruluş yerleri itibarıyla dış kuşak şehirselle alanı içerisinde gelir seviyesi düşük ve bu yüzden iskanın alt grup nüfusa hitap ettiği sahalar olması farklılığı ortaya çıkaran etmenlerin başında gelmektedir. Dolayısıyla bu alanlarda yaşayan uzak ve yakın pek çok çevre il ve ilçelerden göçle gelen nüfus kitlesi kendi içerisinde de farklı yaşam ortamları sunmaktadır.

Bu çalışma giriş ve sonuç bölümleri dahil beş bölüm halinde planlanmıştır. Çalışmanın temel bölümünü bulgular ve tartışma bölümü olarak planlanmış olan dördüncü bölüm oluşturmaktadır. Burada araştırma sahasında yerleşme ve sanayinin kuruluşunu etkileyen faktörler (*doğal, tarihsel, yönetsel, kentsel doku, nüfus gelişimi, sanayileşme*) ile sanayileşmeye bağlı göç süreci (*göç süreci ve nüfusa etkisi, göçle birlikte oluşan mahalleler ve değişen yerleşme dokusu*) tezin ana temasını/çerçevesini teşkil etmektedir. Coğrafya bilimi ile yakından ilgili olan ve

Çalışma suresince azami de faydalanılan sosyoloji, arkeoloji, sanat tarihi, tarih, şehir planlama, kamu yönetimi vb. gibi bilim dallarında yapılmış olan çalışmalara yer verilmiştir. Disiplinlerarası kte araştırma sahası ve çevresi ile ilgili üretilmiş olan çalışmalar tez konusunun bilimsel çerçeveye oturmasında ve yönlendirilmesinde katkı sağlamıştır. Çalışma sahası ile ilgili coğrafya literatürüne kazandırılmış çalışma sayısı oldukça azdır. Sanayiye bağlı gler konusunun ülkemizin farklı yerlerinde inceleme konusu olarak yapıldığı çalışmalar da bulunmaktadır. Farklı yerlerde benzer konularda farklı bilim dallarının yapmış olduğu çalışmalara ise gerektiğince yer verilmiştir. Saha çalışmalarının ön planda tutulduğu araştırmada ikincil kaynaklardan da yararlanılmış ve bunlara ait içerik analizleri çalışmanın sonuçlandırılmasına yardımcı olmuştur. Eserde faydalanılan belli başlı çalışmaların içerik analizlerine değinilecek olursa;

Alağz C. A., (1944), “Coğrafya Gözüyle Hatay” isimli eserde “*Hatay’ın coğrafi şahsiyetini yapan nelerdir?*”, sorusundan yola çıkılarak Hatay ile ilgili özellikler açıklanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda Hatay ile ilgili açıklanmaya çalışılan hususlar iki maddede toplanmıştır. Bunlardan birincisi; dış çizgilerinin kuzey-güney doğrultusunda Suriye’nin bir parçası gibi grndėė halde Hatay’ın Suriyeli değil Anadolu oluşuyla ilgili özelliklerinin aılığa kavuşturulduğu kısımdır. Diğeri ise; Suriye’den farklı olarak Hatay’ın birbirine daha yumuşak ve ahenkli bağlarla bağlı peyzajının yanyana gelmesiyle meydana gelmiş bir bölge olmasından kaynaklanan hususlarının açıklandığı bölümdür. Çalışmada bu iki temel özellikler alt başlıklarla ayrıntılarıyla işlenmiştir. Yeryüzü biçimleri ve doğrultuları, jeolojik yapısı, iklim ve bitki örtüsü, beşeri coğrafya özellikleri işlenen konulardan başlıcalarıdır. Eser Hatay ili geneli ve özellikle de İskenderun şehri ve çevresi hakkında vermiş olduğu bilgiler açısından tez çalışmamızda azami de kullanılmıştır.

Bülbül S. & Köse A. (2010), “Türkiye’de Bölgelerarası İ Göç Hareketlerinin ok Boyutlu lekleme Yöntemi İle İncelenmesi” adlı eser bir makale çalışmasıdır. Makalede g kavramı ve türleri, Türkiye’de i gler ve bölgelerarası göç etme nedenleri temel bilgiler olarak verilmektedir. Asıl üzerinde durulan konu ise Türkiye’de bölgelerarası göç hareketlerinin 12 bölge arasındaki uzaklıklara dayalı olarak aldıkları ve verdikleri glerin çeşitli özelliklerinin analizine dayanmaktadır. Bu zellikler net g hızı, toplam nüfus, nüfus yoğunluğu,

şehirleşme oranı gibi demografik göstergeler ve sosyo ekonomik göstergeler olarak belirlenmiştir. Bu sözü edilen yedi değişkene göre 12 bölge için analizler yapılmıştır ve çeşitli bulgular elde edilmiştir.

Çalışkan Z.. (2006), “*Türkiye’de Şehirleşme ve Gecekondulaşma*” isimli çalışmada; dünyada şehirleşmenin ortaya çıkışı ve şehirleşme kavramı giriş bölümü olarak hazırlanmıştır. Bu bölümde şehirleşmenin tarihi gelişimi sanayileşme öncesi ve sanayileşme ile modern şehirlerin doğuşu alt başlıklarıyla irdelenmeye çalışılmıştır. Sosyolojik olarak kent ve şehirleşme kavramları da kavramsal yapı içerisinde sunulmuştur. Türkiye’de şehirleşme ve neticeleri bölümü tarihi gelişim dönemleri ayırmak suretiyle açıklanmaktadır. Bu dönemler; 1923-1950 dönemi, 1950-1960 dönemi, 1960-1970 dönemi, 1970-1980 dönemi, 1980 ve sonrası olmak üzere 5 bölüme ayrılarak incelenmiştir. Gecekondu ve gecekondulaşma ile ilgili yapılan bölümde ise Türkiye’deki yapının temel dayanak noktaları üzerinde durularak çalışma sonlandırılmıştır.

Çekirge S., (2013), “*Sanayileşmenin Kentleşmeye Etkisi: Kırıkkale Örneği*” isimli çalışma bir yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Tarihsel süreçte sanayileşme ve kentleşme ana başlığı altında oluşturulmuş olan kavramsal çerçeveye genişçe yer verilmiştir. Burada kent ve kentleşme tanımları ile kentleşme sebepleri irdelenmiştir. Aynı bölüm içerisinde sanayileşme ve kentleşmenin tarihsel süreci ile sanayileşmenin kentleşmeye etkisi açıklanan konulardandır. İkinci bölüm Türkiye’de kentleşme, sanayileşme ve sanayileşme-kentleşme ilişkisi, kentleşme nedenleri ve özellikleri ile kentleşme sorunlarından oluşmaktadır. Üçüncü bölümde ise Kırıkkale ilinde sanayileşmenin kentleşme üzerindeki etkilerinin inceleyen ana ve alt başlıklar yer almaktadır. Bu bölüm saha çalışmalarına dayandığı için tez çalışmamızın önemli bir bölümünde örnek olarak kullanabileceğimiz içeriklere sahiptir. Bu nedenle çalışmadan azami ölçüde faydalanılmıştır.

Çetin B., (2010), “*Antakya (Hatay) Nüfusunun 1940-2008 Yılları Arasındaki Gelişimi ve Temel Özellikleri*” isimli çalışmada nüfus coğrafyası araştırma yöntem ve teknikleri kullanılmıştır. Bu kapsamda Antakya nüfusunun belirlenen yıllar arasındaki gelişimi nüfus coğrafyası perspektifinden incelenmeye çalışılmıştır. Özellikle artış ve azalışın gerçekleştiği dönemler tespit edilerek çalışma çeşitli görsel ifade teknikleri ile desteklenmeye çalışılmıştır. Nüfus artışının gerçekleştiği dönemler ve bu artışa sebep olan faktörler çalışmada sorgulanan sorular arasındadır.

Özellikle göçlerin etkisiyle meydana gelen nüfus artışı ve buna bağlı olarak yaşanan kentsel yayılma çalışmada bahsedilen kanular arasındadır.

Çetin B., (2012-a), “Hatay’da Kentleşmenin Seyri (1940-2009) ve Mekansal Dağılışı” adlı çalışma kentleşme hareketleri ve mekansal dağılışın incelendiği bir araştırma niteliği taşımaktadır. Nüfus miktarı ve nüfusun fonksiyonel yapısının özelliklerine göre kentleşmenin düzeyinin tespit edilmeye çalışıldığı eserde Hatay’da meydana gelen değişimin sebepleriyle birlikte aydınlatılmaya çalışıldığı dikkatleri çekmektedir. Sektörel olarak tarım, ticaret, ulaşım ve sanayinin önemli roller üstlendiği kentleşme seyrinde 4 safha söz konusu edilmiştir. Hatay il sınırlarında çok odaklı büyümenin İskenderun-Dörtyol arasındaki kıyı kesimi ile Antakya merkez ilçesi çevresinde gerçekleştiğinin anlatıldığı çalışmada münferit kentsel büyümenin diğer yerleşmelerde karşılaştığı anlatılmaktadır.

Çetin, B., (2012-b), “Antakya ve İskenderun-Dörtyol Çevresinde Suburbanizasyon (Banliyöleşme)” isimli eser hızlı kentleşmenin ortaya çıkardığı şehirselleşmeye örnek olarak verilebilir. Çalışmada suburbanizasyon alanlarının hangi doğrultuda geliştiği ve alansal dağılışı anlatılmaktadır. Ayrıca bu olaya sebep olan faktörler üzerinde durulmaktadır. Eserde banliyölerin hızlı nüfus artışına bağlı olarak meydana gelen yerleşme yoğunlukları ile sanayi ve hizmetler sektörlerinin artışının etkisiyle ortaya çıktığı bulgularına ulaşılmıştır. Kentlerin plansız yapılaşmasının bir sonucu olarak karşılaşılan bu durumun önüne geçebilmek için çok önemli kentsel planlamaların yapılması gerektiği vurgulanmaktadır.

Çetin B., (2012-c), “Yayladan Kente Dönüşen Bir Yerleşme Belen” adlı eser Hatay ilinin 15 ilçesinden birisi olan Belen ilçesinin şehirselleşme alanını kapsayan bir çalışma mahiyetindedir. İlçe belediyesi sınırlarını oluşturan çalışma alanı içerisinde şehir coğrafyası planı çerçevesinde bir içerikle çalışma sürdürülmüştür. Belen yerleşmesinin eskiden çevre ilçelerden gelen halkın yayla fonksiyonu olarak kullandığı bir saha olduğu üzerinde şekillenen çalışmada kuruluş ve gelişme aşamaları çeşitli görsel materyallerle desteklenerek incelenmiştir. Belen şehirselleşme alanının ve nüfusunun gelişmesinde de İskenderun Demir Çelik Sanayisi’nin kuruluşunun etkilerinin büyük olması tez çalışmamızda kullanılacak kaynaklar açısından önem taşımıştır.

Dünya Şehircilik Günü Kollokyumları-9, (1985), “Kentleşme Sanayileşme Etkileşimi (Bir Sanayi Kentinin Planlama ve Uygulama Sorunları- Eskişehir Örneği Kolkymu)” adlı eser konferansta sunulmuş bildirilerden oluşmaktadır. Eserde Erol Tümertekin’in İstanbul’da Sanayinin Alansal Dağılışındaki Değişimler adlı çalışması; Sefa Erkun’un Türkiye’de İlk Ağır Sanayi Yerleşimi: Karabük’ün Kuruluş Dönemi; Servet Ayzeren’in Kentleşme ve Sanayileşme; Kenan Mortan ve Cemil Çakmaklı’nın Sanayi, Kent, Konum isimli çalışması; Zekai Akay’ın Sanayileşme Bağlamında Bursa’nın Kentleşme ve Planlama Sorunları; Hayati Doğanay’ın Erzurum’da Sanayileşme ve Şehirsal Arazi Kullanılışı; Şule İnankul’un Sanayileşme-Kentleşme Etkileşimi: Örnekleme Eskişehir Kent Merkezi adlı çalışmaları başlıcalarını oluşturmaktadır. Tez çalışmamızda bildiriler kitabı içerisinde bulunan daha pek çok sanayi ve kentleşme etkileşimini içeren çalışmalardan azami ölçüde yararlanılmıştır.

Erjem Y., (2009), “Mersin’de Göç, Kentleşme ve Sosyal Problemler” adlı eser bir kitap olarak hazırlanmıştır. Kavramsal çerçevesini, göç, kentleşme, kentleşme ve sosyal problemlerin oluşturduğu çalışmada Mersin şehrinin coğrafi, tarihi, sosyo ekonomik ve kültürel özellikleri tanımlanmaktadır. Mersin’e göçle gelenler üzerine yapılan anket çalışmalarının sonuçlarından çok önemli bulgular elde edilmiştir. Özellikle göç süreci ve nedenleri, konut ve barınma durumları, iş ve çalışma yaşamları, ekonomik özellikleri, eğitim durumları vb. gibi alt başlıklar sorulan sorulardan elde edilen bilgilerle hazırlanmıştır. İskenderun şehrine göçle gelen nüfusun benzer özellikler göstermesi ve karşılaşılan sorunlar açısından bu çalışmanın bulgularından azami ölçüde faydalanılmaya çalışılmıştır.

Güngördü E., (2002), “Türkiye’de Nüfus Hareketleri ve Şehirleşme” adlı çalışmada iç göçler için alınması gereken tedbir ve politikalar ile şehirleşme sorunları ve planlama yaklaşımı temel konu başlıklarını oluşturacak şekilde yer almaktadır. Türkiye’de iç göç hareketlerinin özellikle 1950’li yıllardan sonra artış gösterdiği vurgusu yapılarak bazı yıllardaki göç oranları tespit edilmiştir. 1985-1990 yılları arasında Türkiye’de başlıca göç veren ve göç alan iller tespit edilmiş ve tablolandırılmıştır. Yerleşme ve şehirleşme ile ilgili tedbir ve politikalar, bölgesel gelişme ile ilgili politikalar, kalkınmada öncelikli yörelerle ilgili politikalar, kırsal alanan götürülen hizmetlerle ilgili tedbirler ile organize sanayi bölge yaklaşımı konuları da çalışmada incelenen konular arasında bulunmaktadır.

Karaman K., (2003), “Türkiye’de Şehirleşme Olgusu ve Gecekondu Sorunu” isimli eser şehirleşme ve gecekondu kavramlarının kullanılarak Türkiye örneğinde temel aydınlatıcı bilgiler vermesi açısından önemlidir. Şehirleşme olgusu tarihsel gelişim açısından irdelenmektedir. Şehirleşme ve şehirlileşme kavramları da üzerinde durulan konular arasındadır. Türkiye’de şehirleşme ve şehirlerin toplumsal özellikleri yapılmış çalışmalardan hareketle özetlenmiştir. Gecekondu ve gecekondulular konusu ise getto, varoş, slum, shanty town terimleriyle açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca yapısal ve işlevsel açıdan gecekonduların durumu önceki çalışmalardan örnekler verilerek irdelenmiştir.

Okur, M.A. (2000), “İskenderun Şehir Coğrafyası” isimli Yüksek Lisans Tezi 2000 yılında hazırlanmıştır. Çalışmada şehir coğrafyası araştırma ve inceleme metotları kullanılmıştır. Yedi bölüm halinde hazırlanan çalışmanın asıl vurgusu İskenderun şehrinin nüfus, yerleşme ve fonksiyonları bakımından göstermiş olduğu özelliklerdir.

Sezal İ., (1997), “Göçler ve Şehirleşemeyen Şehirler”, adlı çalışma 2. sosyoloji kongresinde bildiri olarak sunulmuştur. Çalışmada özellikle 70’li ve 80’li yılların göç olgusu ile 90’lı yılların göç olgusunun birbirinden farklı sonuçlar doğurduğu üzerinde durulmaktadır. 90’lı yıllarda meydana gelen göçlerle birlikte köyleşen şehirler sürecinin artık değişmeye başladığı ve yerini şehirleşemeyen şehirlere doğru sürüklediği vurgusu yapılmaktadır. Şehirleşemeyen şehirleri ortaya çıkaran sürecin ekonomik, politik ve kültürel süreçler olduğu tanımlanmaktadır. Süreçler açısından şehirlerimize bakıldığında gelişmemiş bir ekonomik yapı, gelişmemiş bir siyasi yapı ve köy kültürü egemen şehir kültürü anlayışının hakim olduğu belirtilmektedir. Eser İskenderun şehrinde göçle beraber kurulmuş olan gecekondu mahallelerinde de bu sayılan yapıların hakim olması nedeniyle çalışmada kullanılacak kavramlar açısından önemli bir kaynak vazifesi taşımaktadır.

Topçu M., (2003), “Şehir Morfolojisi Üzerine Bir Çalışma Konya ve Antakya’nın Tarihi Dokularının Karşılaştırılması” adlı çalışma yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Eser giriş ve sonuç bölümleri dahil sekiz bölüm halinde hazırlanmıştır. Şehir morfolojisi, Anadolu’da yerleşmelerin evrimi, Antakya ve Konya şehirlerinin fiziki tanımı, Antakya ve Konya şehirlerinin tarihi ve tarihsel süreçte kentsel değişimleri ve kent dokularında analitik ve görsel inceleme temel konu başlıklarını oluşturmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde farklı yönetimlerin etkisi

altında ortaya çıkan kültürel ve ekonomik etkilerin şehrin tarihi kent dokusu üzerinde yapmış olduğu etkiler iki farklı alandan seçilen örneklerle kıyaslanmaya çalışılmıştır.

Tüfekci S., (2002), “*Kırsal Kesimlerden Büyükşehirlere Göç ve Göçün Aile Yapısında Meydana Getirdiği Değişiklikler (İstanbul Örneği)*” isimli tez çalışmasında göç olgusu, kentleşme ve Türkiye’de göç hareketleri temel başlığı ile hazırlanan kavramsal çerçeve alt başlıklarla zenginleştirilmiştir. Büyükşehirlere örnek olarak seçilmiş olan İstanbul kentinin analizi ve aile hayatı çalışmanın diğer bölümünü oluşturmaktadır. Araştırma bulguları sahadan örneklem alınan yerlerde uygulanan anketlere dayanarak elde edilmiştir. Çalışmada ayrıntılarıyla değinilen göç ve kentleşme ilişkisi kendi sahamızda yaşanan göç olayı ve kentleşme arasındaki ilişkiye ortaya çıkarmada yararlanılan konular arasında yer almaktadır.

Tümertekin E., (1958), “*Türkiye Sanayiinin Coğrafi Temelleri*” adlı çalışmada üzerinde durulan temel konu sanayiye yer seçiminde etkile olan faktörlerin neler olduğudur. Bu hususta eski sanayi sahaları ve memleketlerinin bazılarında sanayi faaliyetlerinin önemini kaybederek daha farklı yerlerde kurulmasının altında yatan sebepler irdelenmektedir. Çalışmada Türkiye sanayiinin tarihi zemini hakkında bilgiler verilmektedir. Ayrıca sanayinin temelleri ve zirai memleketlerin sanayileşmesini teşvik eden faktörlere göre Türkiye’nin durumu incelenmektedir. Bu hususta nüfus yapısı ve enerji kaynakları açısından ülkemizin özellikleri açıklanmaya çalışılmıştır. Hammadde kaynakları ve dağılışı üzerinde de ayrıntılı olarak durulmaktadır. Ulaşım şartları açısından Anadolu yol şebekesinin sanayinin kuruluşuna ne derece etki edebileceği konusu da tartışılan noktalar arasında bulunmaktadır.

Tümtaş M.S. & Ergun C., (2016), “*Göçün Toplumsal ve Mekansal Yapı Üzerindeki Etkileri*” isimli eserde göç olgusunun göç edenler ile göç alan yerleşim sahalarındaki toplumsal ve mekansal yapısı üzerinde meydana getirdiği etkiler üzerinde durulmaktadır. Çalışmada göçün kavramsal olarak tartışması yapılmakta ve daha sonrasında ise göçün nedenleri, toplumsal bütünleşme ve ayrışma arasındaki ilişkinin boyutları açıklanmaya çalışılmaktadır. Çalışmada gecekondu sorunu Türkiye genelinde göç edenlerin yoksolluğu ve mekansal yapıya etkileri ölçeğinde örnekler verilerek irdelenmektedir. Bu bağlamda çalışma İskenderun şehirsal alanı içerisinde göçle oluşmuş olan araştırma sahasındaki tepe mahallelerinin mekansal yapısı hakkında oluşturulmaya çalışılan bulguların desteklenmesinde faydalı bilgiler

sunmaktadır.

Türkmen A.F., (1937), “Mufasssal Hatay Coğrafyası ve Edebiyatı 1. Cilt” çalışma Hatay ile ilgili yapılmış tarihi bir eser özelliği taşımaktadır. Hatay’ın Anavatan’a katılmadan önceki durumu hakkında çok ayrıntılı bilgileri içeren ve bu tarihten önce baskısı yapılan çalışmanın birinci cildini oluşturmaktadır. Bu ciltte Hatay’ın tabii coğrafyası, beşeri coğrafyası, kültür hayatı ve ekaliyetler ana başlıklarıyla hazırlanmış bölümler bulunmaktadır. Eski Türkçe ile yazılmış kitabın tabii coğrafyası bölümü içerisinde Hatay’a coğrafi bakış, mıntıkanın morfolojisi, sahiller, dağları ve akarsuları hakkında mufasssal malumat, mıntıkanın iklimi, nebati çehre ve ormanlar alt başlıkları yer almaktadır. Hatay’ın beşeri coğrafyası bölümü içerisinde ise iktisadi durum ve iktisadi bölgeler, ziraat, sanayi ve sanatkarlar, ticaret, beşeri durum, umumi netice başlıkları altında belirtilen konular ayrıntılarıyla işlenmiştir. Hatay’ın umumi kültür tarihini oluşturan üçüncü bölümde Hatay’daki münevvre zümre ve şahsiyerler hakkında bilgiler verilmektedir. Tez çalışmamızda özellikle İskenderun ve çevresi ile ilgili geçmişe dayalı bilgilerden azami derecede istifade edilmiştir.

Üçeçam Karagel D. (2018-a) , “Hatay İli Yerleşme Coğrafyası-I” isimli eser üç bölüm halinde hazırlanmıştır. Birinci bölümde çalışma sahasının temel özellikleri , amaç, kapsam, veri ve yöntem konuları ele alınmıştır. Eserin ikinci bölümünü yerleşmelerin kuruluş ve gelişmeleri konusu oluşturmaktadır. Bu bölümde kuruluş ve gelişme üzerinde etkili olan faktörler ayrıntılarıyla anlatılmaktadır. Ayrıca Hatay iline bağlı 15 ilçenin tarihsel gelişim aşamaları kapsamlı tarihi bilgiler ve zengin görsel materyaller ile sunulmaya çalışılmıştır. Kitabın bu bölümünden tez çalışmamızda azami ölçüde faydalanılmıştır. Özellikle İskenderun şehri ve çevresindeki alanların gelişim aşamaları ve tarihi dönemler çalışmamıza ışık tutmuştur. Eserin üçüncü bölümünde Hatay ili ve ilçelerinin idari coğrafya yapısı anlatılmaktadır. Bu bölümde idari değişimler çok fazla değişimin yaşandığı yıllar göz önünde bulundurularak haritalanmıştır. Bu haritalardan kendi çalışmamızda önemli ölçüde yararlanılmıştır.

Üçeçam Karagel D. (2018-b), “Hatay İli Yerleşme Coğrafyası-II” adlı eser Hatay İli Yerleşme Coğrafyası-I adlı çalışmadan farklı olarak yerleşme ve mesken tipleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu iki ciltlik eser Hatay ilinde yerleşme coğrafyasını tüm unsurlarıyla ele almakta ve bu anlamda yerleşme coğrafyası literatürüne önemli

katkılar sunmaktadır. Tez çalışmamızda bu eserlerden amacına uygun olarak faydalanılmıştır. Bu çalışma temelde iki bölüm halinde kurgulanmıştır. Yerleşmeler; yerleşme tipleri, dağılışı, yapısal ve fonksiyonel rolleri ile meskenlerin yapı ve fonksiyonları ayrıntılarıyla işlenmiştir. Yerleşme tipleri ve mekansal dağılışı oluşturan ana başlık altında kır, kasaba ve şehir yerleşmeleri ile bağlı her bir ilçe ve bu ilçelerin sınırlarında bulunan yerleşmeler dikkate alınarak ve çok çeşitli görsel materyaller hazırlanarak işlenmiştir. Mesken tiplerinin Hatay il sınırları içerisindeki durumu ve dağılışı ise meskenlerin yapısal ve fonksiyonel açıdan göstermiş oldukları özellikler ve bu özelliklere göre oluşturulmuş tiplendirme konusuna genişçe yer verilmiştir. Çalışma sahamızı oluşturan İskenderun şehrindeki tepe mahallelerinin bulunduğu sahanın mesken özellikleri hususunda bu çalışma bize yol gösterici olmuştur.

Yıldırım A., (2004), “Kentleşme ve Kentleşme Sürecinde Göçün Suç Olgusu Üzerindeki Etkileri” adlı eser yüksek lisans tez çalışması olarak hazırlanmıştır. Çalışma üç bölüm halinde hazırlanmıştır. Kavramsal çerçevenin oldukça geniş bir şekilde hazırlandığı birinci bölümde kent ve kentleşme kavramları, kentleşmeye etki eden faktörler, Türkiye’de kentleşme, kentleşme göç ilişkisi, göçün kentleşme ve kentleşme sürecine etkisi en önemli alt başlıkları oluşturmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümü kentleşme ve suç arasındaki ilişki üzerine kurgulanmıştır. Suç ve suçluluk sorunu, sosyolojik suç teorileri, gecekonduda suç olgusu, kentleşme sürecinde suç ve suçluluk gelişimi irdelenen belli başlı konular arasındadır. Üçüncü ve son bölüm ise Gaziantep ili kent merkezi, kırsal kesim ve gecekonduda kesiminin ayrı ayrı değerlendirildiği saha çalışmaları bulgularına dayanmaktadır. Çalışmamızdaki göç ve kentleşme etkileşimi süreci açısından yapılan araştırma faydalı bilgiler içermektedir.

1.4. Araştırma Soruları ve Hipotezleri

“İskenderun’da (Hatay) Sanayileşmeye Bağlı Göçlerin Kentsel Dokuya Yansıması” adlı Yüksek Lisans tez çalışmasında ağır sanayiye yer seçinin etkisiyle ortaya çıkan ve büyük oranlara ulaşan işgücü göçleri ve bunun İskenderun şehri üzerinde oluşturduğu gelişim ve değişimin boyutları incelenmeye çalışılmıştır. Ana fikri/problem durumu göz önünde bulundurulduğunda temel olarak çalışmada hedeflenen amaç/amaçlara ulaşabilmek için öncelikle şu **sorulara** cevaplar

aranacaktır;

1. *İskenderun'da yerleşme ve sanayinin kuruluşunu etkileyen faktörler nelerdir?*
2. *Sanayileşmeye bağlı nüfus göçü ne zaman ve nasıl başlamıştır?*
3. *Göç süreci İskenderun şehri ve ilçesinin nüfus gelişimini nasıl etkilemiştir?*
4. *İskenderun'a olan göçün yönü hangi bölge, il ve ilçelerden gerçekleşmiştir?*
5. *Nüfus göçü ile birlikte şehirsal alanda meydana gelen alansal değişim hangi doğrultuda gerçekleşmiştir?*
6. *Nüfus göçünün etkisiyle meydana gelen yeni mahalleler şehrin hangi doğrultuda gelişmesine neden olmuştur?*
7. *İskenderun şehrinin arazi kullanımında ağır sanayinin kurulması ve gelişmesi ile birlikte ne gibi değişiklikler meydana gelmiştir?*
8. *Nüfus göçü hangi yeni mahallelerin kurulmasını sağlamıştır?*
9. *İskenderun şehrinde göçle beraber kurulan yeni mahallelerin nüfus yapısı nasıldır?*
10. *Yeni kurulan dış çeper mahallelerin kuruluş yeri özellikleri ile yerleşme dokusu özellikleri nasıldır?*

Tez çalışmasında ortaya konulan temel problemler için çeşitli sorular sorulmakta ve bu sorulara cevaplar aranmaktadır. Sosyal bilim araştırmalarında sorulara aranan cevaplar hipotezleri oluşturmaktadır. Araştırmaların amacı her zaman hipotezleri kanıtlamak değildir. Daha önemlisi sorulan sorularla ve ileriye sürülen hipotezlerle araştırmayı destekleyecek bulgulara ulaşmak ve bulguları da okuyucu kitlesi ile paylaşmaktır. Araştırmada ileriye sürülen ve bunların test edildiği **araştırma hipotezleri** şunlardır;

1. *İskenderun'da sanayinin kuruluş yeri seçimini etkileyen en önemli faktör morfoğrafik özelliklerdir.*
2. *Ağır sanayinin kurulması büyük oranlara ulaşan nüfus göçüne sebep olmuştur.*
3. *Araştırma sahasına göç eden nüfusun büyük bölümünü Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri'nden gelen nüfus grubu oluşturmaktadır.*
4. *Nüfus göçü şehirsal alanda gecekondulaşmayı başlatmıştır.*
5. *Nüfus göçü şehrin gelişim aksını etkilemiştir.*

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları/Olumsuzlukları

Bu araştırmada tez konusunun tespit edilip sonuçlandırılmasına kadar geçen süre içerisinde pek çok aşamalar katedilmiştir. Sosyal bilim araştırmalarında araştırma sürecinde dikkat edilmesi gereken aşamalar bulunmaktadır. Bu aşamaların sıralaması önemli olmakla birlikte çalışmanın herhangi bir safhasında tekrar başa dönebilir veya bu aşamalar arasında dönüşler gerçekleştirilebilir. Bu aşamaları kısaca ifade etmek gerekirse; konunun seçilmesi, konunun sınırlandırılması/daraltılması/ölçeklendirilmesi, tez başlığı/tez cümlesinin oluşturulması, çalışmada kullanılacak metodun belirlenmesi, çalışmanın geçici planının hazırlanması ve yine geçici bir bibliyografik hazırlığın yapılması, hazırlanan bibliyografyanın okunması ve gerekli notların çıkarılarak amacına uygun fişlemelerin yapılması, kaynak oluşturacak dokümanların elde edilmesi, arazi çalışmalarının belirlenen sürelerde ve aralıklarda planlanması ve uygulanması, çalışmanın raporlaştırma aşaması ve en sonunda da sonuç ve kaynakça yazımı şeklindedir (Kırcaali İftar, 1999: 4-6). Elbette ifade edilen bu aşamalar her zaman belirlenen sırada gerçekleşmez. Kişinin kendisinden kaynaklanan özel durumlar olabileceği gibi saha ve konu ile ilgili hiç beklenmedik durumların yaşanması da söz konusu olabilir. Çalışma konusu ve alanıyla ilgili bu süreçlerde yaşanan sınırlılıklara değinilecek olursa;

Tez konusu ve çalışma alanında yapılması zorunda olan değişiklikler tezin zamanında tamamlanamamasına ve sürecin uzamasına sebep olmuştur. Yüksek Lisans tez aşamasına başlanılan 2013 yılında çalışma konusu olarak İskenderun ve Payas ilçeleri ile sınırlandırılmış çok geniş bir sahanın şehirselle fonksiyonlarını incelemek çalışma süresi içerisinde konunun tamamlanamamasına ve sürecin olduğundan fazla uzamasına neden olmuştur. Uzatma süreleri dahil olmak üzere çalışmanın gereken zamanda tamamlanamaması öğrencilik kaydının silinmesiyle sonuçlanmıştır. 2022-2023 eğitim öğretim dönemi başlangıcında af kapsamında tekrar Yüksek Lisans öğrencisi sıfatıyla çalışmaya başlanmıştır. Tarafımıza tanımlanan süre içerisinde temel dokümanları kullanarak İskenderin şehri sınırları içerisinde çalışma konusu ve alanında yapılan sınırlandırma ile biraz daha ayrıntıya inilerek ve sahadan elde edilecek bilgilere yoğunlaşarak çalışma hazırlanmaya başlanmış ve bulgular elde edilmiştir. Elbette ilk çalışma konusundan daha farklı olan ve içeriğinin göç-sanayi etkileşimini kapsadığı yeni bir çalışmada bir takım olumsuzluklar yaşanmıştır.

Bunlar arasında haritalama, istatistik düzeni ve analizi, saha gözlemleri vb. gibi.

Araştırma konusunun en can alıcı noktasını sanayiye kuruluş yeri seçimi ve bunun sonucunda ortaya çıkan göç dalgası oluşturmaktadır. Bu kapsamda nüfus istatistiklerine yoğun bir mesai harcanmıştır. Özellikle 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı büyükşehir yasasının getirmiş olduğu idari değişim nüfus istatistiklerine de yansımış bu istatistiklerin doğru bir şekilde tasnif edilerek yeniden yorumlanması ve analiz edilmesi süreci etkilemiştir. Nüfus istatistiklerinin sadece çalışma sahası ile sınırlı kalmaması da çalışmada karşılaşılan zorluklardan bir diğeridir. Sanayiye bağlı göçler sadece İskenderun şehrini etkilememiştir. Bu çevrede Payas, Dört Yol, Belen, Erzin gibi ilçelerin de yoğun bir göç dalgasına maruz kaldığı bilinmektedir. Dolayısıyla sadece İskenderun şehri ve kırsal kesimi ile ilgili istatistiki bilgilerin yanısıra diğer ilçelerin de istatistiklerinin doğru bir şekilde çıkarılması gerekmiştir. İstatistiklerde şehir ve kırsal ayrımının doğru yapılması için imar sahası içerisindeki mahalleler ile kırsal mahallelerin ayrımı yapılmıştır. Bu durum özellikle idari değişiklikler ile de kendisini göstermiştir. Başka ilçelere bağlanan veya tam tersi durumda başka ilçelerden İskenderun ilçesine bağlanan köy ve beldelerin söz konusu olması istatistiklerin doğru tasnif edilmesini zorlaştırmıştır. Özellikle yerleşmelerde meydana gelen isim değişiklikleri ile bazı yerleşmelerin idari vasıflarını yitirmesi sonucunda doğru bilginin ortaya çıkarılmasında güçlükler yaşanmıştır. Bu idari değişim istatistiklerin düzgün bir şekilde yorumlanmasını, tablo ve grafiklere dönüştürülmesini zorlaştırmıştır.

Araştırma sahasında konunun net bir şekilde ortaya konulması için çeşitli görsel materyallere ihtiyaç duyulmuştur. Bu görsel materyaller çeşitli haritalar, eski fotoğraf ve şehir planları gibi çalışmayı birinci derecede etkileyecek olan dokümanlardır. Bunların elde edilmesi süreci çok uzun bir zaman gerektirmiştir. Özellikle temel haritaların çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarından elde edilmesi süreci ile bu haritaların hazırlanmış olduğu çizim programının farklılığı çalışmada karşılaşılan olumsuzluklardan biri kaçındır. Çizim materyallerinin Net-Cad harita çizim programında hazırlanması nedeni ile çalışma için yeniden farklı haritalar üretmek için bu altlıkların farklı harita çizim programına aktarılması gerekmiştir. Bu durum süreci yavaşlatmıştır. Ayrıca çalışma sahasının farklı dönemlere ait şehir planlarına ihtiyaç duyulmuştur. Ancak güncel planlara ulaşılmasına rağmen eski ile kıyaslama yapabileceğimiz bir döneme ait şehir planına ulaşamamıştır.

Çalışma sahası olarak sınırları çizilen tepe mahalleleri ve burada yaşayan halk büyük oranda sosyo ekonomik olarak gelir seviyesi düşük olan insanların yaşadıkları alanlara karşılık gelmektedir. Bu sahalarda arazi çalışmalarının gereken aralıklarla ve sayıda sürdürülmesinde sıkıntılar yaşanmıştır. Özellikle sahadan bilgi almak oldukça zor olmuştur. Muhtar vasıtasıyla genel bilgilerin elde edilmesinde çok sıkıntı yaşanmasa da hanelerden görüşmeler yoluyla bilgi temini kolay olmamıştır. Özellikle sahada çalışırken ve hane halkı ile iletişime geçerken erkek olmanın zorluğuyla karşılaşmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA MODELİ VE YÖNTEMİ

2.1. Araştırmanın Modeli, Evreni ve Örneklemi

Çalışmada, konu itibarıyla sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntem ve teknikleri kullanılmıştır. Sosyal bilim çalışmalarında toplumsal olgu ve olayların yeryüzünün her hangi bir yerinde meydana getirdiği etkilerin, değişim ve dönüşümlerin kendi oluşturduğu değişkenlerle sorgulandığı bir çerçeve hâkimdir. Nitel araştırma bir sosyal olayı doğal ortamı ve doğal oluşumu içinde tasvir eder. Bir durumu ilişki bağlantıları içinde anlamaya çalışır. Bir olayı etkileyen değişkenleri kendisi ortaya çıkarır. “İskenderun’da (Hatay) Sanayileşmeye Bağlı Göçlerin Kentsel Dokuya Yansıması” adlı çalışmada tarama modeli kullanılmıştır. Bu model incelenmek istenilen sahadaki “durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlar” (Karasar, 2009: 77). Çalışma konusu coğrafya biliminin beşeri ve iktisadi coğrafya alanı doğrultusunda inceleme ve araştırma teknikleriyle ele alınmıştır. Bilimsel ilkelerini elde edilen verilerin analizi, sentezi, karşılaştırılması ve bağlantı kurulmasının oluşturduğu coğrafya ilmi olay ve olguları dağılıp prensibini kullanarak açıklamaya çalışır. İskenderun şehri sınırları içerisinde sınırları net olarak çizilmiş sahada incelenen bu çalışmada da yukarıda bahsedilen ilke ve prensipler perspektifinden konuya yaklaşılmıştır. Ağır sanayinin kurulması ile birlikte meydana gelen göç olayı ve bunun oluşturduğu mekânsal farklılıkların ortaya konulmasını hedefleyen çalışmanın yapılacak benzer çalışmalara örnek teşkil etmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın evrenini sanayi ve göç etkileşimi oluşturmaktadır. Sanayileşmeye bağlı olarak meydana gelen göçler Türkiye’de İskenderun gibi pek çok şehrin gelişmesine etki etmektedir. Bu nedenle de körfez çevresindeki en önemli şehrsel yerleşmenin gelişmesinde yarattığı etkiler nedeniyle İskenderun şehri örneklem olarak seçilmiştir. Bu çalışma sonucunda ortaya çıkarılacak araştırma sonuçlarının geneli ifade edeceği hedefin büyüklüğünü oluşturmaktadır. “Evren, gözlem alanına giren bireylerin oluşturduğu topluluktur. Örneklem, araştırma evreni içerisinde amaca uygun herhangi bir yöntemle seçilen ve evreni temsil etme yeteneğine sahip birimler veya elemanlar kümesidir” (Yücel Toy & Güneri Tosunoğlu, 2007: 6). İskenderun şehrsel alanı içerisinde 28 mahalle bulunmaktadır. İlçe idari sahasında

ise kırsal ve kasaba karakteri taşıyan 45 sayıda yerleşme imar sahası dışındaki alanlara karşılık gelmektedir. Bu çalışmada geniş bir idari saha içerisinde belirlenen ve sahanın geneline hitap edebilecek sonuçların çıkarılabileceği düşünülmüştür. Bu nedenle şehrin dış kuşak kenar alanı olarak nitelendirdiğimiz ve adlarının bulundukları konumdan dolayı tepe son ekiyle isimlendirildiği mahalleler örnek saha olarak tespit edilmiştir. Tespit edilmiş olan mahallelerin göç süreci ile birlikte kuruldukları ilk aşamadan günümüze kadar geçen süre içerisinde göstermiş oldukları durumun araştırılması ve elde edilen sonuçların tartışılması araştırmanın fikri/problem durumunu ifade etmektedir.

Örnekleme, çalışmanın amaçlarına/hedeflerine ulaşabilmek için belirli ve bilinen kurallara göre evrenden yapılan seçimler anlamına gelmektedir. Belirlenen evrende çok fazla birey bulunması durumunda evrenden bir örneklem alınır. Örneklem, evrene genelleme yapmaya olanak verecek biçimde evrenden belli sayıda bireyin seçilmesiyle oluşan katılımcı grubudur. Örneklemin doğru seçilmesi, evreni temsil edebilecek sonuçları ortaya koymasının çok iyi tespiti şarttır. Yani burada önemli olan kıstas seçilen örneklemin hedef kitle veya evreni mümkün olduğu ölçüde iyi yansıtabilmesidir. Aksi takdirde seçilen alanın geneli yansıtmadığı ortaya çıkar. Kısacası örneklem, belirli kurallara göre seçilmiş ve seçildiği evreni temsil kabiliyeti olan çeşitli öğelerden (kurum, grup/topluluk, mekân, ...) oluşmaktadır. Araştırma sahasının yukarıda bahsedilen özelliklere göre belirlenmiş olduğu düşünülmektedir (Kırcaali İftar, 1999: 7).

2.2. Araştırmanın Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Çalışmanın tamamlanmasına kadar geçen sürede belli başlı aşamaların kat edilmesi planlı ilerleyiş için yol göstericidir. Konunun belirlenmesiyle başlayan ilk aşamayı araştırma problemi ve araştırma sorusunun seçimi takip etmelidir. Ardından hipotez/hipotezler, araştırma yöntemi, evren ve örneklemin netleştirilmesi süreci izler. Veri toplama araçlarının geliştirilmesi yapılan çalışmanın özelliğine göre değişir. Çalışmaya en uygun veri toplama araçlarının kullanılması gereklidir. Bunu, toplanan verilerin ne şekilde analiz edileceği ve buna bağlı çıkan bulguların yorumlanması süreci takip ederek sonuç/sonuçlara ulaşılır (Kökdemir vd, 2004: 2-3).

Araştırma **sahası** ve **konusunun** tespiti edildiği ilk aşamadan bitirilmesine kadar geçen süre zarfında pek çok aşama kat edilmiş ve bu aşamalarda konu ve sahaya ilişkin **materyaller** toplanmıştır. Açıkça belirtmek gerekirse çalışmanın bir

plan dâhilinde sürdürülmesi amacıyla belli başlı bölümlerden geçilerek ilerleme kaydedilmiştir. Her şeyden önce **ön hazırlık safhası** işlerin daha kolay yürütülmesine yardımcı olmuştur. Bu aşamada uzman görüşü ile yapılması planlanan konunun sahada gözlemlenmesi ile araştırma konusunun netleştirilmesi sağlanmıştır. Hemen akabinde **hazırlık çalışmalarına** geçilmiştir. Araştırma sahası ve konusu ile ilgili anahtar kelimeler oluşturularak çalışma programının safhaları netleştirilmeye çalışılmıştır. Sürdürülen çalışma konusu için daha önceden geliştirilmiş veri toplama araçlarından faydalanılmıştır. Birinci elden veri toplama teknikleri (*gözlem, deney, anket, görüşme, istatistik kaynaklarının incelenmesi*) içerisinde gözlem, görüşme ve istatistik kaynaklarının incelenmesi yoluna gidilmiştir. Birincil kaynak araştırması ikincil kaynak araştırmasının yeterli olmadığı durumlarda; bizzat tarafımızdan çalışmanın doğru sonuçlara ulaştırılması amacıyla gerçekleştirilmiştir. İkinci elden veri toplama teknikleri içerisinde ise; kitaplar, süreli yayınlar (gazete ve dergi), tezler, başvuru eserleri (ansiklopediler, vb.), resmi yayınlar (istatistikler), özel belgeler (hatıralar, fotoğraflar, tarihi haritalar vb.) amacına uygun bir şekilde toplanmış ve her biri ile ilgili fişlemeler oluşturulmuştur. Bu çerçevede veri kaynağı olacak literatürün (*temel eserler, yardımcı yerel kaynaklar, sahayla ilişkili temel haritalar, çeşitli bilgi, doküman ve çalışma sırasında kullanılacak araç ve gereçler vb.*) taranması işlemleri gerçekleştirilmiştir. Çalışmada kullanılabilecek kurumsal istatistiki bilgi ve belgeler ile diğer veri kaynakları öncelikle elde edilmeye çalışılmıştır. Literatür tarama işleminde; İskenderun ilçesi başta olmak üzere Hatay il idari alanı içerisindeki yerleşmeler odağında tarih, arkeoloji, sanat tarihi, antropoloji, şehir ve bölge planlama, jeoloji, ...vb. gibi disiplin alanlarında yapılmış olan çalışmalar temin edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Milli Kütüphane, Mustafa Kemal Üniversitesi Merkez ve Coğrafya Bölüm Kütüphaneleri başta olmak üzere, Ulusal Tez Merkezi Kütüphanesindeki eserler taranarak makale, bildiri, kitap, tez, envanter, rapor, yıllık gibi yayınlardan oluşan bir arşiv hazırlanmıştır. Araştırma sahası ve konusu ile ilgili çeşitli disiplin alanlarında ortaya konulmuş çok sayıda çalışmanın bulunması, literatür analiz sürecini oldukça güçleştirmiştir. Daha sistematik olması açısından çalışmada şehirsal alan ve ilçe idari alan ayrımı net bir şekilde yapılmaya çalışılmıştır. Elde edilen literatürün amaca ve çalışma planına uygun bir şekilde konu başlıkları halinde sınıflandırılma işlemlerine geçilmiştir. Çalışma konusunun sahadaki özelliğini ortaya koyabilmek amacıyla görsel materyaller temin edilmiştir. İskenderun ilçesi ve yakın çevresini içerisine alan çizim materyallerinin en

önemlileri şunlardır;

1/100.000 ölçekli topoğrafik paftalar (O36, P36) (Harita Genel Komutanlığı)

1/25.000 ölçekli topoğrafik paftalar (O36a3, O36b4, O36c1, O36c4, O36d2, O36d3, O36d4, P36a1, P36a2, P36b1,) (Harita Genel Komutanlığı)

1/5000 ölçekli imar planı paftaları (Hatay Büyükşehir Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğü, Net-Cad çizim programında hazırlanmış harita altlıkları).

Bu işlemleri beşeri mekân analizlerine dayalı **saha çalışmaları** takip etmiş ve saha çalışmalarıyla birincil veriler temin edilmiştir. İskenderun şehrinde örneklem olarak seçilmiş olan tepe mahallelerinin bulunduğu sahalara çeşitli aralıklarla saha çalışmaları amacıyla gidilmiştir. Bu sayede daha net ve doğru bilgilerin elde edilmesi sağlanmıştır. Özellikle sahaya göçle gelen nüfusun geldikleri yerlerle ilgili sayısal verilerin alınması noktasında önemli adımlar atılmıştır. Ayrıca çalışma konusunun en önemli içeriklerinden birisini oluşturan ve çalışma sahası olarak tespit edilen mahallelerdeki konut dokuları saha çalışmalarıyla analiz edilmiştir. Mahallelerin konut sayıları belediyeden öğrenilmiştir. Konutların kat yükseltileri mahalle muhtarlarından edinilen bilgiler ve gözlemler yoluyla elde edilmiştir. Örneklem alınarak konut planları çıkarılmıştır. Her bir mahalledeki konutlardan görüntüler ve planlar alınmak suretiyle karşılaştırmalar yapılmıştır. Şehrin tarihi gelişim aşamalarını ortaya koymak amacıyla da şehrin her bir noktasında tarihlendirme için uygun veriler toplanmıştır.

Çalışmanın dördüncü ve son safhasını toplanan belge, bilgi, veri, doküman, görsel materyaller vb. gibi donelerin birleştirilerek araştırma bulgularının ortaya çıkarıldığı **büro çalışmaları safhası** izlemiştir. Bu aşamada veri toplama araçları sayesinde elde edilen ham veri ve bilgiler çalışmanın amacına uygun olarak düzenlenmiştir. Bu düzenlemelerde özellikle görsel ifade yöntemlerine sıklıkla başvurulmuştur. İstatistiklerden tablo ve grafikler oluşturulmuştur. Konularına göre derlenen bilgilerden çeşitli haritalar hazırlanmış ve okuyucunun olay ve olguları daha kolay anlayabilme ve irdelemesine imkân sağlanmıştır. Saha çalışmalarıyla elde edilmiş olan materyallerin çeşitli çizim yöntemleri kullanılarak görsel hale getirilmesiyle metin zenginleştirilmiştir.

2.3. Araştırmanın Veri Analizi

Çalışmanın başlangıcından bitimine kadar geçen sürede belli başlı aşamalar planlı bir şekilde uygulanmıştır. Veri toplama araçlarıyla elde edilen bütün

materyaller belli başlı analiz yöntemleri kullanılmak suretiyle sentezlenmiştir. Veriler analiz edilirken; **betimsel ve içerik analizi** çok önemli bir aşamayı oluşturmuştur. Bu aşamada elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenmiş ve yorumlanmıştır.

Betimsel modelle, bir konudaki hâlihazır durum araştırılır. Betimsel modelle yürütülen bir araştırmanın başında araştırma evreni belirlenir (Kırcaali İftar, 1999: 7). “*Betimsel içerik analizi yöntemi, belirli bir konuda ya da alanda birbirinden bağımsız olarak yapılan nitel ve nicel çalışmaların derinlemesine incelenip düzenlenmesi anlamına gelmektedir. Böylelikle konu ya da alandaki genel eğilimler belirlenmektedir*” (Ültay vd., 2021: 189). Bulguları elde etmek ve metni yorumlamak için; araştırma soruları, araştırmanın kavramsal çerçevesi ve gözlemlerde yer alan boyutlardan yola çıkarak bir çerçeve oluşturulmuştur. Bu çerçeveye bağlı kalınarak verilerin hangi temalar altında işleneceği ve sunulacağı belirlenmiştir. Yine daha önceden oluşturulmuş olan çerçeveye göre temin edilmiş olan materyallerin okunup organize edilmesi sağlanmıştır. Bulguların tanımlanması amacıyla düzgün bir işleyişle organize edilen veriler gerekli yerlerde alıntılarla desteklenmiştir. Tanımlanan bulguların açıklanması, birbiri ile ilişkilendirilmesi ve anlamlandırılmasını içeren yorumlama çalışmaları da yine bu bölümde gerçekleştirilmiştir.

Tez çalışmasının planlı bir şekilde ilerlemesi için elde edilmiş olan **literatürün analiz** edilmesi gerekmektedir. Bu amaçla çalışmanın her bölümünü desteklemek amacıyla literatürden azami ölçüde faydalanılmıştır. Çalışmada kullanılacak literatürün belirlenmesi ve temin edilen kaynakların titizlikle incelenmesi için çok özenli bir çalışma planı uygulanmıştır. Kaynaklar konusuna ve sahaya ilişkin yapılanlar şeklinde ayrı ayrı gruplara ayrılmıştır. Bu gruplara ayrılan eserler okunup amacına göre fişlemeler hazırlanmıştır. Çalışmanın içeriği ve alt konu başlıkları dikkate alınarak bu fişlemeler yeri geldiğinde bulguları desteklemek amacıyla kullanılmıştır.

Tez çalışmasında **istatistiksel analizlere** de geniş ölçüde yer verilmiştir. İstatistik, diğer tekniklerle elde edilen sayısal verilerin daha kolay yorumlanmasını sağlamak için bilgilerin tablolar ve çeşitli görsel ifade teknikleri yoluyla işlenmesi anlamına gelmektedir. İstatistiki bilgiler çalışmada amacına uygun bir şekilde incelenmiş ve değerlendirme sonuçları çeşitli tablo, grafik, harita, kroki vb. şekillerde düzenlenmiştir. İstatistik, ölçülebilen olayların sayısal olarak ifade

edilmesidir. Elde edilen verilerin çözümlenip yorumlanmasıdır. Değişkenler arasında bağlar kurmaya ve bilgileri grafik ya da tablolarla göstermeye yarar. Niteliksel verilerin istatistiksel analizlerinin yapılabilmesi için önce üzerinde bir dizi çalışmaların yapılması gerekir. Araştırmada kullanılan istatistiksel veriler Türkiye İstatistik Kurumundan temin edilmiştir. 1940 yılından günümüze kadar İskenderun ilçesi sınırları içerisinde bulunan tüm yerleşmelerin kırsal ve şehrsel nüfusları ile köy, belde, bucak sayıları her sayım dönemi göz önünde bulundurularak istatistiksel tekniklerle analiz edilmiştir. Bu amaçla Hatay'ın Anavatana katıldığı yıldan bugüne nüfusta ve yerleşmede meydana gelen değişiklikler ayrıntılarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Nüfus istatistikleri İskenderun şehri ve kırsal kesimindeki artış ve azalışları yerleşmeler ve idari dönemler itibarıyla net bir şekilde ortaya koyabilmektedir. Bu doğrultuda çalışma sahasının kritik eşikler olarak nitelendirilebilecek dönemlere ayrılmasında da fayda sağlamıştır. Nüfus istatistiklerinden hareketle İskenderun şehri sınırları içerisinde mahalle sınırları altlık haritaları kullanılarak nüfus dağılışı ve yoğunluk haritaları oluşturulmuştur. Bu haritalar, nüfus istatistiklerinin analiz edilmesi neticesinde tespit edilen kritik eşikler göz önünde bulundurulmak suretiyle düzenlenmiştir. Bu dağılışı ve yoğunluk haritalarından yararlanılarak nüfusun mekândaki dağılışıyla ilgili görsel materyaller hazırlanmıştır.

Çalışmanın her aşamasında *fiziki ve beşeri mekân analizlerine* azami ölçüde yer verilmiştir. Bu amaçla İskenderun ilçesi ve yakın çevresindeki yerleşmeleri içerisine alan 1/25.000 ölçekli topoğrafik paftalar (O36a3, O36b4, O36c1, O36c4, O36d2, O36d3, O36d4, P36a1, P36a2, P36b1,) ile 1/100.000 ölçekli topoğrafik paftalardan (O36, P36) amaca uygun morfografya haritaları oluşturulmuştur. Söz konusu haritalar sahanın jeomorfolojik birimlerini ortaya çıkarmak amacıyla temel altlık vazifesi görmüştür. Şehrin tarihi gelişim haritasını oluşturmak için imar haritaları ilçe belediyesinden temin edilmiştir. Net-Cad program formatında hazırlanmış olan imar haritalarının altlık bilgileri, pratik olması maksadıyla Arc-Map 10.3 program formatına aktarılmıştır. Aktif saha çalışmaları ile elde edilen “*bina inşa tarihlerinin belirlenmesi /yaşlandırmaları*” ve “*fonksiyonel kullanımlarına*” ilişkin tarihi bilgilerin taslak haritalar üzerine aktarılmasıyla yerleşim alanlarının tarihsel gelişim dönemleri retrospektif tarihsel yöntemle ortaya konulmuştur. Sanayileşmeye bağlı olarak İskenderun şehrsel alanında gelişme gösteren yeni mahallelerin doku analizleri için saha çalışmaları ile bilirkişi ve kişilerden temin

edilen birincil veriler kullanılarak çeşitli görsel malzemeler ortaya çıkarılmıştır. Özellikle bahsi geçen tepe mahallelerinin kuruluş yerleri ve mekândaki yansımaları ayrıntılı bir şekilde irdelenmiştir. Özellikle bu mahallelerin bulunduğu sahalardan çekilen çeşitli fotoğraflar ve hazırlanan çizimlerle çalışma desteklenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SANAYİLEŞME, GÖÇ VE KENTSEL DOKU

3.1. Kavramlar (Sanayileşme, Göç ve Kentsel Doku)

Sanayileşme ülkelerin kalkınmasında önemli bir aracı olarak karşımıza çıkmaktadır ve bu nedenle de kalkınmanın en önemli göstergesidir. Kalkınmadan anlatılmak istenen ise, bir önceki süreçten ve yaşantıdan daha fazla, daha çok refah ve zenginlik içinde olmak anlamına gelmektedir. Refah göstergelerini sıralayacak olursak; beslenmenin, giyinmenin, konutta yaşamının, sosyal ihtiyaçları en ideal biçimde karşılayabilmenin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi şeklinde tanımlanabilir (Ayzeren, 1985: 53). Sanayileşmenin beraberinde getirdiği bir takım sorunlar da görülebilmektedir. Bu anlamda şehirlerin aşırı ve hızlı bir şekilde büyümesi hem çatışmaları ve hem de pek çok sıkıntıları doğurabilmektedir. Özellikle büyük şehirlerde sanayi alanları ile iç içe girmiş diğer kullanım alanları (bunlara örnek olarak; ticaret, konut, sağlık, dinlenme, eğitim vb. sayılabilir) topluma yarar sağladığı gibi zarar da verebilmektedir. Kişiler ile firma sahipleri arasında farklı yönlerde seyreden durumlara sebebiyet verebilir. Sanayi sektörlerinin tercih ettikleri yerleşme alanları o sahada yaşayan insanların diğer alan kullanan kesimleri için dışsal zararlar getirebilmektedir. Konut ve yerleşim bölgesi olmaması gereken bir sahada gecekondulaşmanın ortaya çıkması, altyapıda görülen yetersizlikler ve yanlış alan kullanımı bu alanlarda yaşayanların sağlığını önemli derecelerde tehdit eder hale gelebilmektedir (Dülgeroğlu, 1985: 99).

Sanayi kavramını ifade ederken; insanların farklı türden ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla doğadan ve çevreden elde ettikleri hammaddeleri çoğu kez makine gücü ile değişime uğratarak yeniden üretme, biçim veya bazı özelliklerini değiştirerek kullanma faaliyetine verilen bir isimdir. Sanayileşme kavramı ise sanayi kavramının tanımlamasında bulunan özelliklerin meydana gelmesini, gelişmesini ve devamlılığını sağlayan bir süreç niteliğini taşımaktadır (Erdoğan, 1985: 154-155).

Sanayi, yalnızca ham ya da yarı mamul maddelerin işlenmesiyle ve bileşik mamullerin meydana getirilmesi amacıyla çeşitli malların birleştirilmesi ve merkezîleştirilmesiyle uğraşan kuruluşları içine almaktadır (Karaboran, 1993: 1).

Sanayi primer üretim olarak ifade edilen tarımsal ürünlere bağlı olmayan veya toprağa dayanmayan üretim-tüketim maddelerinin üretilmesi, hammaddelerin

işlenerek yarı mamul ve mamul madde şekline dönüştürülmesi için gerçekleştirilen ekonomik faaliyetler ile bu süreçte kullanılan araçlar bütünüdür. Sanayinin hızlı ve eksiksiz gelişmesi, teknolojik düzeyin ve sanayi sektörünün ekonomideki etkinliğinin artması sürecine de sanayileşme denir (Demir & Acar, 2005: 353).

Sanayileşme tarihi açısından düşünüldüğünde sanayi devrimi bir dönüm noktası olmuştur. Sanayi devrimi ile başlayan bu süreç sanayileşme süreci olarak bilinmektedir ve bu sayede dinamik bir şekilde gelişme göstermiştir. Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelerle birlikte sanayideki üretim süreci bir takım değişimler de geçirmiştir. Bu değişim sürecinde insan yerine daha çok makine ve bilgi teknolojilerinin kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır (Çekirge, 2013: 19).

Türkiye’de de diğer ülkelerde olduğu gibi sanayileşme ile kentleşme arasında yakın ilişki bulunmaktadır. Sanayileşmenin fazla olduğu bölge, bölüm ve kentler aynı zamanda kentleşme açısından da ileri seviyelerde olan yerleşmelerdir. Bir sahada yeni sanayi tesisleri kurulduğunda hiç sanayi tesisi olmayan yerlere kıyasla gelişmenin daha hızlı ve büyük ölçüde olduğu görülmektedir. Bu gelişmeye en güzel örneği Karabük ili için vermek mümkündür. Bugünkü Karabük ili ve kenti 1927 yılında Öylebeli köyünün 13 haneli 100 nüfuslu küçük bir mezra yerleşmesi durumunda iken 1937 yılında demir ve çelik endüstrisinin burada kurulmasından sonra hızla büyümüştür. Sanayinin kurulmasına paralel olarak kentleşme düzeyinin artışı çok daha çabuk gerçekleşmiştir (Erdoğan, 1985: 154-155). Zonguldak’ta çıkarılan taş kömürünün Karabük’e gönderilmesi için buraya demiryolu ağının döşenmesi gerekmiştir ve bunda önemli olmuştur. Filyos çayı boyunca gelen demiryolu 1932 yılında tamamlanmıştır (Fındıkoğlu, 1962: 8). Demiryolu ağının tamamlanmasıyla birlikte trenin Karabük’e gelmesi buranın gelişmesinde etkili olan faktörlerin başında gelmektedir (Karacakaya vd., 2013: 28). Günümüzde ekonomik açıdan kalkınmanın temelinde, sanayileşme ile paralel giden ve bu süreçte birbirini etkileyen bir sistem söz konusudur. Bu gelişim çerçevesinde sadece ekonomik yapı ve üretim yöntemleri değil, hayatın her yönü etkilenecek değişime uğramaktadır. Sanayileşme toplumsal yapı, bireysel düşünce ve davranış şekli, hayat standardı, nüfus ve kentleşme düzeyleri bakımından bir takım değişikliklere yol açmaktadır (Özdemir, 1990: 5).

İnsanlık tarihi açısından iki büyük değişim olarak kabul edilen, tarım devrimi ve sanayi devrimi kentlerin ortaya çıkıp gelişmelerindeki önemli adımlardır. Sanayi devrimi ile beraber insan gücüne dayanan emek yerini makineleşmeye bırakmıştır.

Bu değişim geleneksel kentsel yapıda da değişikliklere yol açmıştır. Sanayi faaliyetlerinin kurulmuş olduğu yerlere yakın alanlarda yeni yerleşim sahaları açılarak eski yerleşim alanlarından biraz uzaklaşmıştır. Bu sayede yeni kentsel alanlar oluşmaya başlamıştır. Kurulan sanayi tesisleri ya var olan kentin yakınına ya da konum açısından enerji kaynaklarına yakın, ulaşım imkânları elverişli, hammaddeye ve işgücüne kolay ulaşılan bölgelerde kurularak, o sahanın kentleşmesini ve gelişmesini sağlamıştır. Bu sebeplerden dolayı sanayileşme ve kentleşme birbirini etkileyen, birbirine bağlı olaylardır (Çekirge, 2013: 1-2).

Kentleşme ve sanayi faaliyetleri arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Nüfus artışı, insanlar arasında iş bölümünün ortaya çıkması ve kentsel işlevlerin gelişmesi bu ilişkideki önemli göstergelerdendir. Sanayi faaliyetleri yapıcı karakterleri nedeniyle kentleşmede önemli görevler üstlenmektedir. Diğer yandan çok boyutlu etkileriyle sanayileşme toplumsal ve ekonomik gelişme hızının artmasına yardımcı olmaktadır. Ancak sanayileşmenin bu olumlu yanlarının yanı sıra büyük ölçüde mekân tüketici yanı da bulunmaktadır. Bu hızlı, ekonomik ve toplumsal gelişme beraberinde kentlerin bünyesinde önemli değişmeler yaratmaktadır. Sanayi ve buna bağlı teknolojilerin gelişmesi kentlerin önceki işlevlerinde değişme ve gelişmenin ortaya çıkmasını sağlamakta ve böylece koordine edilemeyen kentleşme-sanayileşme etkileşimi söz konusu olmaktadır (Çubuk, 1985: 23). Sanayileşme ve kentleşme, günümüzün kalkınma çabasındaki ülkeleri için genellikle yaşanması gerekli, tartışılmaz bir itici güç olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple 20. yüzyılın 2. yarısından itibaren gelişmekte olan 3. dünya ülkelerinde yaşanan sanayileşme çabaları çok hızlı kentleşme olaylarının yaşanmasına da zemin hazırlamaktadır. Ülkemizde 1950'li yıllardan bu yana belirgin bir biçimde yaşanan kentleşme sürecinin özellikle büyük kentlerimizde yarattığı çevre sorunları giderek önem kazanmaktadır (Bayraktar & Aslanboğa, 1985: 176).

Bir üretim biçimi olarak sanayi, bir yerleşme biçimi olarak kent, bir barınma biçimi olarak konut birbirlerine sınımsıkı bağlı olan ve birbirini karşılıklı etkileyen önemli unsurlardır. Her üçü de birbirlerini durdururlar veya geliştirirler, düzenlerler veya bozarlar. Gelişmiş Avrupa ülkelerinde sanayinin kenti, kentin konutu etkilediğı ve doğurduğu bilinen bir gerçektir. Gelişmekte olan ülkelerde ise kentin ve konutun, sanayiden daha kopuk ve başka faktörlerin etkisi altında doğduğu gözlenmektedir (Mortan & Çakmaklı, 1985: 54). Sanayinin, kentin ve konutun müşterek unsurları coğrafi çevre yani mekân ve insandır. Yönlendirici unsur olarak insanın, taşıyıcı

unsur olarak mekânın doğru kullanılmaması sanayi, kent, konut politikalarını başarısızlığa götürür. Amaç ve araç unsur olarak insanın; sanayi, kent ve konut konusunda ortak değer yargılarının, temel ve teknik tercihlerinin oluşmuş olması gereklidir. Aksi halde konu amaçsız ve araçsız kalır (Mortan & Çakmaklı, 1985: 54).

Göçler, nüfusun yeniden dağılımı sonucunu doğurur (Tümertekin & Özgüç, 2004). Tarihi süreçler içerisinde nüfusun seyrek veya çok az olduğu alanlarda ekonomik gelişme ile bir anda ciddi nüfus artışları meydana gelmiştir. Nüfus hareketi sonucu nüfus da yeniden dağılım söz konusu olmuştur. Sanayi devrimi sonrası Avrupa’da yaşanan göç olayları bu duruma verilebilecek en iyi örnekler arasında yer almaktadır.

Göç, insanlığın var olması ile başlamış olan ve son yüzyılda büyük ivme kazanmış bir hareket olarak karımıza çıkmaktadır. Özellikle son yıllarda göç olayının yaşanması ve artışındaki nedenlere baktığımızda ülkeler arası, bölgeler ve kıtalar arası gelişmişlik farkı belirginlik kazanmaktadır. İnsan istek ve arzuları bakımından doyumsuzluğunu gidermek ister. Bu nedenle de kendine daha uygun şartların olduğu alanlara doğru göç etme yolunu tercih eder. Bunun tam tersi bir durumda ise insanların zorla yerlerinden, yurtlarından, vatanlarından çıkarılması söz konusu olmaktadır.

Göç olgusu; başta ekonomik faktörlere bağlı olmak üzere, nüfus mübadeleleri, iskân kanunları sonucu gerçekleşen iç ve dış göç hareketleriyle sürekli olarak ülke gündeminde olmuştur. Toplumsal değişme sürecinin bir sonucu olarak Türkiye’de 1950’li yıllar bu kapsamda önemli bir başlangıç olarak sayılabilir. Bu yıllardan itibaren zaman içinde değişen hızlarla da olsa devam eden göç hareketi genellikle kırsal kesimden kentsel yerleşim sahalarına ve doğu bölgelerinden batı bölgelerine doğru, temelde ekonomik nedenli olarak yaşanmıştır (Bülbül & Köse, 2010: 77).

Varılan yer açısından göç farklı özellik taşımaktadır. Bu nedenle farklı isimler altında ele almak mümkündür. Bunlar; iç ve dış göçler olmak üzere ikiye ayrılır. İç göçler bir memleket dâhilinde bir yerden (bölge, şehir, kasaba, köy vs.) başka bir yere yerleşmek amacı ile yapılan nüfus hareketlerini ifade etmektedir (Akkayan, 1979: 23). İç göç daha çok kırsal ve kentsel yerleşmeler arasında yapılan göçlerdir. Kademeli ve kademesiz olarak iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Dış göçler ise bir memleket sınırlarını her iki istikamette aşmak suretiyle meydana gelen, çalışmak, yerleşmek vb. amaçlar ile yapılan nüfus hareketleri olarak tanımlanabilir.

Benzer bir tanıma göre dış göç, uzun süre kalmak ve çalışmak, ya da yerleşmek amacıyla bir ülke sınırlarını her iki yönde aşarak yapılan nüfus hareketine denir. Bu göç hareketinde önemli olan unsur nüfusun memleket sınırlarını aşarak bir memleketten diğer bir memlekete doğru kayması olayıdır (Akkayan, 1979: 23). Dış göç de beyin göçü, mülteci, sığınmacı vb. gibi kavramlar ortaya çıkmakta ve ayrıca bunlara ilişkin hukuki anlamda da düzenlemeler yapılmaktadır.

Göç toplumların genel olarak belirli kesimdeki insan kitlesini etkilemektedir. Fakat bazı olağan durumlarda kitlesel veya grup göçleri şeklinde tasnif ettiğimiz göçlerde meydana gelmektedir. Göç eden veya göç edenler ya zorlama ya isteğe bağlı ya da zorunlu olarak göç etmektedir. Toplumda herkesin durumunu her an yeniden değerlendirerek göç etme ya da yerinde kalma kararı aldıklarıdır. Başka bir deyişle toplumda herkesin göç etme kapasitesine sahip olduğu ve yerinde kalma kararını bilinçli olarak verdiği varsayılmıştır. Oysa gözlemler bir toplumda herkesin göç etmediğini ve göçün çok “seçmeli” olduğunu ortaya koymaktadır (Tekeli, 2011: 33).

Göç konusunda çalışmalar yapan bilim insanları kendi yerlerini terk eden insanları bu karara götüren koşullar olarak itici faktörler ile onları diğer yerlerden daha çok belirli yerlere çeken çekici faktörlerin neler olduğunu bulmaya çalışırlar. Bu açıklamadan sonra göç nedenleri göz önüne alınarak, çok sayıda itici ve çekici faktör sıralanabilir. İtici güçler genel olarak; çevresel, demografik, ekonomik ve siyasi baskılar olarak ifade edilebilir. En çok göçe neden olan çevresel güçler; kuraklık, su baskınları, depremler vb. gibi doğal afetlerdir. Bir kimseyi ülkesini terk etmeye zorlayan belli başlı ekonomik baskılar ise yoksulluk, işsizlik ve ürün elde etmekteki başarısızlıklardır. Vatani terke zorlayan siyasal baskılar arasında da savaşlar, ihtilaller ve sıkıyönetim, totaliter yönetimler, ülkeden ihraç vb. sayılabilir (Tümertekin & Özgüç, 2004: 240).

Göçlerin tarih boyunca ana nedeni ekonomik olarak görülmektedir. Nüfus artışı ile besin üretimi aynı oranda olmayınca, insanlar, besi ihtiyacını temin edecek daha verimli başka yerlere göçe zorlanmakta ve bir göçler zinciri meydana getirmektedirler. Besi üretimi teknolojiyi geliştirme imkânı sağlamayınca göç tek çıkar yol olarak görülür. Göçler ekonomistler tarafından farklı şekilde tanımlanmıştır. Bazı ekonomistler işgücü transferi olarak, diğer ekonomistler ise, işgücüne ihtiyaç gösteren pazarlarda işgücüne ödenen yüksek ücretlerin sonucu olarak görmüşlerdir (Karpat, 2010: 78).

Bir lke içerisinde, bölge, kent ve köy gibi yerleşim alanlarından, bir yerden diğetine yerleşmek amacıyla yapılan nüfus hareketleri olarak tanımlanmaktadır (ner, 1972: 77). lke içerisindeki bu nüfus hareketleri, ülkenin genel nüfus sayısını değiştirmezken, kent ve kırsal kesim nüfus oranlarını değiştirmektedir. İg olgusu neticesinde, kentsel yerleşim birimlerinin nüfus oranları artarken, kırsal yerleşim birimlerinin nüfus oranları azalmaktadır. İg olgusu çeşitli yönlere (g yollarına) sahiptir. *Bunlar:* kırsaldan kırsala; kırsaldan kentsel alanlara; kentsel alanlardan kentsel alanlara; kentsel alanlardan kırsal alanlara doğru olanlardır.

Türkiye’de 1950’li yıllarla birlikte hızlanan köyden kente göçün, bu dönemde ülkenin kırsal alanlarındaki ekonomik ve toplumsal değişme ile başladığı ve hızlandığı görülmüştür. Türkiye’de toplumsal oluşum içinde tarımın makineleşmesi ve modernleşmesi, geleneksel toprak sahipliliği rejiminin değişmesi topraksızlaşma ya da toprakların belirli ellerde toplanması, ulaşım koşullarındaki gelişmeler gibi etkenlerle, kırsal alanlarda yaşayan nüfus kentsel alanlara doğru hareketlenmiş 50’li ve 60’lı yılların i göçü ortaya çıkmıştır. Burada ge ivme veren etkenler arasında nüfus artışı, tarımdaki düşük üretkenlik ve kırsal alanlardaki artan işsizlik ve eğitim nedeniyle kentlere yönelmedir. Bu dönem köyden ve köylülükten hızla kopma dönemidir.

1960–1980’ler arası dönem, kentsel alanların kendi yapılarının ve bu yapılardaki dönüşümlerin i ge damgasını vurduğu dönemdir. Bu dönemde kırsal alanlardan akan işgücünü istihdam edecek sanayi aynı hızla gelişmemiş, diğeryandan kentsel alanlar gelen nüfusu barındıracak konut oluşumunu sağlayamamıştır. Sonuç olarak, gecekondularda yaşayan ve ikincil ekonomik sektörlerde geçimini sağlamaya çalışan bir göçmen kitlesi, kent nüfusunun ağırlıklı bir parçası haline gelmiştir. “Kentleşme” ve “Kentlileşme” farklılığı bu dönemde başlamıştır. Bu dönemde i gn önemli bir kısmı İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlere yönelmiştir.

1980’li ve 90’lı yıllar ülkede toplumsal oluşumunun, ekonomik serbest piyasa ekonomisi, zelleştirme gibi örgütlenmelere başlamıştır. Bu dönemde Türkiye’de i g, siyasi nedenlerinde katkısıyla giderek daha da yoğunlaştı. Zorunlu ve gönüllü g ayırımı da bu yoğunluğun bir parçası oldu. Doğu ve Güney Doğudan hem can-mal güvenliği olmadığı için hem de bu bölgede süren savaş benzeri durum nedeniyle, binlerce insan göç etmek zorunda kaldı.

Tarih boyunca çeşitli nedenlerle, g olgusu Anadolu’da izlenmiştir.

1950'lerden bu yana Türkiye'nin sanayileşme sürecinden kaynaklanan sosyo-ekonomik yapısındaki önemli gelişmeler iç göç ve 1960 yılının oranlarından itibaren de dış göçe neden olmuştur. Özellikle 1950'li yıllardan itibaren tarımsal alandaki makineleşme, tarımda gereksinme duyulan insan gücü miktarını azaltmıştır. Fazla insan gücü zorunlu olarak kırsal bölgeleri terk ederek iş bulma umuduyla göç etmiştir.

Kentsel doku, dünyanın gelişmiş ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de kentleşmenin hızlı bir şekilde cereyan ettiği mekânlarda karşımıza çıkan ve her birinin birbirinden farklı özellikler gösterebildiği yerleşim düzenini ve bu düzen içerisinde oluşmuş olan yapısal özellikler olarak tanımlanabilir. Kentleşme ile birlikte en küçüğünden en büyüğüne kadar pek çok alanda bu dokusal form değişiklikler göstermektedir. Özellikle göçlerin yoğun olarak yaşandığı dönemlerde geleneksel kentsel form dokusu bozulabilir veya yeni yerleşim düzeni içerisinde başka formlar oluşabilir. Bu duruma sebep olan en önemli faktörlerin başında ise sanayi alanlarına yer seçimi sonucunda ortaya çıkan dağılış düzeni belirir ki bu durum bölgeye doğru yönelen kitlesel göçler ile yeniden şekil kazanır.

Genel olarak kentlerin ve kentlerde yaşayan insan sayısının artması olarak tanımlanan kentleşme, geniş anlamda toplumsal ve ekonomik yapıdaki değişimlere bağlı olan nüfus birikim sürecidir. Kentleşme sürecinde, kentin fiziksel görünümünde değişimler başlarken, kentlerde yaşayanlarda, kentlere özgü davranış biçimleri de gelişmeye başlar. Ülkeler belirledikleri ekonomik kalkınma modellerine bağlı olarak farklı gelişimler sürdürürler. Bu olguda en önemli etken ekonomik yaşantıdaki tarımsal üretimden sanayiye dönüşen bir üretim biçimidir (İnankul, 1985: 222).

Ülkemizde kentleşme hareketlerinin gelişimi incelendiğinde 1950 öncesi ve sonrası olmak üzere iki farklı dönem ayırmak mümkündür. 1950'li yıllara kadar çok yavaş artış kaydeden ülke kent nüfusu, bu tarihten sonra özellikle kırsal alanlardaki yapısal dönüşümlerden kaynaklanan çözülmenin, kentlere yönelik yoğun göçlere neden olması sonucunda, çok hızlı artış sürecine girmiştir (Işık, 2005: 58). Cumhuriyetin kuruluşundan 1950'li yıllara kadar ülkemizde kent sayısı ve kentleşme oranı yavaş bir gelişim süreci içerisinde olmuştur. II. Dünya savaşının başlamasıyla birlikte ülkemiz savaşa fiilen katılmamış olmakla birlikte ekonomik yatırımların neredeyse tamamı ülke savunmasına ayrıldığı için kentleşme hızı da oldukça yavaş olmuştur. Yeni kentlerin ortaya çıkamaması ve var olan kentlerin ise ekonomik ve

yapısal anlamda bir gelişme gösterememesi bu sürecin 1980’li yıllara kadar uzamasına sebep olmuştur. Bu dönemde kentleşmede görülen hafif canlılık devletin gelişmesini desteklediği bazı bölge ve yörelerde gerçekleştirilen küçük ölçekli sanayi yatırımlarıyla sağlanmaya çalışılmıştır.

Türkiye’deki sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi dikkate alındığında kentleşme olgusu ve bu olgunun beraberinde getirdiği kentsel doku ve formlar oldukça yeni sayılır. İster ekonomik isterse sosyolojik olarak izah edilsin kentleşme 1950’lerde başlayıp gelişen bir olay olmuştur (Es & Ateş, 2004: 216). Kentleşme olgusu ülkemizde toplumsal ve ekonomik yapıyı biçimlendiren temel öğelerden birisi olarak değerlendirilebilir. Bu durum sadece tarımdaki değişmelerin ve sanayileşmenin bir sonucu değil, toplumsal değişme sürecinin de bir göstergesi olmuştur (Kongar, 2007: 549).

Sanayileşme ve kentleşme sosyo-ekonomik gelişmenin birer alt sürecidirler. Bu nedenle sosyo ekonomik gelişmenin gerçekleşme sürecinde ülkemizde nüfusun ve tarım dışı ekonomik etkinliklerin toplandığı yığılma merkezleri olarak kentler ve kentleşme görülmüştür. Bu bağlamda kentler ve yakın etki alanları sanayilerin kuruluş yeri olmuş ve kırsal nüfusu çekmişlerdir (Akgür, 1997: 71).

Türkiye’de 1950’lerden sonra yaşanmaya başlayan hızlı sanayileşme, ulaşım ve iletişim imkânlarının gelişmesi, kentleşme gibi olgular ekonomik ve sosyal yapıda ortaya çıkan gelişmelerdir. Yaşanan hızlı sanayileşme süreci kentleşmeye de büyük bir ivme kazandırmış, bu süreçte yoğun bir kentleşme yaşanmıştır. Yoğun kentleşme olan yerlerin aynı zamanda sanayileşmiş ve sanayileşmeye devam eden yerler olması dikkat çekicidir (Çekirge, 2013: 90). 1960’lı yıllardan sonra kasaba ve kent sayıları ile nüfuslarının artışında iç göçlerin hedefi durumundaki büyük kentlerin çevresinde yerleşim yerleri hızla büyümüş ve bu büyümede Bursa, Kocaeli, Tekirdağ, Hatay gibi illerde olduğu üzere yoğun sanayi alanlarının ortaya çıkışında etkileri olmuştur (Çekirge, 2013: 66). 1980’li yıllardan sonra iç göçün nedenlerine terörün de eklenmesi Türkiye adına önemli bir kentleşme modeli olarak değerlendirilebilir (Özer, 2004: 35).

Kentsel ekonomik yaşamda önemli bir yer tutan sanayinin kurulmaya başlaması, bunun da uzantısında sanayinin tüketim, ara mallar ve yatırım malları olarak isimlendirilen alt kesimlerinden bir veya bir kaçında yoğunlaşma, farklı kentsel yapı ve sorunların ortaya çıkmasına neden olur (İnankul, 1985: 224). Bir üretim biçimi olarak sanayi, bir yerleşme biçimi olarak kent, bir barınma biçimi

olarak konut birbirine sımsıkı bağı ve karşılıklı etki içindedirler. Birbirini durdururlar veya geliştirirler, düzenlerler veya bozarlar. Ama etkilerler. (Mortan & Çakmaklı, 1985: 54). Özellikle ağır sanayinin bir bölgede kurulmasından sonra başlayan büyük göç dalgası beraberinde bu sektöre bağı ancak daha farklı üretim biçimleriyle yeni iş alanları ortaya çıkarması daha fazla nüfusun talebine zemin hazırlar. Daha fazla nüfus bölgede arazi kullanım özelliklerini de kökten etkileyen bir sürecin başlangıcına yol açar. Birbirini zincirleme etkileyen bu durum karşısında aslında yerel yönetimler bir süre sonra çaresiz kalır ve imar sahasını gelenekler dışına çıkarak bozma yoluna giderler. Bu bölgelerde nüfusun konut talebi arazide rant oluşuna yol açarak kentsel dokuya bir anlamda zarar verir.

Sanayi, kent, konut üçlüsünün ortak taşıyıcı unsuru olan mekân; sanayi altyapı ve üstyapıyla, kentsel altyapıyla ve üstyapısı konutla bütünleşmekte yeni bir fiziksel sistem ortaya çıkmakta ve bu sistem, orta uzun vadede sabit kalmaktadır. Bu yeni sistem baştan yanlış kurulursa, mekân yanlış kullanılırsa mekanizma olumsuzlaşmakta, sanayi kenti, kent sanayiye olumsuz etkilemeye başlamaktadır (Mortan & Çakmaklı, 1985: 55).

3.2. Göç ve Sanayileşme Etkileşimi

Sanayileşme ve modernleşme süreçlerinin sonucu olarak ortaya çıkan mekânsal ve toplumsal yaşamdaki dönüşümü ifade etmek için kentleşme tabiri kullanılmaktadır. Bu nedenle kentleşmeyi tanımlarken nüfus hareketini yaratan ekonomik ve toplumsal değişmelere de yer vermek önemlidir. Sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütleşme iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim sürecidir (Keleş, 1990: 5).

Sanayi devrimi ile birlikte ortaya çıkan yeni üretim yapısı, kırsal alanlarda emek yoğun olarak üretilen birçok malzemenin kentlerdeki sanayi tesislerinde daha seri ve ucuz üretilmesini sağladığından, kırsaldaki iş yerleri hızlı bir kapanma süreci yaşamış, ortaya çıkan işsizler de kente yönelmiştir (Kaya, 2011: 47). Sanayi devrimi kırsal alanlardan çektiği nüfusu belirli merkezlerde toplayarak, kırsal alanlar aleyhine kentlerde nüfus birikimine yol açmıştır. Günümüzdeki sanayileşmiş ülkelerde belirgin bir biçimde gözlenen kırsal-kentsel nüfus dengesizliğinin temelinde bu olgu yatmaktadır. Kırsal alanlardan sanayi kentlerine yönelen göçlerle

kırsal alanlarda azalan nüfus sanayi etkinliklerini de sona erdirmiştir (Akgür, 1997: 46).

Sanayileşmiş ülkelerde ekonomik refah yükselmiş, yerleşim alanları olan kırsal kent arasındaki ekonomik ve sosyal fark azalmış, iç göç hareketi neredeyse ortadan kalmıştır. Bu ülkelerde doğal nüfus ve artış hızı azalmakta, işsizlik, beslenme, barınma, sağlık gibi sorunlar önceliğini kaybetmektedir. Bunların yanı sıra sanayileşmemiş ve gelişmemiş ülkelere dış göçle gelen göçmenlerin sorunları öne çıkmaktadır (Erkan, 2010: 61).

Sanayinin başlangıç tarihî eskilere götürülse de, sanayileşmenin toplumsal sonuçları göz önüne alındığında fabrika sisteminin kuruluşu, yaşanan göçler sonucu sanayi kentlerinin ortaya çıkması ilk akla gelenlerdir (Atalay, 1983: 22).

Sanayi, kent ve konut politikalarını ve ülke geleceğini birinci derecede etkileyen müşterek unsur mekândır. Büyükten küçüğe doğru; ülke mekânının, bölgesel mekânların, metropollerin, kent mekânlarının, kent alt bölümlerinin yani tüm mekânların doğru kullanımı bütün zamanların sorunudur. Toplumsal geleceğin tıkacı veya açacağıdır (Mortan & Çakmaklı, 1985: 55). Türkiye’de şehirleşmenin mekân ve sosyal yapı açısından en önemli özelliklerinden birisi, 1950’li yıllardan sonra hızla artan köylerden şehre göçün neden olduğu gecekondulaşma olarak belirginleşmektedir (Karaman, 2003: 112).

3.3. Göç ve Kentsel Doku Etkileşimi

Kentleşme yapısal değişmeyi işaret eden bir iç göç hareketidir. Bu iç göçle yaşamlarını köylerde sürdürenlerin bu yaşam yerlerinden koparak kentlerde tarım dışı işlerle hayatlarını kazanarak yaşamaya başlaması anlatılmaktadır. Kentleşmeyle bu tür tek yönlü bir yer değiştirme ve aynı zamanda toplumsal bir dönüşüm kastedilmektedir. Bu her ulusun sanayileşme yolunda yaşaması gereken yapısal ve sancılı bir dönüşümdür. Türkiye bu dönüşümü Avrupa Ülkelerine göre çok kısa bir süre içerisinde yaşamıştır. Bu dönüşüm bir kişinin yaşamı içinde olup bitmiştir (Tekeli, 2011: 49).

Kentlerin asıl gelişmesi sanayi devriminden sonra gerçekleşmiştir. Sanayi devrimiyle birlikte kentlerin gelişmesi, büyük endüstri merkezleri ve alanları haline gelmesi köylerden kentlere doğru gerçekleşen göçlerin artışıyla gerçekleşmiş ve hızlı bir kentleşmenin meydana gelmesine sebep olmuştur. 21. Yüzyılın en önemli sosyal olaylarından birini oluşturan hızlı kentleşme süreci, hızlı ve sağlıklı kentleşmenin

sebeplerinden olan göç faktörünün etkisiyle pek çok sosyal problemin de ortaya çıkmasına neden olmuştur (Yıldırım, 2004: s.5).

1950'lerden itibaren Türkiye'de belirgin bir biçimde görülen hızlı kentleşmenin ve sanayi alanındaki gelişmelerin birlikte etkilediği sosyal problemlerden biri konut problemidir. Kentlerdeki konut sorunu ekonomik ve sosyal problem olma özelliğini korumaktadır. Gecekondu ne zaman yıkılacak? Endişesi birçok gecekondu ailesini tedirgin etmektedir (Erdoğan, 1985: 161).

Şehir birçok fonksiyonun dengeli ve sağlıklı bir şekilde yürütüldüğü alan olarak kabul edilirse, çağımızın hızlı sanayileşmesi, aşırı şehirleşme, yanlış arazi kullanımları yüzünden doğal dengenin hızla bozulması karşısında çeşitli çevre sorunları ortaya çıkmıştır (Gürpınar, 1985: 170).

Yeni kent kompleksindeki ana unsurlar fabrika, demiryolu ve kenar mahallelerdir. Bu unsurlar sanayi kentini oluştururlar. Fabrika, yeni kent organizmasının çekirdeğini oluşturur. Su tesisatı gibi kamu hizmetleri ile bir kentin varoluşunda gerekli olan asgari yönetim görevleri bile, önceki nesil tarafından yapılmamışlarsa eğer, akla sonradan geliyor ve gecikmeli olarak yapılıyordu (Mumford, 2007: 562).

Fabrika genellikle en iyi yerleri kapıyor, özellikle de pamuk sanayii, kimya sanayii ve demir sanayii su kenarına kuruluyordu; zira üretim aşamalarında, buhar kazanlarını doldurma, sıcak yüzeyleri soğutma, gerekli kimyasal solüsyonları ve boyaları üretme işlemleri için oldukça fazla suya ihtiyaç vardı (Mumford, 2007: 562).

Sanayi bölgelerindeki evlerde belli ortak özellikler vardır. Bloktan bloğa aynı biçim tekrarlanır. Aynı kasvetli sokaklar, aynı gölgeli, çöp yığınlarıyla dolu geçitler, hep aynı şekilde, çocukların oynamaları ve bahçeler için boş alan olmayışı; mahalle genelinde o aynı uyumsuzluk ve kişilikten yoksunluk. Pencerelemler genellikle dardır. İç ışıklandırma genellikle yetersizdir, sokak modelini güneş ışığı ve rüzgâra göre ayarlamak için hiçbir girişimde bulunulmamıştır (Mumford, 2007: 569).

Kent ve çevresinde kentleşme ve sanayileşme etkileşimi ekseri eski yerleşmeleri değişime uğrattırırken yeni yerleşmeler ise bir yığılma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Tarihi süreçte kontrolsüz ve kendi nedenlerini kullanan, kendiliğinden olan ilk sanayi yerleşmelerinden sonra, kentlerin hemen yakınlarında beliren yerleşmelerin, kentsel dokuyu yutan gelişmeler şeklinde ortaya çıktığı da görülmektedir. Kentlerin ve sanayinin koordine olmayan gelişmelerinden doğan bu

hatalar etki ve sonuçlarını ekonomik, sosyal ve beşeri planlarda göstermektedir (Çubuk, 1985: 24).

Sanayinin gelişmesi beraberinde, ekonomik gelişmeyi ve nüfus artışını da getirdiğinden, bu da yeni iş kollarının doğmasına ve mevcut iş kollarının da artmasına yol açmıştır. Zincirleme yaşanan bu gelişmeler neticesinde, kentler önemli oranda büyümüştür. Sanayileşme, ulaşım ve iletişim alanında da büyük yenilikler getirmiştir (Kaya, 2011: 47).

Sanayi devriminin başlattığı kentleşme durumu, toplumdaki sosyal yapı dinamiklerini harekete geçirmiş ve bu günkü gelişmişlik ya da kalkınmışlık olgusunu da bugüne hazırlamıştır. Böylece tarıma dayalı köy toplumu yapısı yerine sanayi ve hizmetlere dayalı kent yapısına bırakmıştır (Sezal, 1992: 24). Genellikle kentleşme ile sanayileşmenin birbirini karşılıklı olarak etkiledikleri kabul edilir. Nüfus artmış, işçilerin yaptığı iş farklılaşmış ve işlerin farklılaşması da uzmanlaşmaya yol açmıştır (İsbir, 1986: 11).

Türkiye’deki kentleşme olayının ardında yatan temel öge, kırsal alanlardan kentlere yapılan göçtür. Kentlerdeki doğal nüfus artışı, kentleşme sürecini etkileyecek ölçüde önemli bir öge değildir. Doğal nüfus artışı ancak köylerdeki nüfus patlaması yoluyla kentlere akına yol açmaktadır (Kongar, 2007: 550). Ülkemizde kırsal kesimde içinde yaşanan koşulların yetersizliği ve elverişsizliği, doğum oranının ölüm oranından fazla olması dolayısıyla aşırı nüfus fazlalığı, tarımsal alanların ve üretimin bu kalabalığı besleyememesi ve geçindirememesi, artan işsizlik, okul ve öğretmen açığı, daha iyi bir yaşama duyulan özlem gibi gerekçeler insanları kırdan kente itmektedir (Akgür, 1997: 62).

Türkiye’de kırdan kaynaklanan nüfusu kentlere yönelten güçlerin kentin çekiciliğinden çok kırsal iticiliğine bağlı olduğu ve bu nedenle yapısal değişimin öncelikle kırsal kesiminde oluşan etmenlerin yarattığı itici güçlerin işleyişiyle olduğu görülmektedir (Utkucu, 2011: 9).

Ülkemizde 1960’lara gelinceye kadar önemli sorunlar arasında yer almayan konut, hızlı kentleşme süreci içerisinde en çok tartışılan sorunlardan biri haline gelmiştir. Göçlerle hızla büyüyen kent nüfusu, konut stokunun yetersizliği nedeniyle barınma sorununu ortaya çıkarmaktadır (Çekirge, 2013: 104). Kentlerdeki aşırı büyüme ile birlikte ortaya çıkan konut yetersizliği bir yandan gecekondu sorununa yol açarken, diğer yandan arsa spekülasyonu nedeniyle gelir dağılımı ve sosyal adalet sorunlarına yol açabilmektedir. Ayrıca bu sorunlarla birlikte düzensiz gelişen

kent yerleşmelerinin altyapı sorunlarının çözümünün alternatif maliyetleri yükselmektedir (Ertürk, 2009: 140).

1950 sonrasında Türkiye gündemine girmeye başlayan ve 1990'lara gelindiğinde artık ülkenin sosyal, siyasal ve ekonomik yapısını doğrudan etkileyebilecek ölçülere varan gecekondulaşma hem nicel hem de nitel açıdan en önemli sorunlarımızdan biri haline gelmiştir. Gecekondulaşma ülkemizde gelişen hızlı ve plansız kentleşmenin ürünüdür (Özer, 2004: 71).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA SAHASINDA SANAYİYE BAĞLI GÖÇLERİNİN KENTSEL DOKUYA ETKİSİ

4.1. Araştırma Sahasında Yerleşme ve Sanayinin Kuruluşunu Etkileyen Faktörler

4.1.1. Doğal Faktörler

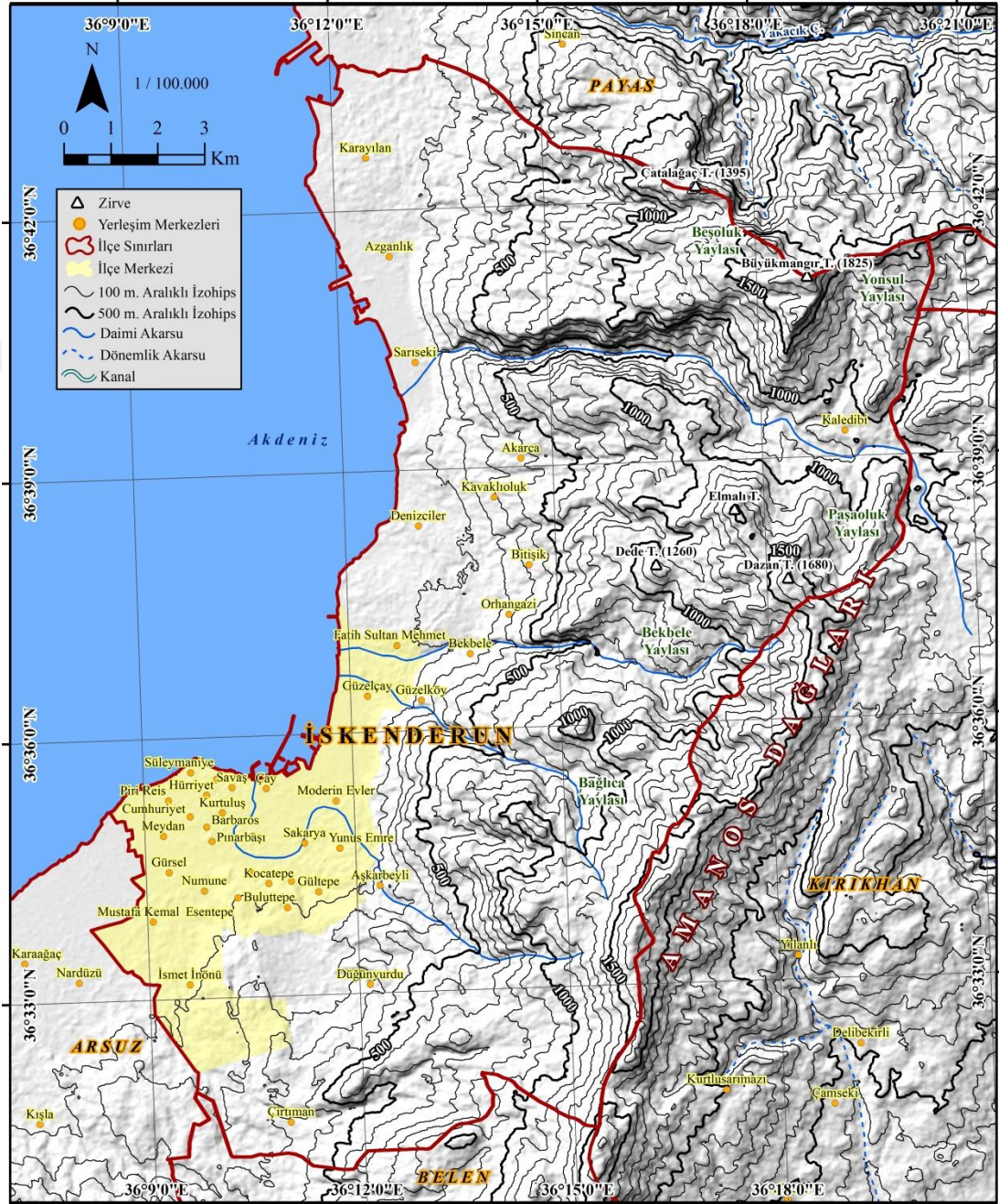
Araştırma sahasını oluşturan İskenderun şehir merkezi ve bu alan içerisinde özellikle 1970’li yıllardan sonra açılan yeni yerleşim alanlarının oluşmasında pek çok faktör etkili olmaktadır. Hem yerleşim yerlerinin ve hem de bölge ve ülke ekonomisi açısından son derece önemli bir rol üstlenen ağır sanayinin burada kurulması ve gelişmesi de coğrafi faktörlerle çok yakından ilişkilidir. Araştırma sahasındaki en önemli fiziki unsurlar; İskenderun Körfezi ve körfezin oluşturduğu liman, Amanos Dağlık kütlesi, Akdeniz sahil kuşağı ile dağlık alan arasında bulunan eğimli ve engebeli yamaç sahası. Şehir İskenderun Körfezi’nin kuzey-kuzeydoğu istikametinde, Halep-Belen yolu bitiminde yer almaktadır. Doğu kesiminde Amanos Dağları yer almakta olup; İskenderun şehri bu dağın eteklerinde yalı ovası üzerinde kurulmuştur. Jeomorfolojik görünüm açısından sade bir yüzeye sahip olan şehrin doğu kesiminde kalan mahalleler nispeten yükseltisi fazla olan eğimli alanlarda yer almış durumdadırlar. Araştırma sahasında genel manada 3 ana **morfolojik birime** rastlamak mümkündür. Yüksek dağlık kuşak, ovalık alan, dağlık kuşak ile ovalık saha arasındaki geçiş zonu sahanın morfografik birimleridir (Şekil 2, 3).

Şehrin doğu kesiminden başlayan *Amanos dağlık kuşağı*; kuzeydoğu-güneybatı istikametinde ilerlemektedir. Bölgedeki tek ve en önemli dağ sırasını oluşturur. Torosların güney koluna karşılık gelen ve adına Nur Dağları da denilen bu dağlar Amanos Dağları’dır. Toros Dağları sisteminin en güneyindeki bölümünü oluşturan silsile kuzeyden güneye doğru uzanarak Asi Nehri’nin Akdeniz’e döküldüğü Samandağ deltasında sona erer. Bittiği noktanın karşısında kıyıda ve Suriye sınırında Keldağ bulunmaktadır. Sıradağların büyük bir kısmı Hatay’da olup Amik Ovası ile Akdeniz’i birbirinden ayırırlar. Sıradağların en yüksek noktası Hatay’ın Hassa ilçesindeki Mıgır Tepesi’dir Bu noktada yükseklik 2262 m’dir. İskenderun şehri İskenderun Körfezi doğusunda bir set gibi yükselen dağlık kütlenin

eteğinde yaklaşık 5 km'lik bir yalı ovası üzerinde kurulmuştur. Şehir şiddetli lodos rüzgârlarından batıda meydana gelen bir burunla korunmaktadır. Körfezin güneyinde yaklaşık 6840 hektar genişliğindeki Arsuz ovası devam etmektedir (Şekil 2, 3).

Şekil. 3

İskenderun İlçesi ve Yakın Çevresinin Topoğrafya Haritası

İskenderun ovası akarsuların getirdikleri malzemelerle sahili doldurmasından meydana gelmiştir. İskenderun koyu da akarsuların getirdiği alüvyon ve sahil kumlarının kuzey batıya doğru taşınmasıyla teşekkül etmiştir. Bölgede hâkim olan ve güney batıdan esen rüzgârların etkisiyle dalgaların kıyıdaki malzemeleri bu yönde

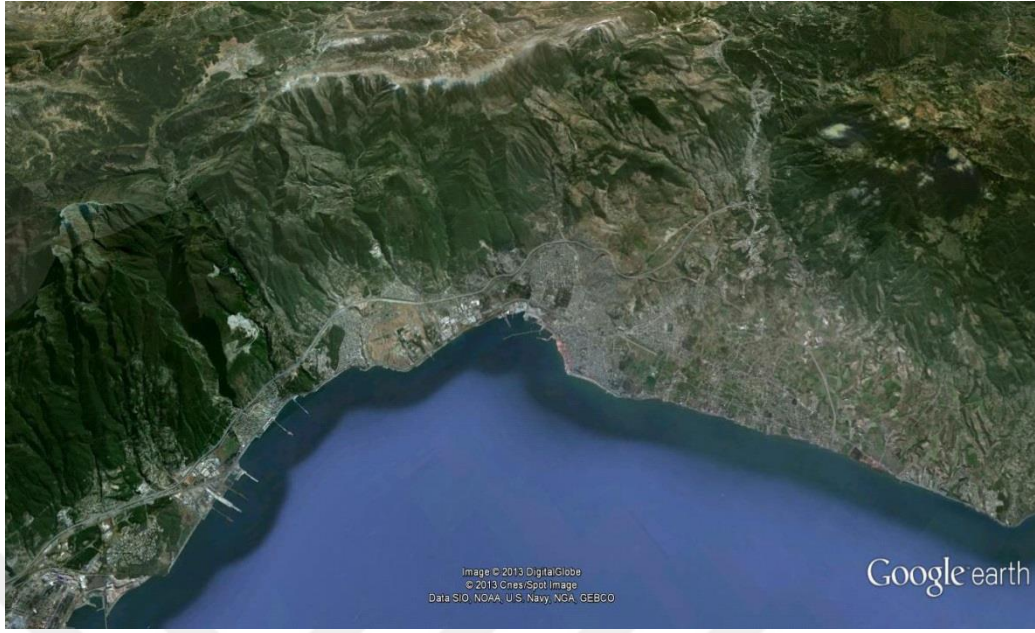
sürüklemeleriyle sahilde bir çıkıntı meydana gelmiş ve bu çıkıntının gerisinde İskenderun şehri koyu oluşmuştur (Türkmen, 1937: 36). Dağlık kütleden kıyı kesimde yer alan ovalık sahaya geçişte farklı eğim değerlerine sahip yükselti basamakları yer almıştır. Bu eğim değerleri üzerinde yüksek saha ile ovalık saha arasında geçişi sağlayan yamaç ve sırtlar bulunur. Bu söz konusu yamaçların bittiği noktada da ovalık arazi başlar. Çalışma alanında denizden çok kısa mesafe uzaklaşıldığında eğim değerlerinin hemen artması ve Amanos Dağları'yla deniz arasındaki mesafe farkının az olması nedeniyle dar ve derin, fakat kısa boylu vadiler de gelişmiştir (Özşahin, 2010). Bu husus; özellikle kuzey sınırı oluşturan sahada göze çarpmaktadır. Şehrin eğim değerleri, kuzey sınırında 30°'yi bulurken, ovadan denize doğru olan istikamette 1°-1.5°'ye kadar düşüş göstermektedir (Hatay İl Arazi Varlığı, Şekil 2). Ovalık saha, geçiş zonunun bitiminden itibaren başlayan ve deniz kıyısına kadar uzanan sahayı içine almaktadır. Yüksek sahadan kaynağını alarak denize kadar ulaşan akarsuların yer aldığı ovalık saha şehrin kurulduğu temel araziye teşkil etmektedir. Yerleşme ve ekonomik fonksiyonların en yoğun şekilde görüldüğü saha burada yer almaktadır (Şekil 2, 3).

İskenderun Körfezi'nin batı sahilleri Hatay'ın en önemli sahillerini oluşturur. Bu kıyı kesimi çok yeni zamanlarda oluşmuştur. Bu sahaya dağlık alandan gelen akarsuların getirdiği malzemelerle gittikçe küçülmektedir büyük bir liman olan İskenderun Körfezi'nin sahil kısmına karşılık gelir. İskenderun şehrinin kurulduğu küçük koya kadar sahil alçak olmakla beraber kuzey kesimlerine nazaran oldukça dardır. İskenderun ve civarında sahil yeniden genişler ve büyük bir ova görüntüsü hâkim kılar. Burası tamamen sahil ovasıdır. Buranın sahile yakın kesimlerinde küçük küçük göller ve bataklıklar yer almaktadır (Türkmen, 1937: 36) (Foto 2).

Geçiş zonu, Amanos Dağları'nın batı yamaçlarında, yükseltinin azaldığı yerden başlayarak ovalık arazinin kontak noktasına kadar olan sahayı içine almaktadır. Dar bir sahayı kapsayan söz konusu geçiş zonu son yıllarda kurulan ve tepe isimleriyle anılan mahallelerin kurulduğu alanlara tekabül etmektedir. Şehirleşmenin hızla gelişmesi ve ovalık alanın şehirleşme yönünden ve arazi kullanılışı durumundan doyma noktasına gelmesi hasebiyle şehirleşme bu geçiş zonu üzerine kaydırılmış durumdadır. Söz konusu morfoloji birim üzerinde kaynağını kuzeyde yer alan dağlık kuşaktan alan akarsular yer alır ve vadilerini dar ve derin bir şekilde kazmış durumdadır (Şekil 2, 3).

Foto. 2

İskenderun Körfezi'nin Uydu Görüntüsü

İskenderun ilçesinde hem yerleşmelerin ve hem de sanayini kuruluşunda yer seçimi açısından çok önemli olan bir diğer faktör saymış olduğumuz morfografik birimlerin bir sonucu olarak eklenmesi gereken İskenderun limanıdır. Liman Doğu Akdeniz havzasının İskenderun Körfezi'nde, Hatay ilinin İskenderun ilçesi sınırlarında kurulmuş Devlet Demir Yollarına (DDY) bağlı büyük modern bir limandır. Limanın kuruluş yeri seçiminde fiziki, beşeri ve iktisadi coğrafya faktörleri etkili olmaktadır. Kıyının hinterlandının geniş olması göz önüne alınmıştır (Koday, 1998: 212-2013) (Foto 2).

Araştırma sahasında yerleşmelerin ve sanayinin kuruluşu açısından **litolojik faktörlerin** de çok önemli yeri bulunmaktadır. Özellikle şehrin ilk kuruluş yerleri ile gelişme akslarının dağılışı kalıbında bu etkinin yatsınamaz rolleri bulunmaktadır. İskenderun topraklarının ana çatısını Amanos Dağları oluşturur. Bu dağ sırası ile körfez arasında İskenderun düzlüğü uzanır. Bu arazinin jeolojik yapısını peridotit, serpantin, gabro gibi yeşil kütleler oluşturur. Araştırma sahasında kolüvyal, esmer orman toprakları, alüvyal çıplak kaya ve molozların olduğu topraklar ile sahil kumulları, ırmak taşkın yatakları, hafif tuzlu tarım dışı araziler ise yerleşim, turistik, sanayi, askeri alanla ve hava alanları içine almaktadır. İskenderun ovası ve kıyı düzlükleri akarsuların taşıyarak getirmiş olduğu Kuvaterner alüvyonları ile kaplı durumdadır. Dağlık alanın yamaçlarına doğru ise yamaç molozları ve birikinti konilerinin yayılımı görülmektedir. Bu alan üst pliosen dönemi kumtaşı, çamur taşı ve

kireçtaşı içeriklerinden meydana gelmiştir. Yamaçlar ve dağlık alan ise kalkerin yoğunluk gösterdiği alanlardır (Hatay İl Arazi Varlığı). Eski yerleşmeler kıyı kesiminin yoğun bataklıklarla kaplı olmasından ve sivrisinek etkisinden dolayı eğimin daha fazla olduğu yüksek kesimleri tercih etmiştir. Bu alanlar ise halkın daha çok ekonomik faaliyet sahaları olarak kullanılmıştır. Zaman içerisinde bataklıkların kurutulması ve toprak şartlarının iyileştirilmesi sonucunda yerleşmelerin de bu sahalara doğru kaydığı görülmüştür (Üçeçam Karagel, 2018-a).

Hatay'ın batı kısmında tamamen Akdeniz **iklimi** hâkimdir. Yani kışları ılık ve yağışlı, yazları sıcak ve kuraktır. Yıllık sıcaklık farkı 10 C°'den aşağı değildir. Temmuz ve Ağustos'ta maksimum sıcaklıklar görülür. Fakat bu durum sahile paralel uzanan dağlarda yükseldikçe değişir ve hava soğuklaşır. Dağlık alanın yükseklerinde kışlar şiddetli soğuk geçer, yazlar ise oldukça serindir. Bölgede yağış getiren rüzgârların yönü batı ve güneydir. Nemle yüklü bu yönden esen rüzgârlar dağların batı yamaçlarına çarptıklarından taşıdıkları su buharını yağmur şeklinde bırakırlar ve iç kısımlara doğru sokuldukça da kuraklaşırlar (Türkmen, 1937: 44).

Makro klimatik açıdan asıl Akdeniz İklim Kuşağı'nda bulunan araştırma sahası topoğrafik yapı ve Amanos dağlarının varlığı sebebiyle özel mikro iklim özellikleri göstermektedir. Yazları sıcak ve kurak kışları ılık ve yağışlı karakteristik Akdeniz iklimi özelliği gösterir. Ancak Amanosların batısından hemen yükseldiği için kışları bol yağış bırakır. Yazları ise bunaltıcı yaz sıcaklıkları içerir. En soğuk zamanlar bile nadiren (-) lere düşmektedir. İskenderun'da Akdeniz iklimi görülür. Yaz sıcaklığı güneş ışınlarının düşme açısına; kuraklık ise alçalıcı hava hareketlerine bağlıdır. En sıcak ay ortalaması 32–34 °C, en soğuk ay ortalaması 10–12 °C dir. Yıllık sıcaklık ortalaması 18 °C dir. Kar yağışı ve don olayı çok ender görülür. Yılda ortalama kar yağın gün sayısı 0,1, dolulu gün sayısı ise 1,8'dir. Açık gün sayısı 88,3, bulutlu gün sayısı 225,8'dir (Hatay İl Meteoroloji Müdürlüğü, Uzun Yıllık İklim Verileri). Yılda 51,2 gün ise kapalı geçmektedir. En fazla yağış kışın, en az yağış yazın düşer. Kışın görülen yağışlar cephesel kökenlidir. Cephesel yağışlar en fazla bu iklimde görülür. Yıllık yağış miktarı yükseltiye göre değişir. Ortalama 600–1000 mm arasındadır. Yağış rejimi düzensizdir (Arınç, 2011).

İskenderun doğusundaki yüksek dağlara yaslanmıştır. Yazın kuvvetli buharlaşma neticesinde oluşan sis ve bulutlar şehri adeta üstü kapalı bir kap veya hamam sıcaklığı içinde bulundurur. Rutubetli sıcaklar insanları dağların serin yaylalarına sığınmak zorunda bırakır (Alagöz, 1944: 208). İskenderun şehri doğudan

tam bir set gibi yükselen Amanos Dağları ile kapatıldığı için güney-güneybatı yönlü esen rüzgârlar şehrin hava sirkülasyonuna engel olmaktadır. Ayrıca körfezin batı kıyısını oluşturan Misis tepeleri ile Ceyhan nehrinin sahil kısmında denize doğru ilerleme yaptığı ağız kesimi şehrin batı yönünde gelen ciddi esintilere karşı da korumaktadır. Bu durum sanayi faaliyetleriyle hemen çoğu yeri kaplanmış olan şehrsel alanda yaşamı olumsuz etkileyen bir faktör durumundadır. Rüzgâr yönünün genellikle güney, güney batı ve güney doğu istikametinde olması bu sahayı yaz kış sıcak esen rüzgârlara maruz bırakmaktadır. Böyle bir durum özellikle yaz döneminin çalışma sahasında oldukça sıcak ve nemli geçmesine sebebiyet vermektedir. Ülkemizin de yaz döneminde en sıcak geçen yerleşmelerinden birisi olduğu söylenilebilir. Bölgede özellikle kış ve ilkbahar mevsimi yağışlar etkili olmaktadır. Kasım-Nisan ayları arasında önemli miktarda yağış düşmektedir.

Araştırma sahasında **doğal bitki örtüsü** makiler ve ormanlardan oluşur. Maki türleri, 4–5 metre boyunda, sert ve tüylü yapraklı bitkilerdir. Bunlar, 800 metre yükselti kuşağına dek yayılır. Mersin, defne, kekik ve lavanta yörede en çok rastlanan maki türleridir. Amanos Dağları'nın denize bakan yamaçlarında, makilik alanlardan sonra, 800 metreden 1200 metreye dek, ardıç gibi ibreli ağaçlarla, meşe, kayın, kızılçak, kavak, çınar ve tespih gibi yapraklı ağaçlardan oluşan ormanlar bulunur. 1200 metrenin üzerinde, ibreli ağaçlardan kızılçam, karaçam, sedir ve yer yer ardıçlardan oluşan geniş orman alanları vardır (bitkiortusu.gen.tr/akdeniz-bitki-ortusu.html).

Bölgedeki mevcut ormanların hemen hepsi sahile paralel sıra dağlarda, batı yamaçlarında ve zayıf olarak yaylaların yer aldığı alanlardadır. Buna mukabil bu sıra dağların doğu yamaçları ve etekleri büyük oranda tamamen çıplaktır. Bu durum batı ve güneyden gelen Akdeniz kökenli rüzgârların dağlık alanların yamaçlarına çarpması, dolayısıyla yağmur almasıyla izah edilebilir (Türkmen, 1937: 46).

4.1.2. Yerleşmenin Tarihsel Gelişimi

Yerleşmeler ilk kuruldukları yerden günümüzde bulundukları sahadaki yayılış dönemi arasında çok çeşitli faktörlere bağlı olarak gelişim süreci gösterirler. Bu gelişim süreci çoğu zaman mekâna yayılma olarak kendini göstermektedir. Bazı durumlarda ise yerleşmelerin ilk kuruldukları alan ile uyum göstermeyen farklı yönlerde doğru kaymaları dikkat çekmektedir. Ayrıca bazı yıllar veya daha doğrusu dönemlerde ise yerleşmenin tamamen sönükleştiği ve hatta hemen hemen ortadan

kalktığı durumlar bile olabilmektedir. Bu durum özellikle coğrafi mekânın ve zamanın koşullarına bağlı olarak değişiklikler gösterebilmektedir. Anadolu’da pek çok tarihi yerleşmenin günümüzde ortadan kalkması ya da yerini değiştirerek yakın veya biraz uzağında aynı topluluklar tarafından yeniden kurulması saydığımız bu faktörlerin etkisiyle kendini göstermiştir. Araştırma sahasını oluşturan İskenderun’un da yerleşim açısından çok eskilere giden bir tarih öyküsü bulunmaktadır. Tarihi geçmişinin çok eskilere dayanması çevresi ve içinde bulunduğu bölgenin coğrafi açıdan sunduğu imkânların insanlar açısından avantajlı olmasının rolü büyüktür. Hatay’ın ülkemizin güneyinde Mezopotamya ile Anadolu arasında bir geçiş vazifesi görmesi tarih sahnesi içerisinde pek çok ulusun bu sahadan geçerken göz diktiği ve yeni kurulan kavimlerin ve devletlerin eskisini zapt etmek veya savaşarak yenilgiye uğratmak suretiyle ele geçirdiği bir saha olmuştur. Bu bölge içerisinde İskenderun’un yanı sıra Antakya, Samandağ, Reyhanlı, Arsuz, Erzin gibi pek çok yerleşmenin tarih sahnesindeki geçmişi yerleşme tarihi açısından önem verilmesi gereken yerler arasındadır. Araştırma sahasını oluşturan İskenderun şehrinin tarihi geçmişini sadece şehrsel imar sınırı içerisindeki saha ile sınırlandırarak açıklamak mümkün değildir. Bu bölümdeki değerlendirmelerde yerleşmenin kuruluş ve gelişiminde çevrenin etkilerinin de son derece önemli olduğu vurgusu yapılmaktadır. Dolayısıyla dar bir sahayı çevresinden soyutlayarak anlatmak ve açıklamak kısır kalacaktır. İskenderun şehir merkezinin tarihi gelişim aşamaları şehir imar planı üzerine işlenen tarihlendirme yöntemi ile oluşturulmuştur.

Çalışma sahası ile ilgili öncelikle saha çalışmaları ve bunu destekleyecek olan tarihi bilgilerle çeşitli dönem ayrımları yapılmaya çalışılmıştır (Şekil 4). Saha ile ilgili elde edilen en eski tarihi bilgiden en yeni tarihi bilgiye kadar hepsi harita üzerindeki yerlerine işaretlenmiştir. Tarihlerin imar sahası içerisindeki dağılışı dönem ayrımlarının yapılmasını kolaylaştırmıştır. Bu dönem ayrımları 1940 yılı öncesi ve sonrası olmak üzere netleştirilmiştir. 1940 yılı öncesi bilgilerin daha çok okunan tarihi kaynaklara dayanarak ve işaret ettiği sahanın harita üzerinde bulunduğu yeri tespit ederek oluşturulmuştur. 1940 yılı sonrası verilerin işlenmesi bilgilerin sahada net bir şekilde izlerine rastlanabilir olmasından kaynaklanmıştır. Çalışma sahasında 1940 yılından 1975 yılına kadar yapılan dönem ayrımı şehrin daha ziyade gelişim aşamasını normal seyir içerisinde takip ettiği bir sahaya karşılık gelmektedir. Yani bu dönemde şehir göçler gibi en temel nüfus çekim aşamasına uğramamıştır. Dolayısıyla şehrin alansal gelişimi de daha yavaş seyretmiştir. Şehrin

konut dokusunda, alansal yayılışında ve kentsel doku formundaki asıl gelişme ise 1975 yılından itibaren gerçekleşmiştir. Bu yıldan sonra artış gösteren göçlere bağlı nüfus artışıyla birlikte yeni mahallelerin şehir çeper kuşağında oluşmaya başlaması tarihsel süreç açısından da bir dönüm noktası oluşturmuştur. Bu yıldan itibaren farklılaşan kentsel doku formu 1990'lı yıllara kadar benzer özelliklerini koruyarak devam etmiştir. 1990'lı yıllardan itibaren ise bu sefer daha farklı bir yayılma süreci kendini göstermeye başlamıştır. Bu durum ise özellikle yine şehrin çevresindeki kırsal alanları hedef alarak ve bu kırsal alanları imar sahasına dâhil etmek suretiyle yaşanmıştır. 1990'lı yıllar tüm Türkiye'de olduğu gibi İskenderun gibi sanayi sektörüne bağlı olarak hızlı bir gelişim süreci ve seyri gösteren şehirlerde de benzer özelliklere sahiptir. Aşırı nüfus artışı çevre kırsal kesimlerinde ucuz arazilerin imar sahasına dahil edilerek büyük bir rant ile yeni konut projeleri yapılmasına sebebiyet vermiştir. Yerel yönetimler ise bu durumu fırsata çevirerek daha çok çok katlı konut projeleri ile dar alanlarda büyük kazançlar elde etme yolunu tercih etmişlerdir.

İskenderun şehri çevresinin tarihi gelişim süreçlerine ve sahayı etkileyen tarihi faktörlere bakılacak olursa;

Kentin kuruluşu tarih öncesi devirlere dayanmaktadır. M.Ö. 2000'li yıllarda bu bölgede Hititlere bağlı Kadu Beyliği'nin kurulduğu ve uzun bir süre etkinliğini sürdürdüğü bilinmektedir (Kadu kelimesi Hititçe de körfez ya da bazı kaynaklarda liman anlamına gelmektedir). M.Ö. 1200'lü yıllardan önce Fenikeliler'in yörenin bilinen en eski yerleşim merkezi olarak "*Myriaydus, Myriandos, Myrandius*" adlarıyla bilinen ve günümüze kadar yapılmış telaffuzlarında da farklılığın görüldüğü bir koloni kurduklarına dair bilgiler bulunmaktadır. Fenikeliler tarafından kurulan bu en eski yerleşim merkezi bir liman kenti özelliğini taşımaktaydı. Burası M.Ö. 1200'den sonra merkezi Reyhanlı olan geç devir Hattini krallığına bağlanmıştır. MÖ. VII. yüzyılda Türk asıllı bir millet olan Hurriler'in eline geçen İskenderun ve çevresi MÖ. VI. yüzyılda Perslerin eline geçmiştir. İskenderun gerçek anlamıyla M.Ö. 333 yılında, Asya seferine çıkmış olan Büyük İskender tarafından kurulmuştur. O zamanlar asıl adı "*Alexandreia*" idi (Çabuk, 1993: 32). M.Ö. 333 yılında Makedonya Kralı Büyük İskender'in Pers Kralı III. Darius ile İssos'ta yaptığı savaşta büyük bir üstünlük elde etmesiyle bugünkü İskenderun'un bulunduğu bölgede Myrandius'a Alexandreia adını vermiş ve kenti bu isimle yeniden kurmuştur. İskenderun şehir merkezinin bugünkü mahallelerinden birisi olan Esentepe'nin bulunduğu mevkide İssos savaşında ölen değerli komutanları için bir

nekropol (anıt mezar) yaptırmış ve ayrıca para basmak amacıyla da bir darphane kurmuştur (Okur, 2000: 14).

İskenderun'a Fenikelilerden sonra Asurlular, Urriler hâkim olmuştur. İskenderun şehrindeki ilk yerleşim alanları olarak günümüzdeki ismiyle Esentepe mevkiinin seçilmesinin çok önemli bir nedeni bulunmaktadır. Coğrafi mekânın yerleşmelerin kuruluş ve gelişmesi üzerindeki etkisine çok güzel bir örnek teşkil etmektedir. Esentepe olarak bilinen sahanın Amanos Dağları'nın eteklerinde kıyı alanından daha yüksek kesimde yer alması yerleşim yeri olarak seçilmesinde etkili olmuştur. Akdeniz kıyısının İskenderun sahil kesiminin yerleşme açısından uygun olmayan yanı litolojik açıdan tabanın müsait ortam koşullarına sahip olmamasından kaynaklanmaktadır. Kıyı kesiminin akarsuların getirdiği alüvyal tabaka ile kaplı oluşu ve bu sahada denizin kıyıdan içerilere kadar sokularak pek çok yerde bataklık sahalarının oluşmasına imkân veren koşulları ortaya çıkarması olumsuz etkiler yaratmıştır. Bataklık alanlar insanların sağlıklı yerleşmeler kurmasına elverişli olmazken sivrisineğin sıtma hastalığına yol açması da bir diğer etmen olarak görülmektedir. Bu nedenle kıyıdan 100-150 metre daha yukarı kesimlere doğru dağların eteklerindeki engebeli alanlar zemin, hava ve tatlı su bulma koşulları itibariyle müsait ortam şartları oluşturmuştur. Sahada bu şartların bulunduğu alanı tercih etmek elbette ki mekânı iyi tanımadan kaynaklanmaktadır. Ayrıca kıyı sahaları buralarda yerleşmiş insanlar için ekonomik faaliyet alanı olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle balıkçıların kıyı kesiminde kurdukları balıkçı barınakları ya da iskelelerle kıyıya kadar ulaşan yolların yapılması sahanın hemen her yerinden faydalanma imkânını da sunmuştur. Bu nedenle İskenderun'un eski isimlerinden birini de “İskele” ismi (halk arasında bu isim bilinmektedir) teşkil etmektedir. Bu bataklık alanları ilk defa Cumhuriyet'in başlarında kurutulmaya başlanmıştır.

İskenderun'un tarihte pek çok isimle adlandırıldığı bilinmektedir. Bunlardan bazıları; Alexsandria-Kata-İssan, Alexandria Minor, Alexsandria Scabisiosa, Alexsandretta, El-İskenderune'dir. İskenderun adı ise şehrin 1516 tarihinde Osmanlılara geçmesinden sonra kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde kırsal kesim halkı şehir için kısaca İskele demeyi tercih etmekteydi. Bunun sebebi iç kesimlerden kıyı alanına kadar geçişi sağlamak amacıyla yapılan iskelelerden kaynaklandığı fikridir (Tekin, 1993: 20). İskenderun M.Ö. 306 yılından sonra Selevkos Devleti'nin sınırlarına dâhil edilmiş daha sonra ise sahada Roma hâkimiyeti hüküm sürmüştür. Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra ise İskenderun çevresinde

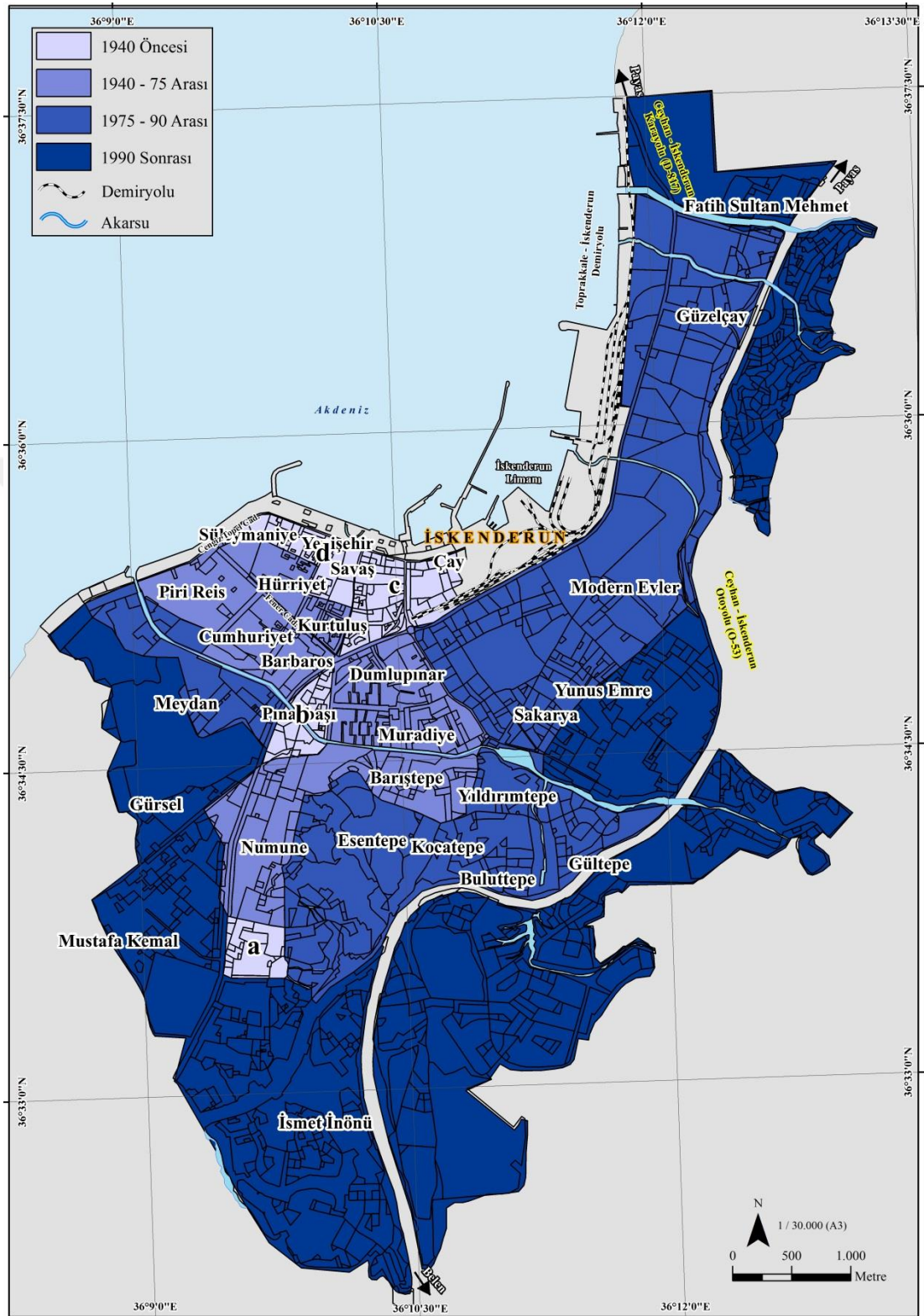
Bizans egemenliği baş göstermiştir. Saha M.S. 395-396 yıllarında Hun Türkleri tarafından işgal edilmiştir. 540 yıllarında Sasaniler, 637 yılında ise İşlam hâkimiyeti başlamıştır. Halife Harun Reşit zamanında Abbasi Devleti'ne bağlanmıştır (Okur, 2004: 15). Yavuz Sultan Selim'in 1516 yılında Mercidabık savaşında Mumlukları yenmesiyle birlikte İşkenderun Osmanlı sınırlarına dâhil olmuştur (Uzunçarşılı, 1975: 185-194). 1520 yılında da merkezi bugünkü Dörtyol şehir merkezinin bulunduğu alanda yer alan Uzeyr olmak üzere, Adana eyaletine bağlı Uzeyr sancağı kurulmuştur. İşkenderun, Arsuz, Payas ve Bakras bu sancağa bağlanmıştır (Okur, 2000: 16). İşkenderun 12 Kasım 1918 tarihinde Fransız askerleri tarafından işgal edilmiştir. İşgali önlemek için Türk eteleri kurulmuştur. Türk eteleri ile Fransızlar ve onların desteklediği Ermeni milisler arasında kanlı çatışmalar meydana gelmiştir (Okur, 2000: 17). I. Dünya Savaşı'ndan sonra İşkenderun Sancağı Fransa'nın Ortadoğu'daki nüfuz sahasına dâhil edilmiştir. Türkiye ile Fransa arasında Milli Mücadele sırasında imzalanan Ankara Antlaşması (20 Ekim 1921) ile Türkiye'nin güney sınırları Türk toprakları dışında bırakılmıştır. Ankara antlaşmanın imzalanmasından kısa bir süre önce, 26 Ağustos 1921 tarihinde, Fransızlar bütün Suriye'yi işgal ederek Suriye Hkmeti'ne son vermiş ve ülkede manda yönetimini uygulamaya başlamışlardı. Sancak bölgesi Misakı Milli sınırları içinde olmasına rağmen, Milli Mücadele'nin henüz kesin bir sonuca ulaşmadığı bir sırada, Fransa ile savaşı sona erdiren bir anlaşma yapılırken; bölgenin Anavatandan ayrı kalmasını kabul etmek mecburiyeti hsıl olmuştu. Ancak Atatürk'ün liderliğinde yürütülen askeri ve siyasi mücadele sonunda bağımsızlığına kavuşan Türkiye, II. Dünya Savaşı ncesi uluslararası siyasal konjonktürü ustaca değerlendirerek bu milli meseleyi tekrar gündeme getirmiştir (Savcı, 2007). Fransa'nın Suriye'ye bağımsızlık tanınması için yapılan çalışmalar zerine Türk Hkmetinin müdahalesi ile bağımsız Hatay devleti kurulmuş ve aynı gün Hatay Meclisi yasama çalışmalarına başlamıştır. Bir yıl sonra bu meclis Hatay'ın Anavatana katılması kararını alınca İşkenderun, Türkiye sınırlarına dâhil olmuştur. 5 Temmuz 1938 Günü Türk Ordusu İşkenderun'a girmiştir (Foto 3).

Foto 3.

İskenderun İlçesinde Anavatana Katılış Kutlamalarından Bir Görüntü (1938)

Şekil 4
İskenderun Şehri Tarihi Gelişimi

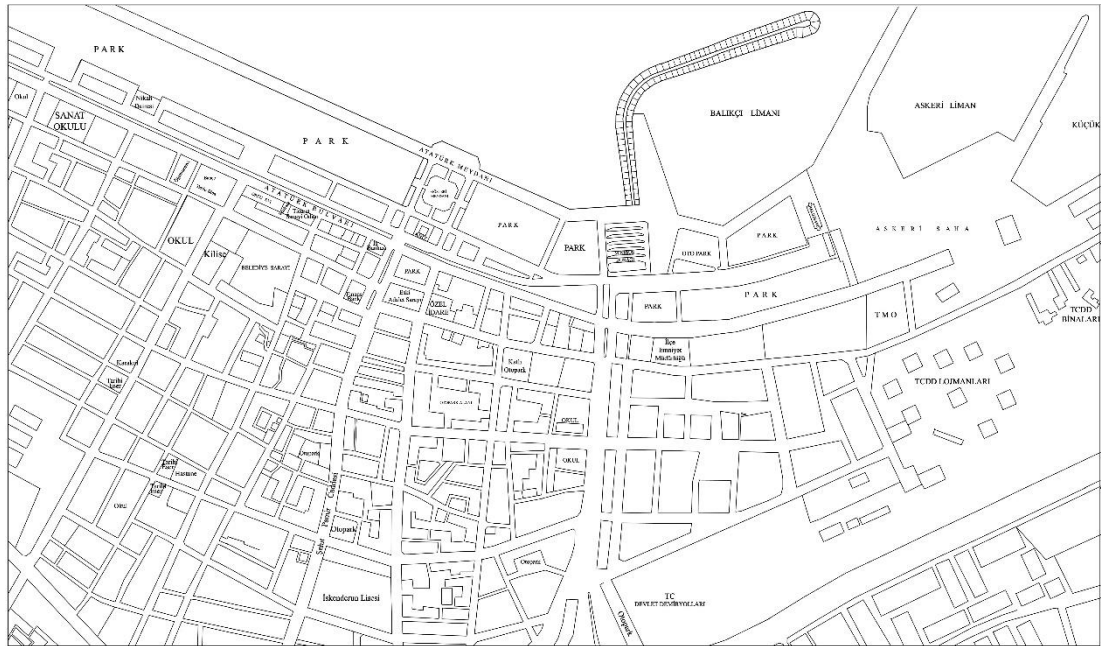
İskenderun şehrinde yerleşmelerin tarihi gelişim akslarına dikkat edildiğinde farklı dönemlerin ve şehrsel alan içerisinde farklı doğrultuların tercih edildiği görülmektedir (Şekil 4). Şehrin en eski yerleşim yeri olarak tercih edilen ve bugünkü

yoğun yerleşim sahalarının tam tersine daha yukarı kesimlerde bulunan tarihi *Alexandria* günümüzde Esentepe olarak adlandırılan ve şehir halkı tarafından tepe mahalleleri olarak bilinen sahanın bulunduğu alana karşılık gelmektedir. İlk beşeri kullanım alanları olarak bu tepelik sahalarda yerleşmenin nüvesini meydana getirmektedir (Üççam Karagel, 2018-a: 197).

1940 yılı ve öncesi dönemi yerleşim yerleri itibarıyla inceleyecek olursak; Pınarbaşı Mahallesi'nden ayrı olarak sahil kesimi boyunca görülen ilk yerleşme alanları, bitişik nizamlı meskenler arasında içi içe geçmiş dar sokaklardan oluşan Savaş ve Çay Mahallelerinin bulunduğu sahaya karşılık gelmektedir (Foto 4). Bu mahallelerde günümüze kadar varlığını koruyabilmiş en eski yapılar Ulu Camii ve Ortodoks kilisesidir (Üççam Karagel, 2018-a: 201). Şehirde Savaş ve Çay Mahallelerinin bulunduğu alanlarda dar sokaklar ve evlerin birbirinin içerisine geçmiş olduğu durumunu gösteren eski yerleşim planının günümüzde de korunduğu imar planı dikkat çekmektedir (Şekil 5). Amanos Dağları ile Akdeniz arasındaki kıyı koridorunda bulunan İskenderun şehri eski dönemlerde yoğun bataklıklar, sıtma ve sıcak dolayısıyla daha yüksek yerlerde yerleşim sahasını seçmede özen göstermişken bu durum zaman içerisinde değişikliğe uğramıştır. Tarihi İskenderun şehri tepelik alanlara kurulmuşken özellikle Fransızların bölgedeki etkinlikleri süresince dar kıyı şeridinde yapılan yapıların bulunduğunu ve yerleşme dokusunu etkilediğini ortaya koyan izlerin günümüze kadar yansıdığı görülmektedir.

Şekil 5

İskenderun Şehri Kıyı Kesiminin Yerleşim Düzenini Gösteren Harita

Kaynak: İskenderun Şehri 1/1000 Ölçekli Hâlihazır Haritadan Yeniden Çizilmiştir

Foto 4

İskenderun Şehri ve Sahil Kesiminin Görüntüsü

İskenderun şehri 1940-1975 yılları arasında yörenin iklim, yeryüzü şekilleri, ulaşım ve hepsinden öteye stratejik öneminin sağlamış olduğu avantajlar sayesinde ekonomik olarak ilerlemesine imkân verecek olan bir takım tesislerin oluşturulmaya başlanmasıyla gelişme göstermeye başlamıştır. Özellikle İskenderun limanının bölgenin gelişmesindeki etkisi büyük olmuştur. Hatay'ın Anavatan'a katılmasından sonra Ortadoğu ile olan ticarete de canlanmaların yaşanması yatay yönde şehrsel gelişimi etkilemiştir. 1950'li yıllar ülkede sanayi yatırımlarının belirli alanlarda yapılmaya başlanmasıyla kendini göstermiştir. Bu yatırımların bir kısmı İskenderun şehri için de söz konusu olmuştur. Türkiye'nin ilk gübre fabrikasının İskenderun'da faaliyete geçmesi, Akala İplik ve Dokuma Fabrikası'nı kurulması şehrsel gelişim açısından bu dönemde gerçekleşen önemli adımların başında yer almaktadır. Yerleşmenin tarihi seyri açısından dikkat edilecek husus yeni kurulan mahalle, sokak, cadde ve konutların kıyı kesiminde kurulan Savaş, Çay, Yenişehir, Süleymaniye, Hürriyet, Kurtuluş Mahallelerinin hemen çevresinde gelişme göstermesidir. Piri Reis, Cumhuriyet, Barbaros, Dumlupınar ve Muradiye Mahallelerinin ilk konut sistemi bu dönemde oluşturulmuştur (Şekil 4, Foto 5). Daha sonraki yıllarda ve dönemlerde ise bu mahallelerde de çok farklı konut sistemleri söz konusu olmuş ve şehrsel gelişme açısından diğer alanları da etkilemiştir. Bu mahallelerin kıyı kesiminin hemen gerisinde başlayan imar faaliyetleriyle kıyının gerisinde başlayan alansal yayılma özellikle bu bölgede çok geniş sahalar kaplayan bataklıkların yavaş yavaş kurutulma çalışmalarıyla kullanıma açılması sayesinde genişleme imkânı bulmuştur. İskenderun şehrinin çevresindeki diğer yerleşmelere

nazaran daha önemli olan yerleşme potansiyeli nüfusun da buralara doğru gelmesine olanak sağlamıştır. Bu dönemde de şehirde çok fazla olmayan nüfus artışı söz konusu olmakla birlikte almış olduğu göçlerle bir miktar büyüme trendine başlamıştır.

Foto 5

İskenderun Şehrinin Esentepe Mahallesi'nin Bulunduğu Alandan Sahil Kesimindeki Yayılışı Gösteren Bir Görüntüsü

İskenderun şehri için hem alansal yayılma hem de nüfus miktarı açısından çoğalma veya nüfustaki aşırı artışın yaşandığı dönem 1975-1990 yılları arasında kapsamaktadır (Şekil 4, Foto 6). İskenderun körfezindeki kentleşme hareketlerinde 1970 yılı sonrasında meydana gelen sanayi yatırımlarının etkisi büyüktür. Özellikle Dört Yol-İskenderun arasında İsdemir'in faaliyete geçmesiyle başlayan sanayileşme sürecinin rolü fazladır. 1979 yılından sonra da 2. ünitenin devreye girmesi süreci hızlandırmıştır (Çetin, 2012-b: 266). Bu gelişme dönemi sadece İskenderun şehrini etkilememiştir. Hatay ilinin neredeyse tamamı ile bölgeye dışarıdan gelen nüfusu da etkilemiştir. Bir bölgede ağır sanayinin kurulma ve gelişme aşamaları her sistemi beraber etkiler. Bu süreç tek yönlü olarak düşünülmemelidir. Hangi tür sanayi faaliyetinin nerede kurulacağı ile başlayan ilk başlangıç aşaması arkasından yapıcı ve bir o kadar da değiştirici ve yok edici aşamaları da beraberinde getirir. Bu

etkilenme karşılıklı sistemlerin birbirine duyduğu ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır.

Foto 6

İskenderun Şehrinin Körfez Çevresindeki Yayılış Görüntüsü

İskenderun Körfezi'nin hemen kıyısında kuruluş yeri olarak seçilen ağır sanayi alanının yer seçimi açısından sunduğu avantajlar kadar, bölgedeki yerleşmelerin alansal dağılışı ve nüfusun yaşam koşullarını etkileyici faktörünü de göz önünde bulundurmak gerekir. Ki bu faktörler dar bir kıyı şeridi üzerine yoğun bir nüfus kitlesini sıkıştırma yönünde olumsuzluklar doğurduğu gibi sanayi bölgesinin havaya saldıgı kirletici maddelerin insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerine de sebebiyet vermektedir. Ayrıca bunlara ek olarak yörenin sosyo-kültürel yapısı ile hiç uyuşmayan büyük bir nüfus kitlesinin yaratmış olduğu etkileri de hiç göz ardı etmemek gerekir. Bu dönem, saymış olduğumuz bu ve buna benzer pek çok faktörlerle İskenderun şehrinin hem fiziksel görüntüsünü hem de kültürel dokusunu derinden etkilemiştir. Bu durum şehir içerisinde birbirine uymayan, tezat teşkil eden farklı sahaların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Araştırma sahasına konu olan tepe mahallelerinin oluşum süreci ve bu sahalardaki kentsel doku farklılığı bu anlamda önem arz etmektedir. 1970 yılından itibaren demir çelik sanayisinin kurulması amacıyla Türkiye'de daha önce kurulmuş olan Karabük ve Ereğli Demir Çelik Fabrikalarında çalışan çok sayıda mühendis ve üst düzey bilirkişilerin sahaya

gelmesi ile hareketlenme süreci başlamıştır. Fabrikanın faaliyete girmesi ve üretim yapmaya başlamasıyla birlikte de hem yakın hem de uzak bölgelerden sanayide çalışmak amacıyla çok sayıda işçi gelmiştir. Bu işçilerin bir süre sonra ailelerini de yanlarına almak istemesiyle sahaya göç daha farklı boyutlara ulaşmıştır (Saha çalışmaları). Özellikle göç eden nüfusa kalmak için yer bulma problemleri baş göstermiş ve bu yüzden de daha alt düzeyde ve daha ucuz konut alanlarının yapımıyla ilerleyen bir süreç gelişme göstermiştir.

İskenderun şehrinde 1990 yılına kadar yoğun göç faaliyeti süregelmıştır. Bu sebeple de İskenderun şehir nüfusu oldukça artış göstermiştir. 1990 yıllardan sonra ise nüfustaki hızlı göç olayı biraz azalarak devam etmiştir. Sanayinin kurulmuş olduğu Payas (Yakacık) beldesi sınırlarındaki yayılma alanı dışında sonraki dönemlerde yakın çevrede de iş alanları ortaya çıkmıştır. İskenderun şehri sanayiye bağlı olarak gelişme göstermiş bir liman kenti özelliği taşıdığı için şehrin gelişme aksı da bu doğrultuda gerçekleşmiştir. Genellikle yerleşmeler düz ve ovalık alanlardan engebeli, eğimli yamaç alanlarına doğru gelişme aksına sahip olurken İskenderun şehrinde 1950’li yıllardan günümüze kadar bu durumun tersine bir yayılma yaşanmıştır. Çalışma sahasında yerleşmelerin kuruluş ve gelişmesini etkileyen en önemli doğal faktörler dağlar ve engebeli tepelik sahalar ile hala kurutulamamış bataklıklardan oluşmaktadır. Özellikle şehrin kuzeyindeki Akçay bataklığı kurutma çabalarına rağmen yeraltı su seviyesinin oldukça fazla olması yüzünden kurutulamamıştır. Yerleşmelerin yayılışını etkileyen beşeri faktörlerden en önemlileri ise; askerî alanlar, sanayi tesisleri, liman, ticari firmaların antrepoları, DDTC, rıhtım ve iskeleler olarak karşımıza çıkar. İskenderun şehrinde yerleşmeleri kuzeyde sanayi alanları, doğuda dağlık kuşak olan Amanoslar, batıda doğal sınır olan Akdeniz sınırlandırmıştır. 1990’lı yıllardan sonra şehirsiz alanın yayılma aksı şehrin batı ve güney yönünde gerçekleşmiştir. Şehir imar sınırının batısındaki Gürsel ve Mustafa Kemal Mahalleleri ile güneyde bulunan İsmet İnönü Mahallesi yoğun bir yapılaşma ile karşı karşıya kalmıştır (Şekil 4). İsmet İnönü Mahallesi’nin bulunduğu ve Adana-Antakya otobanının geçmiş olduğu arazinin her iki tarafında bu yoğunluğu görmek mümkündür. Benzer özellikler bu otobanın Amanos Dağlık alanının batı yamaçlarına bakan kesiminde de izlenebilmektedir. Özellikle 2000’li yıllardan itibaren arazi fiyatlarının daha ucuz olması ve artan nüfusa yer bulma problemlerinin baş göstermesi bu alanların cazibe alanları haline gelmesine yol açmıştır. Şehir merkezine olan mesafenin artmasına nazaran son dönemlerde gelişme gösteren toplu

konut projeleri, site anlayışının yaygınlaşması sıkışık ve birbiri içerisine girmiş kentsel dokunun değişen özelliklerini yansıtmaktadır.

4.1.3. Yerleşmenin Yönetsel Değişimi

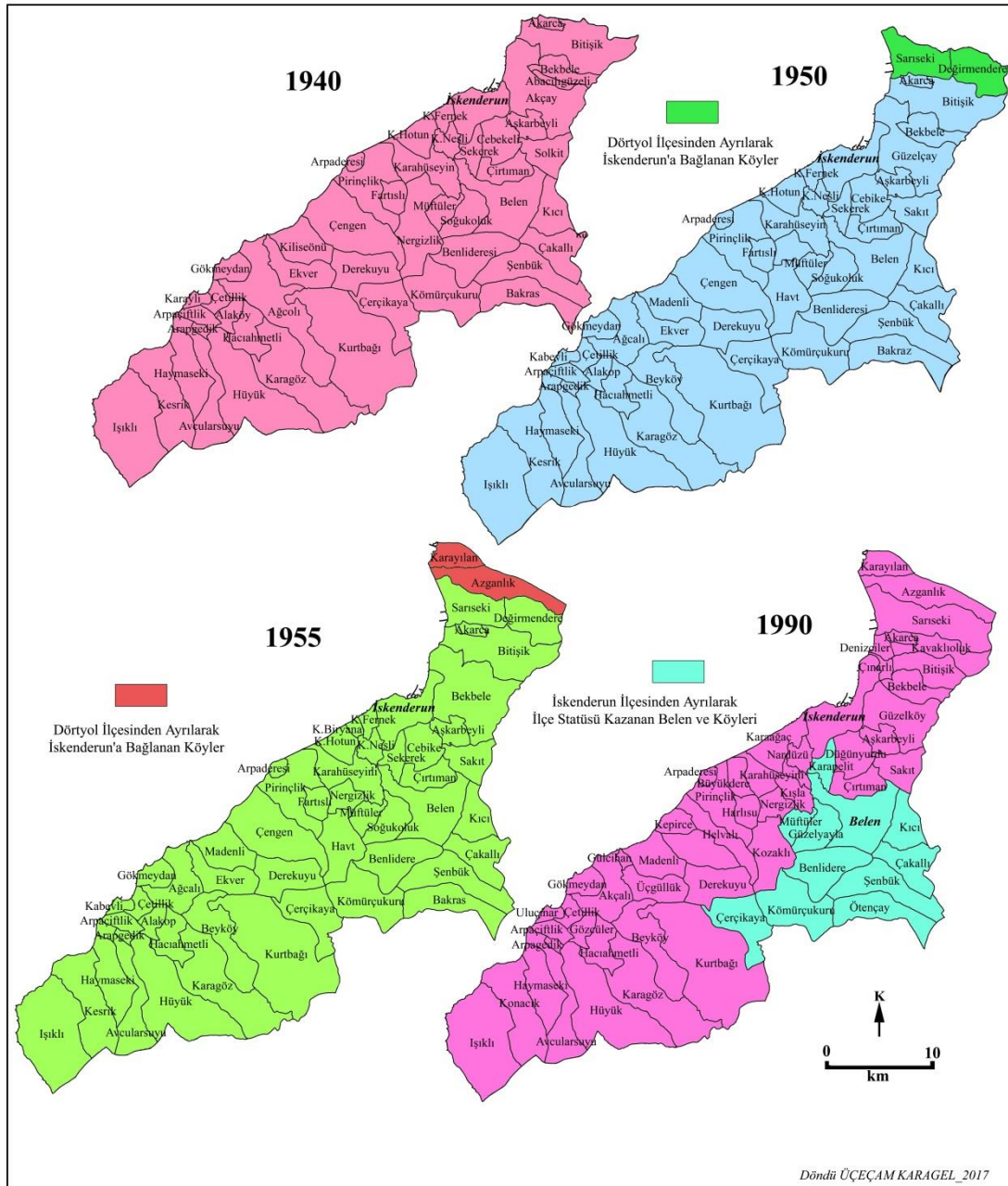
İskenderun 1900 yılında bir kaza statüsündedir. Bu kazaya bağlı merkez ve Arsuz nahiyeleri bulunmaktadır. Nahiyeler dışında da 24 köyün idari alanı durumundadır (Tekin, 1993: 78). I. Dünya Savaşı'nın ülkemiz açısından sıkıntılı geçtiği süreçte Fransızlar Çukurova ve çevresine hâkim olmuşlardır. İskenderun'da 1918 yılında Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Bu işgal süreci 02.09.1938 tarihinde Bağımsız Hatay Devleti kurulana kadar devam etmiştir. Yeni devletin meclis iradesiyle 05.07.1939 tarihinde Hatay'ın Anavatan'a katılma kararı almasıyla birlikte İskenderun'da Türk mülki idare alanına dâhil olmuştur (Üçeçam Karagel, 2018-a: 295).

Fransızların işgali sürecinde İskenderun sancağı merkez kazası bu idare alanına bağlı olan İskenderun, Kırıkhan ve Antakya'dan oluşan 3 kazadan birisi durumundadır (Türkmen, 1937: 107). Hatay'ın 1939 yılında Anavatan'a katılmasıyla birlikte Türk mülki idare sistemi içerisinde İskenderun ilçe olarak yer almıştır. İlçe sınırları bu yıldan itibaren bağlı bucak ve köy sayılarıyla belirlenmiştir (Şekil 6).

İskenderun ilçe idari sınırları 1939 yılından sonra netlik kazanmıştır. Araştırma sahasını da içerisine alan alanda ilk defa 1940 yılında yapılan nüfus sayım istatistikleri ilçeye bağlı bucak ve köyler ile ilgili bilgiler elde etmek bakımından önemli veri kaynaklarını oluşturmuştur. İlçenin idari sınırlarında 1940 yılından günümüze kadar çeşitli değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişikliklerin en önemlilerini idari sınırdan ayrılarak yeni ilçe idari alanlarının kurulması oluşturmuştur. İskenderun ilçesi 1940 yılında Merkez (17 köy), Arsuz (19 köy) ve Belen (11 köy) bucaklarına bağlı 47 köyün idari hizmet sahasına sahiptir (Şekil 6). İskenderun ilçesinin en son idari sınırları içerisinde şehir imar sınırı dışında kalan yerleşmeler de büyükşehir yasası ile birlikte mahalle adı altında değiştirilmiştir. Bunlara bütün belde belediyeleri de dâhildir.

En son idari yapıdaki duruma göre imar sınırı içerisinde bulunan mahalleler dışındaki kırsal ve kasaba karakteri gösteren yerleşmelerin sayısı 16'dır. Bunlar; Akarca, Aşkarbeyli, Azganlık, Bekbele, Bitişik, Cırtıman, Çınarlı, Denizciler, Düğünyardu (*Cebekeli*), Güzelköy (*Akçay, Güzelçay*), Kaledibi, Karayılan, Kavaklıoluk, Orhangazi, Sarıseki, Suçıkığı (*Solkit, Sakıt*) olarak güncel şekliyle

İskenderun İlçesinin İdari Değişimi (1940-1990)(Kaynak: Üçeçam Karagel, 2018-a: 297).

İdari yapılanmadaki tarihi süreç içerisinde İskenderun ilçesi sınırlarından ayrılıp komşu ilçe sınırına dâhil olan köyleri olduğu gibi benzer bir şekilde komşu ilçelerin sınırlarından ayrılıp buraya bağlanan köyler de bulunmaktadır. Bu duruma örnekler verecek olursak; Azganlık ve Karayılan köyleri 1940, 1945 ve 1950’de Dört Yol ilçesi sınırlarında bulunmaktadır. Sarıseki 1940 ve 1945’de Dört Yol ilçesindedir. Günümüzdeki adı Güzelköy olan yerleşme 1940 yılında Akçay adıyla, 1945 ve 1950 yıllarında Güzelçay adıyla Bekbebe’ye bağlanmış, 1980 yılında da

Güzelköy adıyla yeniden Bekbele'den ayrılarak köy idari sahasına kavuşmuştur. Dört Yol ilçesine dâhil olan Sarıseki ve Değirmendere köyleri 1950 yılında, Karayılan ve Azganlık köyleri de 1955 yılında İskenderun ilçesine bağlanmışlardır (Şekil 6).

İdari sınırlarda bu şekilde yıldan yıla bazı köy ve beldelerde sınır değişikliklerinin yaşandığını görmekteyiz. 1990 yılında İskenderun ilçesi için yaşanan en önemli idari değişiklik Belen bucağının yeni bir ilçe idari sahasına sahip olarak ayrılmasıdır. 1990 yılında Belen kendine bağlı 10 köy (*Karapelit, Müftüler, Güzelyayla, Benlidere, Kömürçukuru, Çerçikaya, Ötençay, Şenbük, Çakallı, Kıcı*) ile birlikte ilçe idari statüsü elde etmiştir (Şekil 6).

İskenderun ilçesi sınırlarında Belen ilçesinin bir diğer önemli yanı 1945 yılında Belen'in belde belediyesi olan ilk yerleşme olmasıdır. 1990 yılında ilçede belde belediyesi olan yerleşme sayısı oldukça fazladır. Bunlar; Bekbele, Denizciler, Karaağaç, Karayılan, Nardüzü, Sarıseki, Akçalı, Gözcüler ve Madenli'dir. 1990 yılında Sarıseki ve Değirmendere köyleri birleştirilerek Sarıseki adıyla belde belediyesi kurulmuştur. Benzer bir durum Karaağaç için de geçerlidir. Konarlı, Hatun, Şarkonak ve Övündük köylerinin birleştirilmesiyle Karaağaç adıyla bir belediye kurulması kararı alınmıştır. 2000 yılına gelindiğinde de bu belde belediyelerine yenileri eklenmiştir. Azganlık, Arsuz, Gökmeydan ve Üçgüllük bu yıl belde belediyesi olmuşlardır.

İskenderun ilçesi sınırlarında sayıca fazla olan belde belediye sayılarının 1990 yılı itibarıyla kurulmaya başlanması nüfus artışıyla birlikte kendini göstermeye başlayan kentleşme hareketlerinin bu yerleşmelere de yansıdığı sonucudur. Bu nüfus artışları sanayiye bağlı olarak dışarıdan alınan göçlerin etkisiyle gerçekleşmiştir. Bu süreçte şehirsiz alanda yaşam koşullarının çok zor olması göçle gelen nüfusun daha ziyade çevre ilçe ve köylerde ikamet etmesine yol açmıştır. Bu durumun etkisiyle de şehirsiz alan dışında kırsal kesimlerde de ciddi nüfus artışları ve toplanma alanları meydana gelmiştir. İskenderun ilçesinde yaşanan en önemli idari değişikliklerden bir diğeri de 6360 sayılı büyükşehir yasası ile birlikte Arsuz ilçesinin yeni bir ilçe idari statüsü ile kurulmasıdır (Şekil 7).

Hatay ili 12.11.2012 tarih ve 6360 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ile büyükşehir belediyesi statüsü elde etmiştir (TBMM, 2012). Bu kanunun yürürlüğe girmesi ile birlikte il sınırlarında bulunan 12 ilçeye 3 yeni ilçe daha eklenmiştir. Söz konusu bu yeni ilçeler Arsuz, Defne ve Payas'tır (Üççam Karagel, 2018-a: 263). Arsuz ilçesi de bu yasaya göre İskenderun ilçesinden ayrılarak kurulmuştur (Şekil 7).

İskenderun İlçesinin İdari Değişimi (Büyükşehir Yasası Öncesi ve Sonrası)(Kaynak: Üçeçam Karagel 2018, 298).

içerisinde kalmıştır (TBMM, 2012).

4.1.4. Yerleşmenin Kentsel Dokusu

Şehirlerin farklı fonksiyonlara sahip olması nedeni ile nüfusun çeşitli ihtiyaçlarını karşılaması, farklı kullanım alanlarının oluşmasına ve gelişmesine sebep olmaktadır (Üçeçam Karagel, 2008: 244). Anadolu kentlerinin kentsel gelişme seyri

incelendiği zaman tarihi süreç içerisinde ilk kurulduklarından günümüze değin çok farklı aşamaların kat edildiği görülmektedir. İlk çağ Anadolu kentlerinin kentsel dokuları ile Roma ve Bizans, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi kentsel dokularını birbirinden ayıran özellikler dikkat çekmektedir. Her dönemin kendine has özelliği mekânın kullanımındaki farklılık kentin dokusunu şekillendiren etmenler olmuştur. Konut yapısındaki değişim, cadde ve sokak sistemleri, konutlarda kullanılan malzeme farklılığı, çatı şekilleri, yeşil alan özelliği, mekânın fiziki şartları vb. gibi faktörler değişimi ortaya çıkaran özelliklerden bazılarıdır.

İskenderun şehrinin tarihi bir yerleşme olması geçmişten günümüze kadar yerleşmenin hem kentsel doku formuna ve hem de alansal yayılışına büyük etki etmiştir. İskenderun Körfezi ve Amanos Dağları gibi yerleşmeyi sınırlandıran iki önemli coğrafi faktörün çalışma sahasındaki arazi kullanımı üzerindeki rolü tartışmasız büyüktür. İskenderun şehri arazi kullanımında en dikkat çekici özellik konut alanlarının diğer kullanımlara göre çok yüksek bir paya sahip olmasıdır. Arazi kullanımı içerisinde konut, eğitim, resmi, turizm, sosyal ve kültürel alan, ticari alan, sanayi, sağlık, askeri, dini alanlar vb. gibi pek çok kullanım bulunmaktadır. Toplam arazi kullanımı içerisinde konut alanlarının oranı % 37,5 (11,229667 km²) gibi bir değere sahiptir (Tablo 1, Şekil 8).

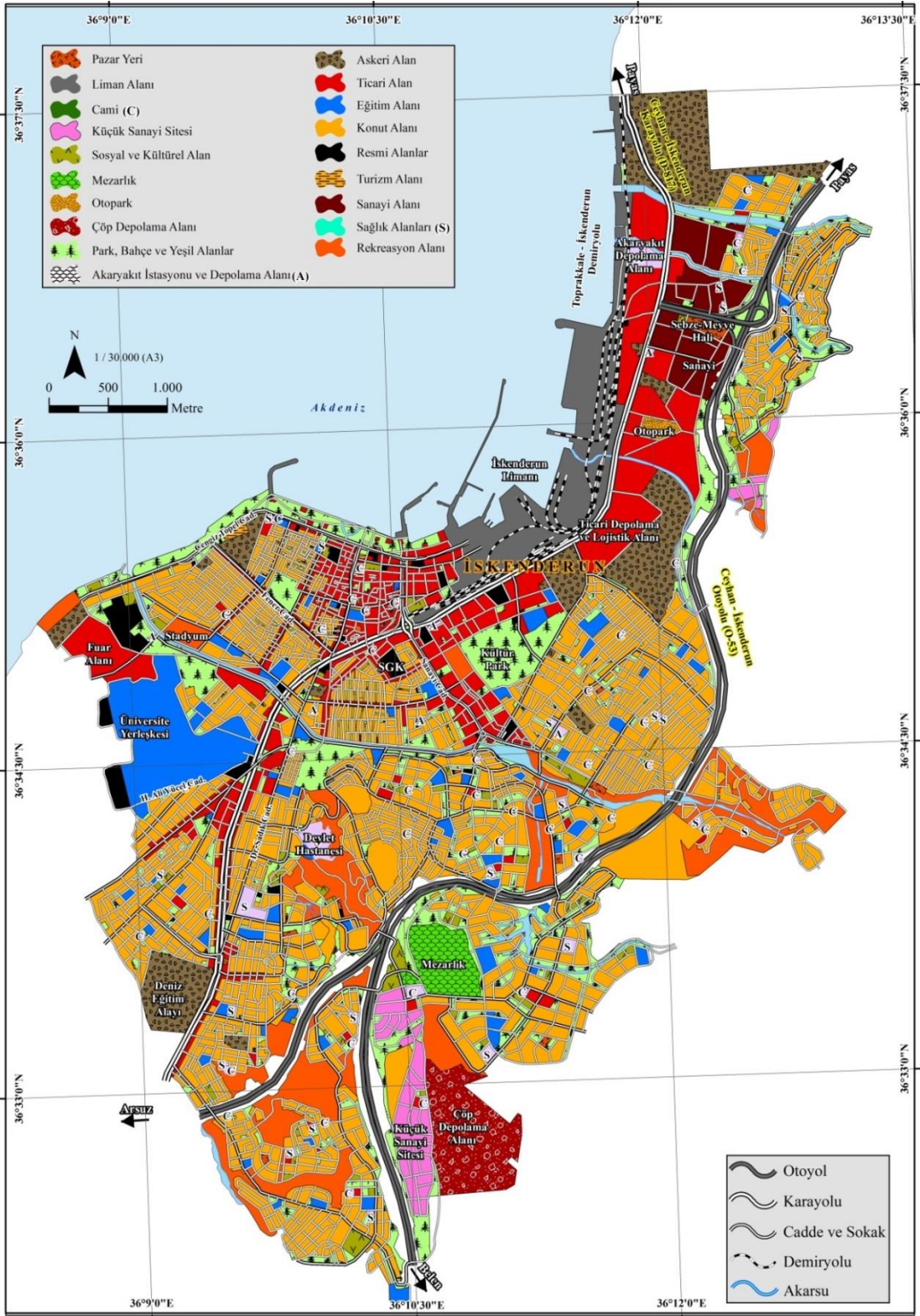
Tablo 1.

İskenderun Şehrinin Fonksiyonel Arazi Kullanım Değerleri

Fonksiyon Alanları	Alan (km ²)
Konut Alanı	11,229667
Park, Bahçe ve Yeşil Alanlar	3,82201
Ticari Alan	3,492998
Rekreasyon Alanı	2,181753
Askeri Alan	1,869388
Eğitim Alanı	1,644706
Liman Alanı	1,580566
Sanayi Alanı	0,64267
Çöp Depolama Alanı	0,637817
Küçük Sanayi Sitesi	0,48394
Sosyal ve Kültürel Alan	0,456089
Resmi Alanlar	0,381733
Mezarlık	0,313835
Sağlık Alanları	0,244715
Cami	0,132137
Pazar Yeri	0,098387
Akaryakıt İstasyonu ve Depolama Alanı	0,080235
Su Yüzeyi	0,52605
Otopark	0,050041
Turizm Alanı	0,024915
TOPLAM	29,893652

Kaynak: Alan Değerleri Arc Map 10.3 Harita Çizim Programı Üzerinden Hesaplanmıştır.

Şekil 8.
İskenderun Şehrinin Arazi Kullanımı

Şehrin Adana-Antakya otobanının batısında kalan kesimi ile doğusunda kalan kesimi arasında konut yoğunluğu birbirinden farklıdır. Özellikle şehrin merkezinde bulunan Piri Reis, Hürriyet, Cumhuriyet, Barbaros mahalleleri sıkışık konut dokusu ve kat yükseltileri ile dikkat çekmektedir. Bu mahallelerin özellikle 1940 yılı sonrasında şehrsel alanın merkez konumunu oluşturan fonksiyonlarıyla konut dokusunu etkilediği söylenebilir (Foto 7).

Foto 7

İskenderun Şehrinin Sıkışık Kont Dokusuna Sahip Mahallelerinin Bulunduğu Alandan Bir Görüntü

Piri Reis, Hürriyet, Cumhuriyet, Barbaros mahallelerinden sahil kesimine doğru yayılış gösteren Süleymaniye, Yenişehir, Savaş, Kurtuluş mahalleleri ise şehrin en işlek cadde ve sokaklarıyla iş ve ticaret merkezinin kalbinin bulunduğu alanlardır. İş ve ticaret alanının yoğunluk gösterdiği sahalarda konut yoğunluğu giderek çevreye doğru yayılış göstermiştir. Konut alanlarının çevreye doğru yayılışı kıyı kesimi ile yamaçlar arasında kentsel dokunun arazinin özelliğine bağlı olarak değiştiğinin de birer göstergeleridir. Bu durum özellikle düz kıyı ovasının bulunduğu alanlar ile engebeli ve eğimli yaklaşık 350-500 metre yükseltileri arasında konuşlanmış bulunan şehrin dış çeper kuşağına yakın kesimler arasında hissedilir derecelere ulaşmaktadır. Şehrin tarihi gelişim seyri ile de (Şekil 4) paralel olarak

konut dokusundaki bu farklılaşma dikkat çekicidir. İskenderun şehri arazi kullanım haritasında da görüldüğü gibi Adana-Antakya otobanı konut yoğunluğunu bir anlamda kesmiş bir özelliğe sahiptir (Şekil 8). Ancak bu fiziki engel dış çeper kuşağı olarak adlandırılan sahada nüfus yoğunluğuna bağlı olarak konut yetersizliğinin yaşanmaya başladığı 1990'lı yıllardan sonra yeni gelişen konut akslarıyla şehrin dokusunu tamamen değiştirmiştir. Bu alanlar şehrsel aktivitenin henüz gelişme göstermediği, sadece konut alanı olarak yapılmaya başlandıktan sonra çevre düzenlemeleri ile bir miktar da olsa şehrsel görünüme benzetilmeye çalışılan alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

İskenderun şehrinde 1950'li yıllara kadar şehrsel büyüme çok yavaş ilerlemiştir. Bu döneme kadar da hem konut sayısı hem de konut yoğunluğu çok yavaş bir artış göstermiştir. Şehrsel büyümenin gerçekleştiği üç dönem söz konusudur. Bunlardan ilki 1950 yılı ve sonrası, ikincisi 1970 yılı ve sonrası, son gelişme dönemi ise 2000 yılı ve sonrası olmak üzeredir. 1950'li yıllardan itibaren özellikle Sarıseki'de gübre sanayisinin kurulması şehre olan göçleri başlatmış ve yeni konut yapımını desteklemiştir. İlçe köylerinden olan göçlerin de bu gelişim üzerinde etkisi olmuştur. İnşaat sektöründe meydana gelen hareketlenme konut yapımını da bu anlamda hızlandırmıştır. 1970'li yıllar ise hem şehrin hem de yöre ve bölgenin gelişmişlik indeksini etkileyen en önemli dönemdir. Ağır sanayinin kuruluşu sadece bölgeye olan nüfusu çekmemiş nüfusun ihtiyaçları doğrultusunda şehrin gelişim aksını ve sosyo ekonomik yapıyı derinden etkileyerek değişime uğratmıştır. Bu dönemde konut yoğunluğunun arttığı mahalleler; Gültepe, Yıldırımtepe, Barıştepe, Esentepe, Kocatepe, Buluttepe mahalleleri ve yakın çevrelerindeki diğer mahalleler olmuştur.

Şehrin kuzeyinde yer alan askeri sahalar, Akçay bataklığı, liman ve büyük ticari firmalara ait antrepolar geniş alan kapladığından, yerleşme alanlarının gelişmesini sınırlandırmıştır. Bu kesimde dağ ile kıyı arasındaki mesafenin çok dar olması ile askeri ve ticari tesislerin yer alması yeni meskenlerin yapılmasına imkân vermemiştir. Şehrin daha kuzeyindeki organize sanayi bölgesi ve İskenderun Demir-Çelik Fabrikası da yerleşme alanlarının gelişimine engel teşkil etmektedir (Okur, 2000: 33).

İskenderun şehrinde yerleşme düzeni açısından belirgin formların bir arada olduğu ancak bu formların da bazı dönemler ve sahadaki fiziki engeller neticesinde kesintiye uğradığı bir görünüm hâkimdir. Şehrsel merkezi oluşturan mahalleler iş ve

ticaretin yoğunluk gösterdiği sahalardır. Bu özellik tüm Türkiye’de tek çekirdekli şehirlerde bu merkezin çevresinde gelişen konut ve diğer kullanım alanlarıyla birbirine benzerlik gösterirler. İskenderun şehri için de aynı benzerlikten bahsetmek mümkündür. Tek çekirdekli şehrsel merkezin etrafında dairesel olmayan gelişme formu hâkimdir. Dairesel formlar, genellikle şehrin ovaya yayıldığı coğrafi mekânlarda söz konusudur. Ancak çalışma sahası körfez çevresi ve dağlık alan arasındaki mekânı kullanarak bir yayılım göstermek zorunda kalmıştır. Bu durum dairesel formdan şehri tamamen farklılaştırmıştır. Dolayısıyla kıyı kesiminde ızgara planlı cadde ve sokakların bulunduğu ve bu cadde ve sokakların iki yanına yayılmış iş yerleriyle kendini gösteren bir mekân yer almaktadır. Bu mekâna sonraki dönemlerde eklenen yeni kullanımlar yayılışa etki etmişlerdir (Şekil 8, Foto 8).

Foto 8

İskenderun Şehir Merkezinden Bir Görüntü

İskenderun şehrinin kentsel doku formu konut alanlarının gelişim dönemleri, cadde ve sokak sistemlerinin düzeni ve birbirine göre uyumu, tarım alanlarının konut sahaları lehine işgal edilip edilmemiş olması ya da diğer kullanımlara ayrılmış olması ile yakından ilişkilidir. Şehrin kuzeyinde kalan Çay, Güzelçay, Modernevler mahallelerinin bulunduğu alanlarda gelişme gösteren sanayi, askeri, liman, ticaret

alanlarının yoğunluğu nedeniyle konut alanları gelişme gösterememiştir. Bu kesimde yeni oluşturulan Fatih Sultan Mehmet Mahallesi düzenli konutların yapıldığı dış kuşak alanı olarak belirmiştir. Kuzeydeki kullanımdan farklı olarak şehrin yeni gelişen konut sahasını kaplayan güneydeki mahalleler dikkat çekmektedir. Özellikle Mustafa Kemal, İsmet İnönü ve Numune mahalleleri kooperatiflerin kurduğu planlı kentsel dokular olarak karşımıza çıkmaktadır. İskenderun şehrinin Belen şehri güzergâhında bulunan engebeli ve dağlık saha artan nüfusun konut ihtiyacı için imara açılan yeni yerleşim akslarını oluşturmaktadır (Şekil 8). Şehirde 1990 yılı sonrasında oluşturulan cadde, sokak ve oturma alanlarında planlı ve modern görünüşün hâkim olduğu görülmektedir. Bu görünüşü ortaya çıkaran kooperatifler aracılığıyla yapılan düzenli blok ve sitelerdir.

4.1.5. Nüfus Gelişimi

İskenderun M.Ö. 333 yılından önce kurulmuş tarihi bir yerleşmedir. Büyük İskender burayı fethettiğinde şehre Alexandria adını vermiştir. Şehrin Mezopotamya ile Anadolu arasında geçiş konumunda yer alması her dönem cazibe merkezi olmasını sağlamıştır. Kuruluş yerinin sağlamış olduğu avantajlar sahaya çeşitli dönemlerde nüfus akımının yaşanmasına neden olmuştur. Yerleşme sahip olduğu liman ve tarım potansiyeli nedeniyle tarihsel süreçte önem arz etse de nüfus ve ekonomik anlamdaki asıl gelişimi Türkiye'ye katıldıktan (1939) sonra gerçekleşmiştir. Gıda (yağ, un, irmik, meyve suyu), iplik, dokuma ile gübre fabrikalarının faaliyete başladığı 1950'li yıllar bölge açısından çok önemli adımların atıldığı dönem olarak görülmektedir. 1970'li yıllardan sonra ise ağır sanayinin bölgede kurulması sanayiye dayalı olarak şehrin yeni bir gelişim sürecine girmesine yol açmıştır.

İskenderun şehri ve ilçesi ile ilgili en sağlıklı nüfus istatistiklerine Hatay'ın 1939 yılında Anavatan'a katılmasından sonra gerçekleştirilen nüfus sayımları sonuçlarından ulaşılmaktadır. Ülkemizde 1927 yılında ilk nüfus sayımı gerçekleştirilmiştir. Daha sonra bunu 1935 yılı takip etmiştir. 1935 yılından 1990 yılına kadar her 5 yılda bir nüfus sayımları yapılmıştır. 1990 yılından sonra yapılan nüfus sayımı 2000 yılıdır. Bu yıla kadar yapılan nüfus sayımlarında kurumun adı D.İ.E (Devlet İstatistik Enstitüsü) olarak geçmektedir. 2007 yılından itibaren kurumun adı TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) olarak değişmiştir. Bu yıldan itibaren nüfus sayımları istatistikleri Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi üzerinden

elde edilmektedir.

İskenderun ilçesinin şehir, kır ve ilçe geneli nüfus gelişimi 1940 yılı ile başlatılıp 2022 yılına kadar geçen süre içerisinde incelenmeye çalışılmıştır. 1950 yılında nüfusun cinsiyet ayrımı gözetilmediği için bu döneme ait verilerde toplam nüfus kullanılmıştır. Nüfusun dönemler arası artış oran ve hızları hesaplamalarında da yine cinsiyet verileri kullanılamamıştır. İskenderun ilçesi için 1940 ile 2022 yılları arasında 3 önemli süreç gerçekleşmiştir. Bunlardan birincisi 1950-1955 yılları arasında gerçekleşen tablo, ikincisi 1970-1975 arası dönem, üçüncüsü ise 2007 sonrası dönemdir. Tespit edilen bu çok önemli dönemler şehir ve kırsal nüfus gelişimi incelendiğinde daha farklı sonuçlarla karşılaşılmaktadır (Tablo 2, 3, 4).

İlçenin toplam nüfus gelişim seyri incelendiğinde 1940 yılında yapılan ilk sayıma göre ilçe nüfusu 37575 kişiden oluşmaktadır. Bunun 25716'sı kırsal kesimde, 11859 kişisi ise şehir merkezinde yaşamaktadır. 1945'li yıllar tüm Türkiye için nüfus anlamında gelişmenin olmadığı dönemdir. 2. Dünya savaşının başlaması ve bunun etkileri İskenderun ilçesinde de hissedilmiştir. Savaşa ülkemizin fiili olarak katılmamış olmasına rağmen askerin hazır bekletilmesi doğal nüfus artış dengesini de etkilemiştir. Bu dönemden sonra ilçede yaşanan en önemli nüfus gelişimi 1950-1955 yılları arasına rastlamaktadır. Bu yıllar en büyük nüfus artışının yani bir başka deyişle nüfusun pik yaptığı yıllar olarak adlandırılır. Bu artışın başlıca ve en büyük sebebi; ilçede iki büyük sanayi kuruluşunun kurulmasıdır. Bunlardan ilki 1951 yılında kurulan iplik-dokuma fabrikası ve 1954 yılında Sarıseki beldesinde kurulan gübre fabrikası ile gerçekleşmiştir. Bu fabrikalarda çalışacak iş gücü gerektiği için İskenderun ilçesi yoğun ve hızlı bir şekilde çevre il ve ilçelerden göç almıştır. İskenderun ilçesi toplam nüfusu 56044 kişiden 83801 kişiye ulaşmıştır. Öte yandan 1950'li yıllarda Suriye'de kalan Türklerin çoğu Türkiye'ye göç etmiş ve çeşitli ilçelere yerleştirilmiştir. Bundan İskenderun da nasibini almıştır. Bu nüfus artışı 1970' e kadar kademeli olarak artarak devam etmiştir. 1970-1975 yılları arasında ilçe toplam nüfusu 134.705 kişiden 173.816 kişiye çıkmıştır. Bu artışın sebebi ise ağır sanayinin kurulmasıdır. Sanayi tesislerinin ilçe sınırı dışında olmasına rağmen burada çalışmak için gelen nüfusun büyük kısmı şehir merkezinde yerleşmiştir. Bu durum kırsal nüfus miktarından ziyade şehir nüfusunun artmasına yol açmıştır. 2007 yılında ilçenin toplam nüfusu 306.594 kişidir. 2015 yılı sayım sonuçlarına göre ise 246.207 kişi bulunmaktadır. Bu nüfus azalışı suni bir sebebe bağlıdır. Bu durumun sebebi idari değişiklikten kaynaklanmaktadır (Tablo 2).

Tablo 2.*İskenderun İlçesi'nde Nüfusun Gelişimi (1940-2022).*

Sayım Yılları	İlçe Merkezi Nüfusu			Kır Nüfusu			Toplam Nüfus		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T
1940	6476	5383	11859	13417	12299	25716	19893	17682	37575
1945	11092	7520	18612	13987	13681	27668	25079	21201	46280
1950	-	-	22872	-	-	33172	-	-	56044
1955	28297	18283	46580	19189	18032	37221	47486	36315	83801
1960	36437	25624	62061	22759	20522	43281	59196	46146	105342
1965	39670	29712	69382	25103	24308	49411	64773	54020	118793
1970	42575	36722	79297	28053	27355	55408	70628	64077	134705
1975	57933	49504	107437	33803	32576	66379	91736	82080	173816
1980	64777	60047	124824	42907	42084	84991	107684	102131	209815
1985	79765	72331	152096	54680	54868	109548	134445	127199	261644
1990	79406	75401	154807	51822	52846	104668	131228	128247	259475
2000	79056	80093	159149	65984	62251	128235	145040	142344	287384
2007	90004	87290	177294	65854	63446	129300	155858	150736	306594
2015	94333	92657	186990	30090	29127	59217	124423	121784	246207
2022	92956	93750	186706	33200	31776	64976	126156	125526	251682

Kaynak: DİE, (1940-2000), Türkiye Genel Nüfus Sayımı, TÜİK (2007, 2015, 2022) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

İskenderun ilçesini ilgilendiren önemli bir idari değişiklik de Belen ilçesinin 1990 yılında İskenderun idari sınırlarından ayrılmasıyla gerçekleşmiştir. 1985 yılında ilçe toplam nüfusu 261644 kişi iken 1990 yılında 259475 kişiye düşmüştür. Sanayiye bağlı olarak çok fazla göç alan bir yerleşmede nüfusun azalmasından ziyade artması beklenir. Ancak Belen şehrsel alanı ile birlikte 10 köyün İskenderun ilçesinden ayrılarak ayrı bir ilçe idari sahasını oluşturması nüfusta da nispi bir azalışın görülmesine neden olmuştur (Tablo 2). Hatay ili 2012 yılında 6360 sayılı Büyükşehir yasası ile büyükşehir statüsü elde etmiştir (TBMM, 2012). Bu idari değişim sadece ili etkilememiş; pek çok köy, belde ve ilçeler de etkilenmiştir. Bu yasa ile Defne, Arsuz, Payas ilçeleri yeni ilçeler olarak idari statü kazanmışlardır. Arpaçiftlik ve Uluçınar yerleşmelerinin birleştirilmesiyle yeni adı Arsuz olan bir ilçe kurulmuştur. Ayrıca İskenderun ilçesine bağlı olan 26 köy ile Karaağaç, Nardüzü, Gökmeydan, Gözcüler, Madenli, Üçgüllük beldelerinin yeni kurulan Arsuz ilçesine bağlanmasıyla İskenderun ilçesinin idari sınırları daralmıştır.

İskenderun ilçe merkezinin nüfus gelişimine bakıldığında toplam nüfusta yaşanan değişimlere benzer dönemler karşımıza çıkmaktadır. 1950 yılında 22872 kişi olan şehir nüfusu 1955 yılına gelindiğinde 23708 kişi artarak 46580 kişiye çıkmıştır. Bu dönemde yaşanan nüfus artış oranı %103,7 değerindedir (Tablo 3, Şekil 9 ve 10).

Bu dönemde yaşanan bu oran şehir nüfusu içerisinde görülmüş en yüksek artıştır. İlçede ilk sanayi yatırımlarının başlamasıyla birlikte çevre köy ve ilçelerden büyük miktarda göçler yaşanmıştır. Türkiye'nin ilk gübre fabrikasının kurulması sanayiye dayalı gelişmenin temellerini atma adına öncülük etmiştir. Nüfus artış oranı

ve yıllık nüfus artış hızı değerleri içerisinde en dikkat çeken bu dönem dışında da hızlı ivmelerin yaşandığı zaman dilimleri söz konusu olmuştur. Normal nüfus artış seyrinden daha farklı bir seyir gösteren bu durumun temelinde sanayi yatmaktadır.

Tablo 3.

İskenderun İlçe Merkezinde Nüfus Artış Miktarı, Oranı ve Yıllık Artış Hızı (1940-2022).

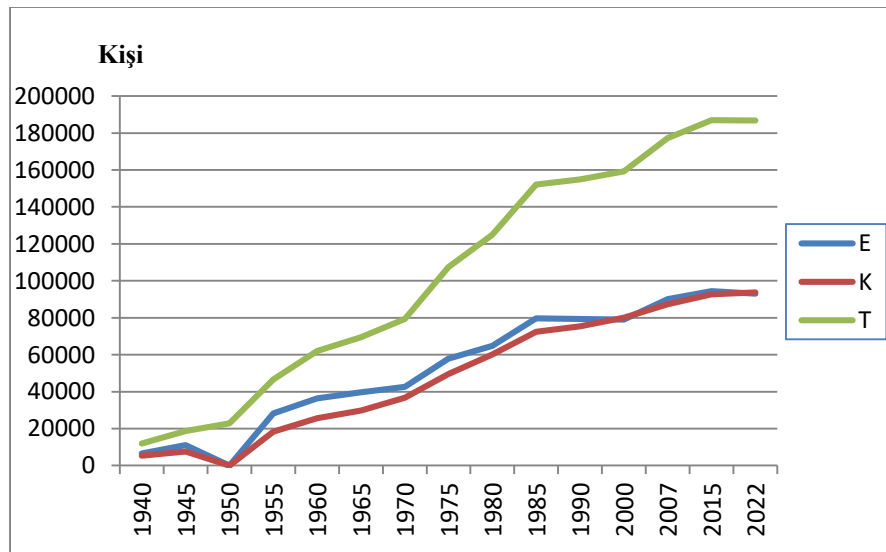
Sayım Yılları	Nüfus Artış Miktarı (Kişi)			Nüfus Artış Oranı (%)			Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T
1940-1945	4616	2137	6753	71,3	39,7	56,9	107,6	66,9	90,1
1945-1950	-	-	4260	-	-	22,9	-	-	41,2
1950-1955	-	-	23708	-	-	103,7	-	-	142,3
1955-1960	8140	7341	15481	28,8	40,2	33,2	50,6	67,5	57,4
1960-1965	3233	4088	7321	8,9	16	11,8	17	29,6	22,3
1965-1970	2905	7010	9915	7,3	23,6	14,3	14,1	42,4	26,7
1970-1975	15358	12782	28140	36,1	34,8	35,5	61,6	59,7	60,7
1975-1980	6844	10543	17387	11,8	21,3	16,2	22,3	38,6	30
1980-1985	14988	12284	27272	23,1	20,5	21,8	41,6	37,2	39,5
1985-1990	-359	3070	2711	-0,5	4,2	1,8	-0,9	8,3	3,5
1990-2000	-350	4692	4342	-0,4	6,2	2,8	-0,4	6	2,8
2000-2007	10948	7197	18145	13,8	9	11,4	18,5	12,3	15,4
2007-2015	4329	5367	9696	4,8	6,1	5,5	5,9	7,5	6,7
2015-2022	-1377	1093	-284	-1,5	1,2	-0,2	-2,1	1,7	-0,2

Kaynak: DİE, (1940-2000), Türkiye Genel Nüfus Sayımı, TÜİK (2007, 2015, 2022) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

İskenderun şehir nüfusu için hızlı bir ivmenin gerçekleştiği ikinci dönem 1970 ile 1975 arasındaki zamanı kapsamaktadır. 1970 yılında 79297 olan şehir nüfusu 1980'e gelindiğinde 28140 kişi artarak 107437 kişiye ulaşmıştır. Bu dönemde nüfus %35,5 oranında ve %60,7 yıllık artış hızındadır (Tablo 3, Şekil 9 ve 10).

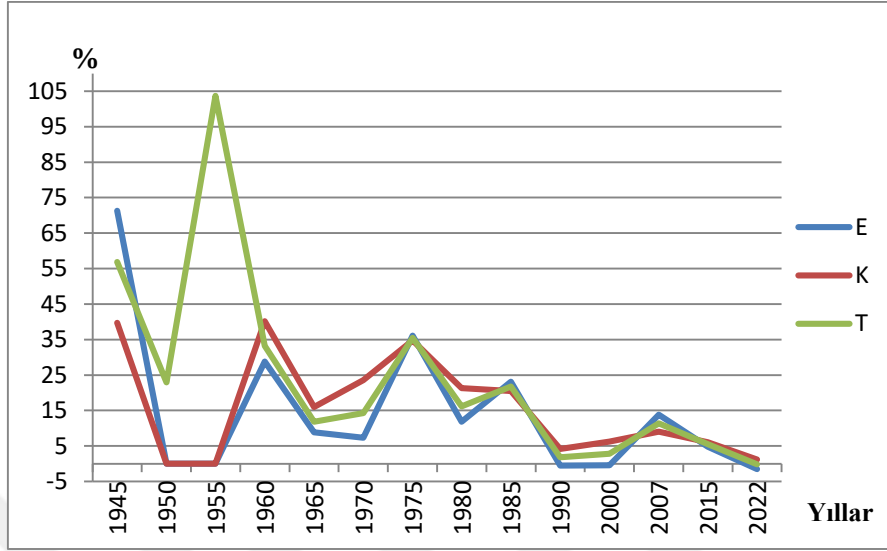
Şekil 9.

İskenderun İlçe Merkezinde Nüfusun Gelişim Seyri (1940-2022)

Şekil 10.

İskenderun İlçe Merkezinde Nüfusun Artış Oranı (1940-2022)

Bu dönemde Sovyet Rusya'nın desteği ile 1970'li yılların başında İskenderun Demir Çelik Fabrikasının (İsdemir) kurulması İskenderun'a yoğun ve hızlı bir göç dalgasının gelmesine yol açmıştır. İsdemir'in 1974 yılında üretime geçmesi ile birlikte bu fabrikada çalışacak mühendis, mimar, teknik elemanlar çeşitli illerden atanmıştır. Öte yandan öncelikle İskenderun'a çevre il ve ilçelerden daha sonra ise Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinden gelen işçiler gerek Demir ve Çelik Fabrikası lojmanlarının, gerekse ilçenin nüfusunu artırmıştır. Göçle gelenler bir süre sonra ailelerini de yanlarına getirmişlerdir. Bu durum sadece şehir merkezine olan yoğun nüfus akımıyla kalmayıp ilerleyen yıllarda şehrin ucuz dış çeper mahallelerini de oluşturmuşlardır. Böylelikle şehrin dokusunda ciddi değişimler yaşanmıştır. 1980'li yıllar İsdemir'in içinde bulunduğu diğer fabrikalarla birlikte Organize Sanayi Bölgesinin kurulması İskenderun'un sanayi merkezi olmasında öncülük etmiş ve nüfus çekim merkezi haline getirmiştir. Bu yıllardan sonra şehir kademeli olarak nüfusunu artırmıştır. Şehir nüfusu açısından önemli sayılacak bir dönem de 2000 yılı ve sonrasında gerçekleşmiştir. 2000 yılında 159.149 olan şehir nüfusu 18145 kişi artarak 177.294 kişiye ulaşmıştır. Bu dönemde nüfus artış oranı %11,4 iken yıllık nüfus artış hızı %15,4 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 3, Şekil 9 ve 10). Özellikle 2000'li yıllardan itibaren kırsal kesimden şehirlere doğru gelen nüfus şehrsel nüfusun artışına katkı sağlamıştır.

İskenderun ilçesi kırsal kesimi ile ilgili nüfus verilerine bakıldığında nüfus

artış ve azalışlarının yaşandığı dönemler şehir nüfusuna paralellik göstermekle birlikte idari değişikliğin ciddi oranda hissedildiği zaman dilimleri kendini göstermektedir. Özellikle 1945-1950, 1970-1975, 1980-1985 ve 1990-2000 dönemlerinde nüfus artış oranlarında yükselmenin yaşandığı tespit edilmiştir. Bunun tersine 1985-1990 ve 2007-2015 dönemlerinde ise nüfus artışındaki düşüşler dikkat çekmektedir (Tablo 4).

Tablo 4.

İskenderun İlçesi Kırsal Kesiminde Nüfus Artış Miktarı, Oranı ve Yıllık Artış Hızı (1940-2022).

Sayım Yılları	Nüfus Artış Miktarı (Kişi)			Nüfus Artış Oranı (%)			Yıllık Nüfus Artış Hızı (‰)		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T
1940-1945	570	1382	1952	4,2	11,2	7,6	8,3	21,3	14,6
1945-1950	-	-	5504	-	-	19,9	-	-	36,3
1950-1955	-	-	4049	-	-	12,2	-	-	23
1955-1960	3570	2490	6060	18,6	13,8	16,3	34,1	25,9	30,2
1960-1965	2344	3786	6130	10,3	18,4	14,2	19,6	33,9	26,5
1965-1970	2950	3047	5997	11,8	12,5	12,1	22,2	23,6	22,9
1970-1975	5750	5221	10971	20,5	19,1	19,8	37,3	34,9	36,1
1975-1980	9104	9508	18612	26,9	29,2	28	47,7	51,2	49,4
1980-1985	11773	12784	24557	27,4	30,4	28,9	48,5	53	50,8
1985-1990	-2858	-2022	-4880	-5,2	-3,7	-4,5	-10,7	-7,5	-9,1
1990-2000	14162	9405	23567	27,3	17,8	22,5	24,2	16,4	20,3
2000-2007	-130	1195	1065	-0,2	1,9	0,8	-0,3	2,7	1,2
2007-2015	-35764	-34319	-70083	-54,3	-54,1	-54,2	-97,9	-97,3	-97,6
2015-2022	3110	2649	5759	10,3	9,1	9,7	14,1	12,4	13,3

Kaynak: DİE, (1940-2000), Türkiye Genel Nüfus Sayımı, TÜİK (2007, 2015, 2022) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

Açıklama:

Nüfus Artış Oranı Formülü: $R = (P2 - P1) / P1 \times 100$

Yıllık Nüfus Artış Hızı Formülü: $R = (\ln P2 / P1) / N \times 1000$

P2: Sonraki Nüfus Sayımı

P1: Önceki Nüfus Sayımı

Ln: Doğal Logaritma

N: 2 dönem arasında geçen zaman

R: Yıllık Nüfus Artış Oranı, Hızı

İskenderun ilçesi kırsal kesiminde en yüksek nüfus artış oranı ve hızı 1980-1985 döneminde görülmüştür. Bu dönemde nüfus artış oranı %28,9 iken artış hızı ‰50,8 olarak gerçekleşmiştir. Bu döneme kadar da nüfusta artışlar yaşanmıştır. Özellikle 1970 yılından sonra görülen nüfustaki yükselme seyri dikkat çekicidir. Bu artışın en önemli sebebi İsdemir ağır sanayisinin kurulması ile ilgilidir. İskenderun şehrsel alanında özellikle 1970’li yıllarda başlayan ciddi yükselmeler kırsal kesimde 1980’li yıllardan itibaren daha da yoğunlaşmıştır (Tablo 4). Bu durumun en önemli sebebi sanayide çalışan nüfusun belli bir yıl çalıştıktan sonra ailelerini de yanlarına almak istemelerinden kaynaklanmıştır. Ailelerini yanlarına alan nüfus daha çok şehrsel alan dışında daha ucuz konut fiyatlarının söz konusu olduğu şehrin yakın çevresindeki kırsal alanları tercih etmiştir. Bu kırsal alanlar daha sonraki yıllarda daha da kalabalıklaşarak birçoğu belde belediyesi statüsü elde etmiştir. Kır

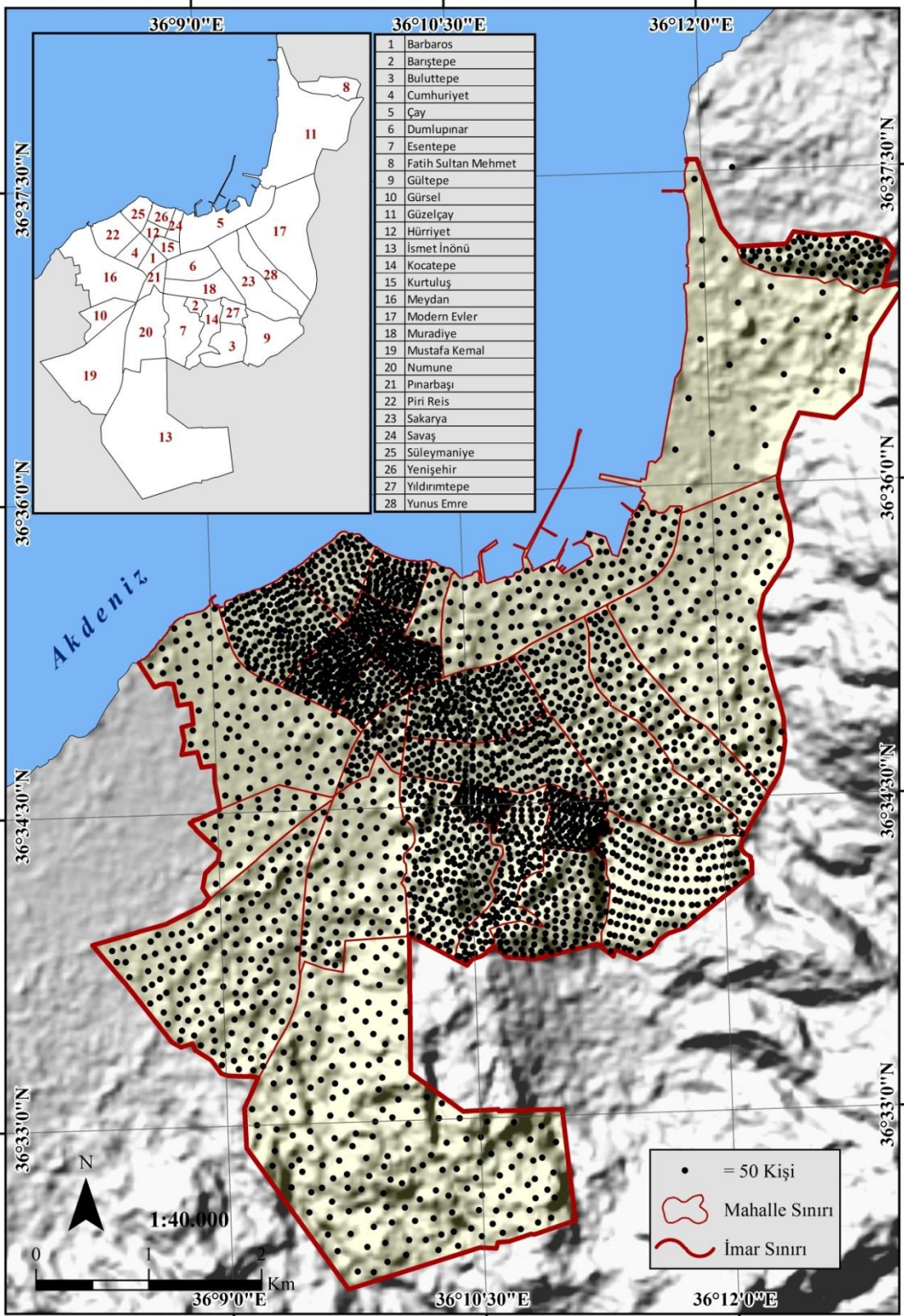
nüfusunda görülen iki düşüş döneminin sebebi ise idari değişiklikten kaynaklanmaktadır. 1985-1990 döneminde nüfus artış oranı %-4,5, nüfus artış hızı ise %-9,1 olmuştur. Bu dönemde İskenderun ilçesi sınırlarında bulunan Belen'in kendine bağlanan köylerle birlikte ilçe statüsü elde etmesi nüfusta azalmaya sebep olmuştur. Benzer bir azalış trendi ise 2007-2015 yılları arasındaki dönemde söz konusu olmuştur. 2012 yılında çıkan büyükşehir yasası ile birlikte Hatay'ın büyükşehir ilan edilmesi ve 3 yeni ilçe idari alanının kurulması idari sınırlarda değişiklik meydana getirmiştir. Arsuz ilçesinin İskenderun ilçesinden ayrılarak kurulmasıyla da nüfusta %-54,2 oranında ve %-97,6 hızında bir düşüş yaşanmıştır (Tablo 4).

Devlet Planlama Teşkilatının (DPT) Türkiye'de "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması" adıyla yapmış olduğu çalışmaya göre Hatay ilinde 1. gelişmişlik grubuna giren ilçe bulunmamaktadır. 2. gelişmişlik grubunda ise başta İskenderun daha sonra Antakya ve Belen ilçeleri gelmektedir (Üçeçam Karagel, 2018-b: 327-328). İskenderun ilçesinde sanayi sektörünün kurulması ve buna bağlı olarak büyük oranda nüfus çekmesi ve ayrıca çalışan nüfusun önemli bir bölümünün sanayi sektöründe istihdam olması yerleşmeyi cazip hale getirmiştir.

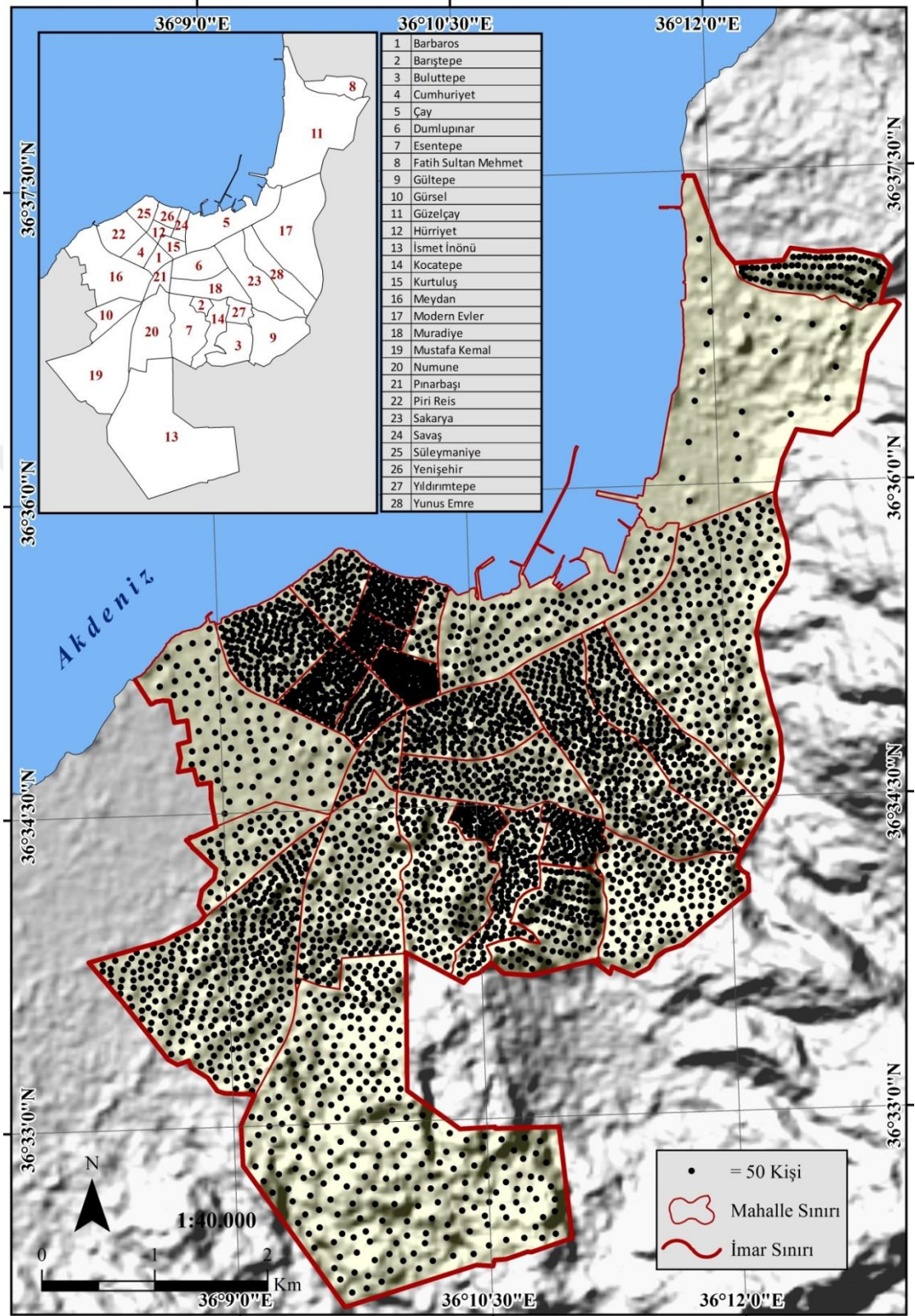
Araştırma sahasında nüfusun dağılışı ve yoğunluğu ile ilgili olarak farklı dağılış formları dikkat çekmektedir. Bu dağılıшта relief faktörlerinin etkisi kendini hissettirmektedir. Özellikle nüfus dağılışının ve yoğunluğunun körfez çevresinde sıklaştığı görülmektedir. Yerleşmeler de Amanos Dağları eteklerinden kıyı ovasına doğru dağılış göstermektedir (Şekil 11, 12 ve 13).

Şekil 11

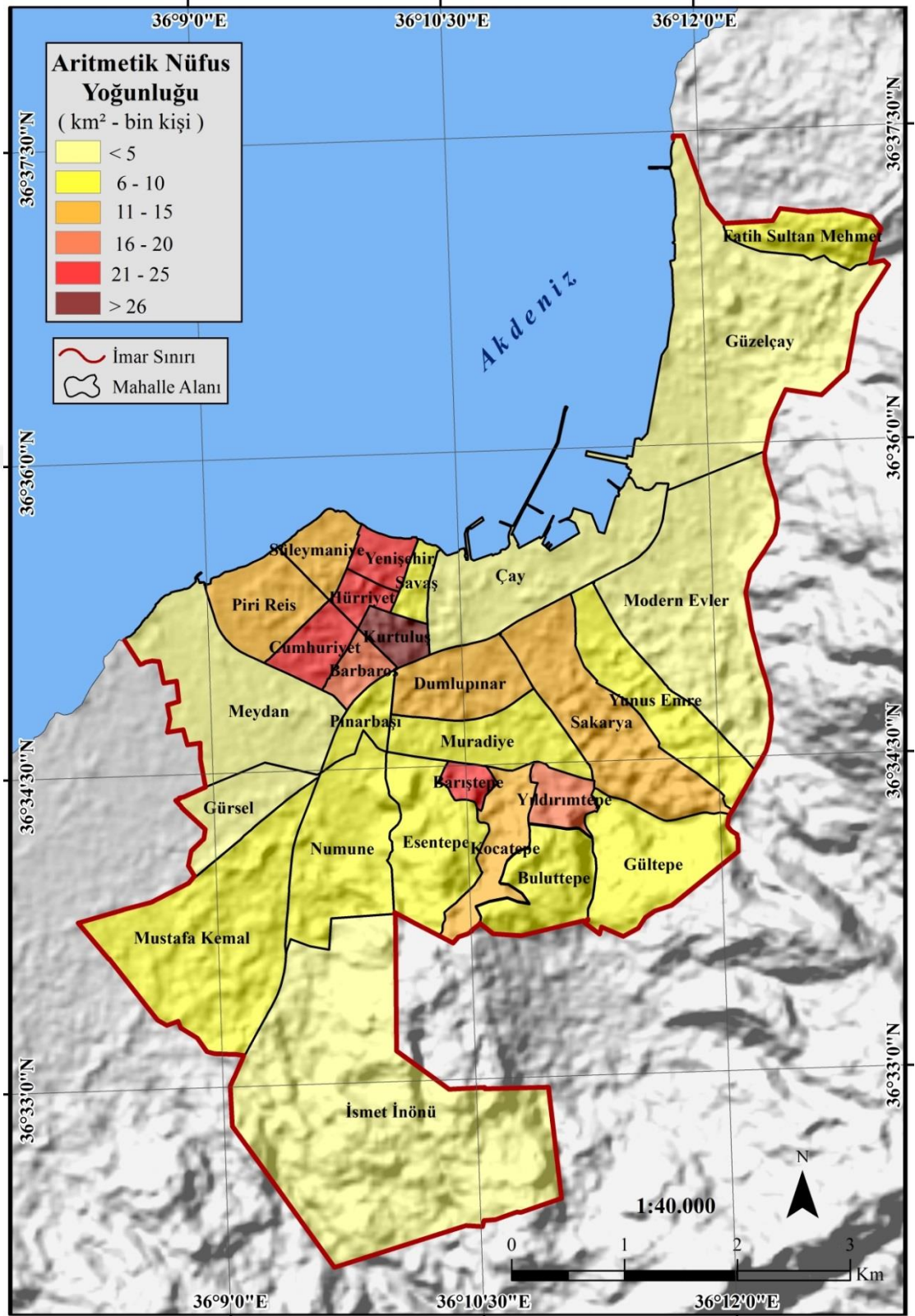
İskenderun İlçe Merkezinde Nüfus Dağılışı Haritası (1990)

Şekil 12
İskenderun İlçe Merkezinde Nüfus Dağılışı Haritası (2022)

Şekil 13
İskenderun İlçe Merkezinde Nüfus Yoğunluğu Haritası (2022)

İskenderun ilçe merkezi sınırlarında 28 şehrsel karakterli mahalle bulunmaktadır. Bu mahalleler imar sahası içerisinde kıydan dağlık sahaya doğru farklı genişlikteki alan değerleriyle yayılım göstermektedirler. İlçe merkezinin dağılım haritaları 1990 ve 2022 yılları esas alınarak hazırlanmıştır. Yoğunluk haritası ise 2022 yılı dikkate alınarak oluşturulmuştur (Şekil 11, 12 ve 13). Dağılım ve yoğunluk haritalarında en dikkat çekici özellik körfez kıyısında kurulmuş olan şehrin en can alıcı mahalleleri konumundaki ve merkezi nitelik taşıyan mahallelerinin en yoğun nüfusa sahip olmasıdır. Bu mahalleler 1990 ve 2022 yılı nüfus istatistiklerinde nüfus miktarı artışlarıyla da kendini göstermektedir. 2022 yılı nüfus verilerine göre İskenderun ilçe merkezinin toplam nüfusu 186.706 kişidir. 28 şehrsel karakterli mahalle içerisinde 10 bin nüfusunu aşmış 5 mahalle bulunmaktadır. Bunlar; Mustafa Kemal, İsmet İnönü, Sakarya, Yunus Emre ve Modernvler mahalleleridir (Tablo 5).

Tablo 5.

İskenderun İlçe Merkezi Mahalle Nüfusları (2022).

Mahalle Adı	Toplam	Erkek	Kadın
Barbaros	3395	1668	1727
Barıştepe	2207	1072	1135
Buluttepe	4608	2332	2276
Cumhuriyet	6581	3226	3355
Çay	5320	2549	2771
Dumlupınar	7447	3668	3779
Esentepe	5648	2873	2775
Fatih Sultan Mehmet	1730	887	843
Gültepe	5533	2797	2736
Gürsel	2009	998	1011
Güzelçay	940	488	452
Hürriyet	3391	1575	1816
İsmet İnönü	18560	9265	9295
Kocatepe	4665	2365	2300
Kurtuluş	5827	2760	3067
Meydan	6996	3737	3259
Modernevler	12144	6261	5883
Muradiye	5504	2769	2735
Mustafa Kemal	20646	10271	10375
Numune	11245	5547	5698
Pınarbaşı	2506	1310	1196
Pirireis	8293	4003	4290
Sakarya	16661	8340	8321
Savaş	899	445	454
Süleymaniye	3855	1876	1979
Yenişehir	4128	1934	2194
Yıldırımtepe	3753	1896	1857
Yunus Emre	12215	6044	6171
Şehir	186706	92956	93750

Kaynak: TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Verileri

Yukarıda isimleri sayılmış olan mahallelerin alan değerleri küçük mahallelere göre daha fazla olduğu için nüfus dağılımı ve yoğunluklarında da harita üzerinde bir

seyreklik dikkati çekmektedir. Ancak mahalle toplam nüfusları diğer 23 mahalleden oldukça kalabalık bir değere sahiptir. Dağılışı ve yoğunluk haritalarında alanı küçük ve körfez kıyısında bulunan Kurtuluş, Cumhuriyet, Hürriyet, Yenışehir, Barbaros mahalleleri ile engebeli dağlık alanın yamaçlarında kurulmuş olan Barıştepe ve Yıldırımtepe mahallelerindeki yoğunluk önem arz etmektedir. İskenderun şehir merkezinde nüfus mahallelere eşit bir şekilde dağılmamıştır. Dağılışı farklı yönlerde ve farklı özellikte olmasının temel sebepleri arasında; yerleşim alanının darlığı, sürdürülen ekonomik faaliyetin türü, ilk yerleşim yeri olma özelliği, limana yakınlık vb. gibi etkenler sayılabilir. İskenderun şehir merkezinde 2. derecede nüfus yoğunluğu gösteren mahalleler Piri Reis, Süleymaniye, Dumlupınar, Sakarya, Kocatepe mahalleleridir. Nüfus yoğunluğu bakımından diğer mahallelere göre daha az nüfusun bulunduğu Çay, Güzelçay, Pınarbaşı ve Gürsel Mahalleleri çeşitli resmi, ticari, sanayi kurum ve kuruluşların yer alması sebebiyle konut ve yerleşim alanlarının çok fazla tercih etmediği mahalleler konumundadır (Şekil 13).

4.1.6. Sanayileşme

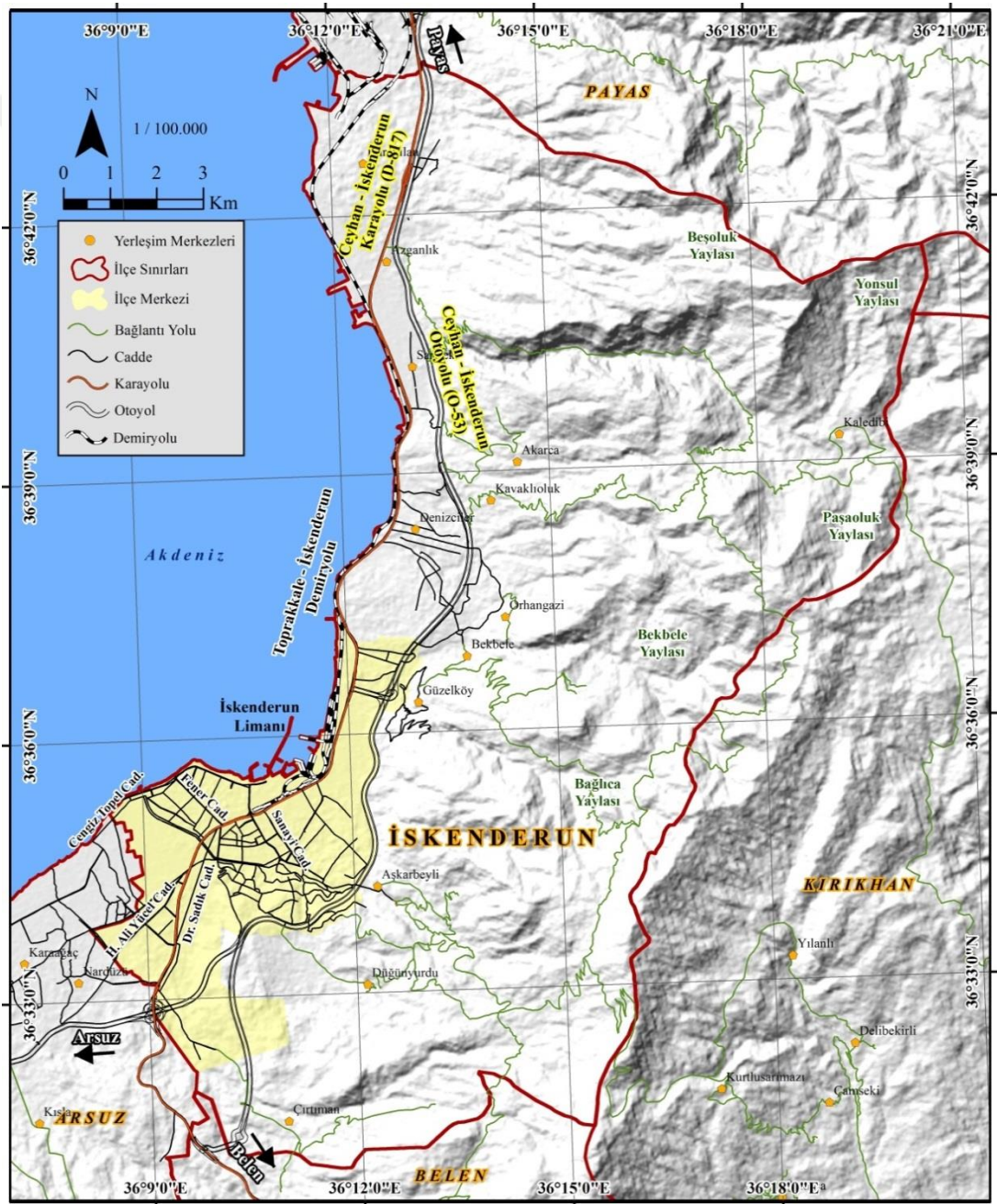
İskenderun ilçesinde nüfusun ekonomik yapısı ve nitelikleri büyük oranda sanayi faaliyetleri, ticaret ve hizmet sektörlerine bağlı olarak gelişme göstermiştir. İlçenin jeo-stratejik konumu, Akdeniz'e kıyısının olması, önemli su yolları bağlantılarının varlığı, çevre ülkelerle dış ticaret ilişkilerinin gelişmiş olması, gelişen sanayi kolları vb. gibi çok yönlü sahip olduğu avantajları yerleşim yeri olarak tercih edilmesindeki önemli faktörlerdendir. Demir çelik fabrikası nedeni ile Türkiye'nin iç bölgeleri ile olan demir yolu bağlantıları, İskenderun Körfezi nedeni ile uzak ülkelerle deniz yolu bağlantıları ve Anadolu'nun güneyini Mezopotamya üzerinden Arap ülkelerine bağlayan kara yolu bağlantıları çok önemli bir hinterlandının oluşmasına sebep olmuştur (Şekil 14). Ayrıca İskenderun ve Dört Yol çevresinde oluşan banliyö yerleşmelerinin ortaya çıkmasında da pek çok faktörle beraber ulaşımın etkisi büyük olmuştur. Nitekim yerleşmelerin dağılışı ve yoğunluğu 1950 yılı sonrasındaki hızlı kentleşme, sanayi ve hizmetlerin dağılışı gibi faktörlere ek olarak ulaşım faaliyetlerinden etkilenmiştir (Çetin, 2012-b: 264).

İskenderun limanının ticaret potansiyeli ve limanı besleyen fabrikaların olması İskenderun'un bölgede ve ülke çapında önemli bir ticaret ve sanayi kenti olmasında etkili olmuştur. İskenderun Limanı Akdeniz'in kuzeydoğusunda önemli bir stratejik noktada entegre olmuş; Ortadoğu'nun yanı sıra Güney ve Güneydoğu

Anadolu Bölgelerine de hizmet vermektedir. Genel olarak aktarma liman özelliğine sahiptir Artalanının (Hinterlant) güçlü olması potansiyelini arttıran temel etkenlerdendir. 1400 metre mendireğe sahiptir. Liman girişinde derinlik 12 metredir Kuzey ve güney rüzgârlarından korunaklı bir yapıya sahiptir. 90 ton kapasiteli bir yüzer vinç, bir kılavuz botu, 4 römorkör, 2 palamar ve bir servis botu hizmet vermektedir. 60000 ton kapasiteli TMO'ya ait bir beton siloya sahiptir. Limanın yükleme hızı saatte 350 ton, boşaltma hızı ise saatte 250 tondur (İsdemir Enerji Tesisleri Müdürlüğü).

Şekil 14

İskenderun İlçesinin Ulaşım Bağlantıları Haritası

İskenderun şehrinin kuzeye doğru uzanan kıyı kesimi boyunca uzanan beldelerinde görülen başlıca ekonomik faaliyet sanayi faaliyetidir. Bu yerleşmeler Payas ilçesi, Sarıseki, Bekbele, Denizciler gibi kasaba karakteri gösteren mahallelerdir. Bu kasaba karakterli mahalleler 6360 sayılı büyükşehir yasası ile birlikte mahalle olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Bu yasanın kabulünden önce İskenderun ilçesinin belde belediyesi olan yerleşmeleridir. Saymış olduğumuz bu yerleşmeler ağır sanayinin ve ona dayalı olarak kurulan çeşitli sanayi tesislerinin bu alanlarda yer seçmeleri sayesinde sanayiye dönük gelişme gösteren yerleşmeler olmuşlardır. Bu yerleşmelerin bulunduğu sahada liman, Devlet Demiryolları İstasyonu, petrol ofisi, çimento fabrikası, İsdemir, Sarıseki Gübre Fabrikası gibi sanayi kuruluşları yer almaktadır. Sanayi tesislerine ait lojmanların bulunduğu bu alanlarda özellikle İsdemir’de çalışanların kaldıkları yaklaşık 10.000 kişinin yaşadığı lojman konutları vardır.

İskenderun ilçesi korunaklı bir limana sahip olup aynı zamanda Ortadoğu ve batı devletleri arasında kurulacak bir köprüünün hemen ortasında yer alması nedeniyle hammaddelerin rahatlıkla getirebileceği ve aynı zamanda üretilen ürünlerin kolayca dışarıya gönderilebileceği bir ulaşım imkânına sahiptir (Şekil 14). İskenderun ilçesinde ilk kurulan sanayi tesisi Hatay Yağları Fabrikası’dır. Bu fabrika 1938 yılında kurulmuş olup bunu 1941 yılında Bilger Un Fabrikası’nın kurulması izlemiştir. Akala İplik ve Dokuma Fabrikası 1952 yılında hizmete girmiştir. 1954 yılında ise Türkiye’nin ilk gübre fabrikası Sarıseki Gübre Fabrikası ve Süper Fosfat Tesisleri açılmıştır. Ersoy İplik ve Dokuma Fabrikası’nın 1957 yılında kurulmasıyla 1950’li yıllarda sanayi yatırımları şehir ve çevresindeki yerleşmeler açısından büyük önem arz etmiştir. İskenderun ilçesinde 4 tane sanayi ön plana çıkmaktadır. Bunlar; Organize sanayi, çimento sanayi, Demir-çelik fabrikası, Gübre fabrikasıdır.

İskenderun ilçesinde sanayileşme hızı 1980’li yıllardan sonra ivme kazanmıştır. İlçede sanayileşme süreci 1950’li yıllarda başlamış, 1975 yılında Türkiye’nin en büyük demir çelik fabrikasının faaliyete geçmesiyle birlikte hızlanmaya başlamıştır. 1979 yılında fabrikanın ikinci ünitesinin hizmete girmesiyle bu hız daha da artmıştır. Araştırma sahasında endüstri kurumları özellikle 1980’li yıllarda sonra hızla artmış olup bu endüstri kuruluşları içinde en fazla yer kaplayan demir ve çelik üretimine dayalı metal sanayidir. Bununla birlikte gıda sanayi, kimya sanayi, dokuma ve giyim sanayi ile madeni eşya endüstrilerinin de ilçede başlıca endüstri dallarını oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Türkiye’de 3 tane demir çelik fabrikası vardır. İlk demir çelik fabrikası 1937 yılında kurulmuş ve 1939 yılında ilk kez faaliyete geçmiş olan Karabük Demir Çelik Sanayisi (Kardemir)’dir. Karabük, Karadeniz Bölgesi’nde Zonguldak maden kömürünü kullanarak burada bir ağır sanayinin kurulması çabaları sayesinde küçük bir köyden bir sanayi şehrine dönüşmüştür. Ülkemizde büyük çaplı sanayi tesisi kurma çabaları daha sonraki yıllarda kurulması planlanan bölgeler için önemli bir başlangıç olmuştur. Kardemir sayesinde ülkemizin milli gelirinde artış olmuş, sanayiye dayalı göç olgusu burada filizlenmiştir. Ülkemizin ikinci önemli ağır sanayisi ise yine Karadeniz Bölgesi’nde deniz ulaşımının ve demir yolu ağının fabrikanın kurulması için avantajlar sağladığı küçük bir liman kentinde kurulmuştur. Burası Zonguldak ilinin ilçesi olan Ereğli ilçesidir. Ereğli’de 1960 yılında Ereğli Demir ve Çelik Fabrikası (Erdemir) yassı mamul üretmek için kurulmuştur. O yıllarda Ereğli küçük bir sahil kasabasıdır. Ağır sanayinin Ereğli’de kurulması ülkenin pek çok yerinden nüfusu buraya çekmiştir. Karadeniz Bölgesi’nin diğer illerinden ve Doğu ve Güney Doğu Bölgeleri illerinden sanayide işçi olarak çalışmak amacıyla büyük nüfus göçleri yaşanmıştır. Benzer durum İskenderun ilçesi için de söz konusu olmuştur. Ülkemizde kurulan üçüncü demir ve çelik sanayisi İskenderun ilçesindedir. İskenderun Demir ve Çelik Fabrikası’nın (İsdemir) temelleri 1970 yılında atılmıştır (Foto 9). 1974 yılında ise ilk üretim gerçekleştirilmiştir. Fabrika yılda 1 milyon ton demir üretmeye başlamıştır.

Foto 9

İskenderun Demir Çelik İşletmesinden Bir Görüntü

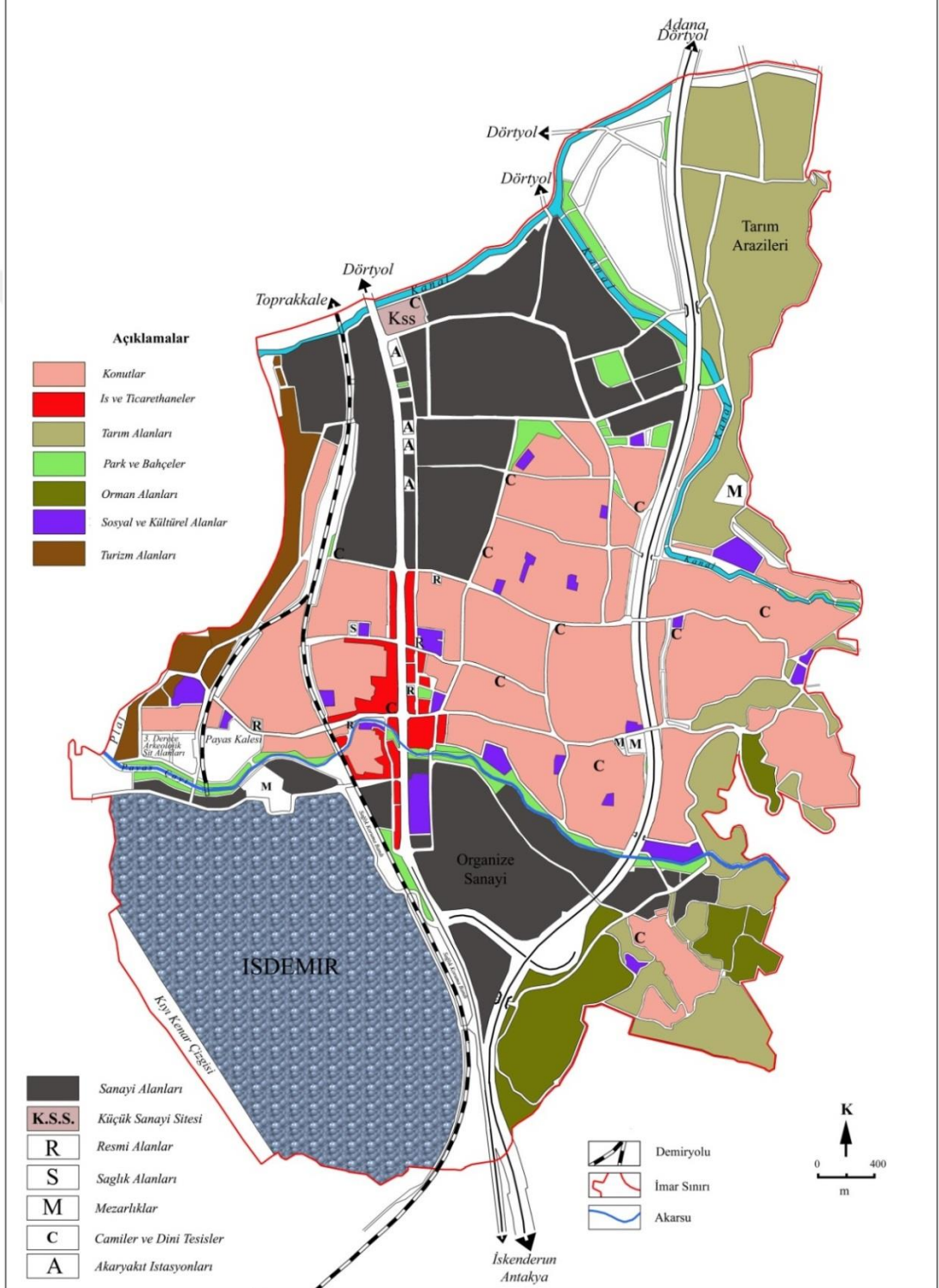
İskenderun Demir ve Çelik A.Ş. (İsdemir) Türkiye'nin güneyinde İskenderun Körfezi'nde bulunan en büyük demir-çelik işletmesidir. Tesisler İskenderun'un 17 km kuzeyinde günümüzde Payas (Yakacık) ilçesi idari sınırları içerisinde kalmaktadır. Fabrika'nın kurulduğu yıllarda İskenderun ilçesi etki sahasına dâhil olan alan idari değişim sonrası Payas ilçesi sınırlarında kalmıştır (Şekil 15). İsdemir tesisleri sosyal tesisleri ile birlikte toplam 16.757.238 m² alan üzerine kurulmuştur. İsdemir; Türkiye'nin kuruluş tarihi itibari ile üçüncü, uzun mamul üretimi açısından ise en büyük entegre tesisidir. Kuruluş çalışmalarına 1966 yılında başlanan İsdemir, 25 Mart 1967 tarihinde Sovyetler Birliği ile yapılan Teknik ve Ekonomik İşbirliği anlaşması kapsamında Tiajpromexprot firmasına projeler yaptırılmış, aynı firma ile 10 Ekim 1969 tarihinde fabrika kuruluş anlaşması gerçekleştirilmiştir. 1,1 milyon ton/yıl blum kapasitesinde kurulması planlanan tesisin temeli 3 Ekim 1970 tarihinde atılmıştır. İnşaat ve montaj faaliyetlerinin tamamlanmasıyla üretim üniteleri 1975 yılından itibaren kademeli olarak işletmeye açılmıştır (Şekil 15). Daha sonraki yıllarda 1980-1985 yıllarına kadar yatırım yapılmayan demir çelik fabrikası 1982-1984 yıllarındaki Özal döneminde ilk tevsiyat yatırımını görmüştür ve üretimi 2 katına çıkarak 2,2 milyon ton olmuştur (İsdemir Enerji Tesisleri Müdürlüğü).

İskenderun Demir ve Çelik Fabrikası'nın özelleştirilmesi ile beraber bölgenin istihdamına önemli katkıda bulunan demir çelik fabrikasının 2000 yılına kadar tamamının özelleştirileceğini düşünülerek hazırlıklar yapılmıştır. 1998 yılında ise özelleştirilmeye başlanmıştır. Günümüzde Karabük Demir ve Çelik (Kardemir) Sanayii'nde yaşanan olayların meydana gelmemesi için meslek kuruluşları, dernekler, sendikalar, odalar ve üniversite işbirliği ile bu konuda bir mastır planı hazırlanmıştır. Bu kapsamda özelleştirme gerçekleştirilmiştir. İsdemir 2002 yılında Erdemir'e devredilmiştir. Daha sonra ise ilk, orta ve uzun vadeli yatırımlar yapılmıştır. 27 Şubat 2006 da OYAK tarafından satın alınarak Cumhuriyet tarihinin en büyük yatırımını yapmıştır (3.2 milyar dolar). Bu süreçten sonra Erdemir ve İsdemir bir grup olarak çalışmaya başlamıştır. Biri kuzey fabrikası diğeri ise güney fabrikasıdır. İsdemir şu anda 3 milyon ton üretim gerçekleştirmektedir. Tesis bünyesinde 4 milyon tona çıkarılabilecek kazanlar bulunmaktadır. Kazanların isimleri Ayfer, Cemile, Gönül ve Dilek'tir. Doğurganlığı simgelediği için kazanlarda kadın ismi kullanılmıştır. Tüm dünyada isimler bayan ismi şeklindedir. Dilek 2012 yılında üretime girmiş ve 2 milyon ton üretim yapmıştır (İsdemir Enerji Tesisleri Müdürlüğü).

İşletmede 1996 yılı verilerine göre toplam 10808 personel çalışmakta olup bu personelin 514'ü mühendis, diğerleri ise işçidir. Yine 1996 yılı verilerine göre fabrikanın sermayesi 27.777.043.133.720 TL'dir. İskenderun ilçesi köy ve kasabalarında yaşayan ve İsdemir'de çalışan işçi sayısı ortalama 5.500 civarındadır.

Şekil 15

Payas İlçe Merkezi Sınırlarında Bulunan İsdemir Sahası ve Payas'ın Arazi Kullanımı (2022)

Fabrikanın Üretim Üniteleri:

1. Kok Fabrikası: Kömür villaları, kömür hazırlama tesisleri, kok fırını bataryaları, yan ürün tesisleri, katran damıtma üniteleri ve kok kömürü silolarından oluşur.

2. Hammadde Hazırlama Tesisleri: Üretim sürecinde kullanılan demir cevheri, kireçtaşı, dolomit taşı, manganez cevherinin üretime hazırlandığı tesislerdir.

3. Sinter Tesisi: Saatte 97,5 ton sinter verebilecek 1.3 ton / saat / m² kapasitededir. Tesiste 3 sinter makinesi vardır.

4. Yüksek Fırınlr: 3 fırında üretim yapılır. Silolar, şarj donanımı, sıcak hava sobaları, gaz temizleme tesisleri, cüruf manüplasyonu ve kontrol donanımı ünitelerinden oluşur.

5. Çelikhane: Yılda 1 milyon ton 360x240 mm. Boyutunda slum malzemesi üretebilecek kapasitede bir tesistir

6. Daimi Döküm Tesisi: 3 tane 4 kanallı dikey tipte daimi döküm makinası vardır.

7. Haddehane: Kütük, masif profilli tel çubuk, filmasın ve kontinli haddehanelerden oluşur.

Demir-Çelik Fabrikasında demir cevheri yanında palet, kömür, kireçtaşı, fueloil, dolomit, ferro-alyaj, hurda gibi yan ürünlerde üretilmektedir.

Günde 1000 m³ ten fazla atık su bırakılan bu tesislerde sular arıtma tesisinde arıtıldıktan sonra İskenderun Körfezi'ne bırakılmaktadır. Bununla birlikte tesislerde kompresör ve kazanlar oldukça fazla gürültü yapmakta ve gürültü kirliliğine yol açmaktadır. Aynı zamanda sürekli fabrika bacalarından dışarı atılan gazlar fabrika civarında oldukça pis ve ağır bir koku oluşturmaktadır.

İlçede metal sanayinin hızla ilerlemesinin nedeni burada Demir-Çelik Fabrikası'nın bulunmasıdır. Bu fabrika diğer metal sanayii kuruluşlarına hammadde sağlamak ve bu işletmelerin işini kolaylaştırmaktadır.

Ekinciler Demir – Çelik Sanayi: Ekinciler Demir ve Çelik tesislerinde bir haddehane ve bir çelikhane mevcuttur. 1983 yılında kurulan fabrika İsdemir'den sonra ilçede kurulan ilk demir-çelik işleyen tesistir. 187 dekar araziye kurulu tesislerde üç vardiya halinde çalışılmaktadır. Fabrikada her çapta yuvarlak, çubuk, kangal, inşaat demirleri üretilmekle birlikte hafif profiller de üretilmektedir.

Noksel Spiral Kaynaklı Boru Fabrikası: Yılda ortalama 50.000 ton kapasite ile çalışan fabrikada çelik boru ve spiral boru üretilmektedir. Araştırma alanında

demir – çelik işleyen Mustafa Akdeniz adında ait bir haddehane mevcut olup bu haddehanenin çalımsa kapasitesi yılda 80.000 ton kadardır.

A. Metal Sanayi Fabrikası ise 1990 yılında kurulmuş olup 2.800.000 ton / yıl kapasitesi ile üretim yapmaktadır bu fabrikada kanca ve tel üretilmektedir.

B. İskenderun ilçesinde bugün metal sanayin de üretim yapan 20 tesis mevcut olup bunlardan 7 si fabrika, geri kalan 13 tanesi ise imalathaneden ibarettir.

İskenderun Demir ve Çelik Fabrikası'nda hammaddenin mamul madde haline gelene kadar işleyiş aşamasına bakılacak olursa; önce limana demir cevherleri gemilerle veya demiryolları ile gelmekte buradan makinelerle gemiler boşaltılarak konveyör bantları sayesinde maden stoklama alanlarına taşınmaktadır (Foto 10). Sıvılaştırılan maden torpidolarla taşınmaktadır. Her torpido yaklaşık 250-300 ton sıvılaştırılmış çelik taşımaktadır. Ancak teknolojinin gelişimi ile daha önce potalarla taşınan çelikler torpidolarla taşınmaya başlamıştır. Kok kömürü üretimi ise fırınlarda gerçekleştirilmektedir. Kömürler oksijensiz ortamda yakılarak itme ana bataryalarla fırından çıkartılmaktadır. Hazır hale gelen kok kömürü maden yapmak için hazır hale getirilmiştir. Yaklaşık 4 baz hava sıcaklığı üfleyerek kok kömürü ve maden reaksiyona geçirilmiştir. Gazometre adındaki tanklar kullanılarak gaz dışarı çıkarılmamakta ve demir cevherinden eritme yolu ile pink elde edilmektedir. Demirin içindeki oksijen alınarak oluşan demir içindeki kabarcıkları gidermek için kok kömürü kullanılmaktadır. Fırın bakımı için fırın söndürmek sorun olacağından fırınlar söndürülmeden uykuya alınmaktadır. Ayda bir bakım işlemi gerçekleştirilmektedir. Ancak kazanların içindeki tuğlaların bakımı ise 15 yılda bir kazanlar söndürülerek yapılır. Çıkan karbondioksit gazı dışarı atılmayarak tekrardan değerlendirilmektedir (Foto 11 a-b-c-d).

İskenderun Demir ve Çelik Fabrikası'nda üretim programı talebe göre değişmektedir. Maden çukuruna madenler torpidolarla boşaltılarak kireç ve magnezyum enjekte ederek kaliteye göre kükürt oranı arttırılmakta veya azaltılmaktadır. Daha sonra konverterde şarjı yapılarak üfleme işlemine geçilmektedir. Üfleme öncesi ve üfleme sonrası olmak üzere iki ölçüm alınmaktadır. Yüksek fırınlarda ise demirin çeliğe dönüştürme işlemi gerçekleştirilmektedir. Eritilen demir madde fırından çıktıktan sonra ise potalara yerleştirilmektedir ve potalarda çelik halini almaktadır. Daha sonra ise bakır kalıpların içine alınarak çeliğe şekil verilmekte, slap ve kütük üretilmektedir (Foto 11 a-b-c-d).

Foto 10

Limana Gemilerle İşlenmek Üzere Gelen Demir Cevherinden Bir Görüntü

Foto 11

a-b. Hurda Demiri Eritmek Amacıyla Fırına Verilmesinden Bir Görünüm

c. Fırından Çıkarılmış Sıvı Cevher (Pot'a içerisinde)

d. Üretilen Çelikten Bir Görüntü

4.2. Sanayileşmeye Bağlı Göç Süreci

4.2.1. Göç Süreci ve Nüfusa Etkileri

Bulunduğu ortamın değişen şartları yüzünden ya da ortaya çıkan yeni gereksinimlerin karşılanmak istenmesi sebebiyle insanlar, kaçınılmaz olan bir sosyal hareketlilik sürecine girmektedir. Bu süreci başlatan kişi ve kişiler, sadece yaşadığı mekânları değiştirmekle kalmayıp temel değerlerini, sahip olduğu kültürel özelliklerini, yaşam koşullarını, beklentilerini ve tutumlarını da öncekine göre büyük oranda değiştirmektedir. Göçler içerisinde en çok gerçekleştirilen iç göçler bir ülkenin iç dinamiklerini değiştirmesi bakımından hem en büyük yüzdeyi kapsamakta hem de önemli sosyal değişmelere yol açmaktadır (Tüfekci, 2002: 2-3). Türkiye’de yaşanan göçün yönü genellikle sosyo-ekonomik nedenlerden kaynaklanmaktadır. Ülkemizde çoğunlukla bu göç hareketi Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerinden, sanayileşmiş ve kişi başına gelir düzeyi yüksek illere doğru yapılmaktadır. Başlangıçta kırsal kesimden şehirlere doğru olan göçün yönü son dönemlerde şehirlerden kırsal alanlara doğru gerçekleşmektedir (Köse, 2010: 76). Göçle başlayan nüfus hareketleri, birçok alanda toplumsal değişmeyi hızlandıran ve şekillendiren bir süreçtir. Buna bağlı olarak nüfus şehirlerde, kozmopolit ve farklılaşmış bir toplum yapısının oluşmasında en önemli belirleyici unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Atalay, 1983: 23). Şehir nüfusuna göç yoluyla katılımı başlayan şehirlileşme, bir değişim sürecini oluşturmaktadır. Kırdan şehre fiziki hareketlilik ile katılan bireyler modern anlamda şehirlileşme sürecinin empati yoluyla gerçekleştiğini ileri sürmektedirler. Göçmenler, içine geldikleri toplumun kuralları, alışkanlıkları, ekonomik işleyişi, eğitim durumu gibi belirgin özelliklerine ulaşmak için oldukça fazla istek gösterirler. Bu aşırı istek sonucunda bireyler, hem yapı hem de işlev yönünden şehrin özelliklerini kazanmaya başlarlar (Lemer, 1964: 47-51).

Türkiye 1950’lere kadar güçlü bir şehirleşme hareketine sahne olmamıştır. 1927 yılında 3,5 milyona yakın olan şehirli nüfus 23 yılda ancak % 59 oranında yani yaklaşık yarım katı bir büyüme göstererek 1950 yılında 5 milyonu aşmıştır. Aynı dönemde kır nüfusu da benzer bir artış oranına sahiptir. Bu yıllarda şehir nüfusundaki artışın temel sebebi kırdan şehre olan göçler değil büyük ölçüde nüfusun kendi gelişme dinamiği ile ilgilidir (Özoğuz, 1986: 199). 1950’li yıllarda yeni bir ivme kazanan göç süreci Türkiye’deki şehirleşme hareketlerini de tamamen

etkilemiştir. Bu durum hala güncelliğini korumaktadır. Bu süreçte ortaya çıkan göçler, ülke içinde göç çekim odakları olarak isimlendirilen sanayi şehirlerine doğru yönünü değiştirmiştir. Sanayi atılımlarının başlamasıyla birlikte bu şehirlere gelenlerin öncelikli amacı, güvenceli ve sürekli bir işe sahip olmak, daha sonrasında ise yerleşebilecekleri bir konut bulabilmektir. Bu durum karşısında yerel otoriteler birden bire hızlı bir şekilde artan nüfusa yer bulma konusunda yetersiz kaldıkları ve şehrsel hizmetlerin bir kısmını sağlayamadıkları için birçok problem baş göstermeye başlamaktadır. Özellikle sosyal konut sağlama noktasında ortaya çıkan çözümsüzlük şehrsel alanın pek çok noktasında gecekondü inşasına yol açmaktadır (Uzun & Çete, 2005).

Araştırma sahasını oluşturan İskenderun şehri sanayi temelli bir şehirleşme sürecini yaşamıştır ve bu durumdan sadece şehir merkezi değil çevre köy, belde ve ilçeler de etkilenmiştir. Sanayiye bağlı olarak artan nüfus artışı uzun vadede şehrsel alanın dış çeper mahallelerinde yeni yerleşim alanlarının kurulmasına sebebiyet vermiştir. Bu yöre ve çevresindeki nüfus artışı sadece ağır sanayinin kuruluşuyla gerçekleşmemiştir. Bu süreç kısa vadeli değil uzun vadeli pek çok yan sanayi kolları ile çeşitli hizmetler sektörünün meydana gelmesine de yol açmıştır. Özellikle yan sanayi kollarının gelişen teknolojik imkânlar ve ulaşım şartlarındaki iyileştirmeler sayesinde İskenderun Körfezi çevresindeki sanayi alanlarını oluşturmadaki payı büyük olmuştur. Körfez çevresinde oluşturulan sanayi alanları 1950’li ve 1970’li yıllarda ülke içinden büyük göç hareketlerinin yönünü bu alana doğru çevirmiştir. Araştırma sahası için göç hareketinin önem taşıdığı belirli dönemler söz konusu olmakla birlikte nüfus artışında yaşanan gelişmeler her dönemde süreklilik arz etmiştir.

İskenderun şehri ve ilçenin tamamının yanı sıra Belen, Payas ve Dört Yol ilçeleri de sahaya doğru yaşanan göç hareketinden nasibini almıştır. İskenderun şehri özellikle 1950 yılından itibaren başlayan sanayileşme atılımları sayesinde kırsal alana oranla daha fazla tercih edilmiştir. 1950 ile 1955 yılları arasında şehir nüfusuna 23708 kişi daha eklenmiştir. Bu yüksek artış miktarı sadece doğal artış ile açıklanamaz. Özellikle il içi göçlerin yaşandığı bu dönemde şehrsel alanda yerleşim yeri sıkıntılarının olmaması yer seçiminde etkili olan faktör olmuştur. Bu süreçte İskenderun şehri ve kırsalı dışındaki Belen, Payas ve Dört Yol ilçelerinin yer aldığı körfez çevresindeki diğer yerleşmelerde bu kadar fazla bir nüfus artışı gerçekleşmemiştir (Tablo 6, 7 ve 8).

Tablo 6.*Belen İlçesi'nde Nüfusun Gelişimi (1940-2015).*

Sayım Yılları	İlçe Merkezi Nüfusu			Kır Nüfusu			Toplam Nüfus		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T
1940	588	565	1153	2205	2015	4220	2793	2580	5373
1945	637	601	1238	2306	2214	4520	2943	2815	5758
1950			1661			5601			7262
1955	1318	1150	2468	2865	2693	5558	4183	3843	8026
1960	2186	871	3057	3248	3037	6285	5434	3908	9342
1965	2214	2173	4387	3464	3486	6950	5678	5659	11337
1970	2663	2284	4947	3252	3299	6551	5915	5583	11498
1975	2848	2493	5341	3967	3708	7675	6815	6201	13016
1980	4918	4522	9440	3884	3821	7705	8802	8343	17145
1985	7884	7173	15057	3651	3555	7206	11535	10728	22263
1990	7886	7743	15629	3645	3619	7264	11531	11362	22893
2000	9329	9317	18646	4767	4969	9736	14096	14286	28382
2007	10110	10193	20303	2979	2974	5953	13089	13167	26256
2015	12231	12298	24529	3230	3083	6313	15461	15381	30842

Kaynak: DİE, Türkiye Genel Nüfus Sayımı (1935-2000), TÜİK (2007, 2015) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi İstatistikleri

Tablo 7.*Payas İlçesi'nde Nüfusun Gelişimi (1935-2015).*

Sayım Yılları	İlçe Merkezi Nüfusu			Kır Nüfusu			Toplam Nüfus		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T
1935	541	448	989	1038	1008	2046	1579	1456	3035
1940	1229	1171	2400	1322	1275	2597	2551	2446	4997
1945	1329	1256	2585	1245	1199	2444	2574	2455	5029
1950			2653			1736			4389
1955	1486	1345	2831	642	602	1244	2128	1947	4075
1960	1673	1665	3338	731	684	1415	2404	2349	4753
1965	2076	2026	4102	741	748	1489	2817	2774	5591
1970	3227	2770	5997	865	904	1769	4092	3674	7766
1975	15600	9900	25500	1227	1164	2391	16827	11064	27891
1980	17582	10174	27756	1350	1354	2704	18932	11528	30460
1985	16377	12997	29374	1625	1574	3199	18002	14571	32573
1990	16199	13770	29969	1739	1735	3474	17938	15505	33443
2000	16616	15103	31719	1853	1962	3815	18469	17065	35534
2007	16586	16001	32587	2151	2129	4280	18737	18130	36867
2015*	18042	17616	35658	2387	2389	4776	20429	20005	40434

Kaynak: DİE, Türkiye Genel Nüfus Sayımı (1935-2000), TÜİK (2007, 2015) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi İstatistikleri

*İlçe Merkezi Nüfusu: Şehir imar sınırı içinde bulunan “Cumhuriyet, Fatih, İstiklal, Karacami, Karbeyaz, Karşı, Kürtül, Yenişehir, Yıldırım Beyazıt” mahallelerinin nüfusedir.

Tablo 8.*Dörtöyl İlçesi'nde Nüfusun Gelişimi (1935-2015).*

Sayım Yılları	İlçe Merkezi Nüfusu			Kır Nüfusu			Toplam Nüfus		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T
1935	2155	1697	3852	10564	9612	20176	12719	11309	24028
1940	3881	1609	5490	11061	11081	22142	14942	12690	27632
1945	2623	1787	4410	12042	12029	24071	14665	13816	28481
1950			5720			24527			30247
1955	4710	3064	7774	13633	13722	27355	18343	16786	35129
1960	6240	4053	10293	16389	16445	32834	22629	20498	43127
1965	7163	4432	11595	18540	18140	36680	25703	22572	48275
1970	7446	5501	12947	22071	21931	44002	29517	27432	56949
1975	11110	8280	19390	41185	32615	73800	52295	40895	93190
1980	14433	11472	25905	46772	39155	85927	61205	50627	111832
1985	16579	14143	30722	51396	47181	98577	67975	61324	129299
1990	24464	22680	47144	33440	30784	64224	57904	53464	111368
2000	26582	27015	53597	37093	35568	72661	63675	62583	126258
2007	33000	33082	66082	37940	36495	74435	70940	69577	140517
2015*	40057	39869	79926	19770	19065	38835	59827	58934	118761

Kaynak: DİE, Türkiye Genel Nüfus Sayımı (1935-2000), TÜİK (2007, 2015) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi İstatistikleri

*İlçe Merkezi Nüfusu: Şehir imar sınırı içinde bulunan Çaylı, Kışlalar, Numune Evler, Ocaklı, Özerli, Sanayi, Yeşil mahallelerinin nüfusedir.

Günümüzdeki idari sınırlar esas alındığında 1950-1955 yılları arasında Belen ilçesinin toplam nüfusu 764 kişi artarken Payas ilçesi nüfusunda 314 kişi eksilme yaşanmıştır. Bu eksilme kırsal alan ile ilgili bir idari değişimden kaynaklanmaktadır. Ancak yine de nüfus artışı düşünüldüğünde İskenderun şehrinin öncelikli alan olmasının önüne geçememişlerdir. Yine bu dönemde Dört Yol ilçesi toplam nüfusunda 4882 kişilik bir artışın yaşandığı görülmektedir (Tablo 6, 7 ve 8).

İskenderun şehrsel alanı ile birlikte Amanos Dağları yamaçlarına doğru yerleşim yerleri olan kırsal kesimdeki köyler ve köy-altı yerleşim birimleri özellikle 1970 yılından itibaren daha cazip hale gelmeye başlamıştır. Bu dönem sadece İskenderun ilçesi için bir göç alan merkez olmamış aynı sebeplerle Belen, Payas ve Dört Yol ilçelerinin şehrsel ve kırsal kesimleri de bundan fazlasıyla etkilenmiştir. 1970 ve 1975 yılları arasında İskenderun ilçesi toplam nüfusu 39.111 kişi artmıştır. Bu sayı 5 yıl içerisinde görülen çok önemli bir artışın göstergesidir. Doğal nüfus artışı ile açıklanmasının söz konusu bile olmadığı bu yıllarda sanayiye bağlı olarak ülkenin geri kalmış bölge, il ve ilçelerinden büyük miktarda göç dalgası yaşanmıştır. 1970-1975 yılları arasını kapsayan 5 yıllık bir süreçte Belen ilçesi toplam nüfusu 1518 kişi, Payas ilçesi toplam nüfusu 20.125 kişi, Dört Yol ilçesi toplam nüfusu ise 36241 kişi artış göstermiştir. Bu ilçeler arasında özellikle Payas (Yakacık) ve Dört Yol ilçeleri göçün önem kazandığı alanlar olmuştur. İskenderun Demir ve Çelik Fabrikası'nın kurulmuş olduğu alan 1970 yılında Yakacık beldesi (Payas) sınırları içerisindeydi. Yakacık beldesi ise Dört Yol ilçesi idari sınırlarına dâhildir. Bu ilçeler arasındaki mesafe ise ulaşım imkânları göz önünde bulundurulduğunda birbirini ardına sıralanmış, geçiş alanlarının bile çok fazla hissedilmediği bir özellik göstermektedir. Bunun en önemli sebebi kıyı kesiminde yerleşim alanının darlığından dolayı dağlık yamaçlara doğru çıkamamış konutların yatay yöndeki yayılımı ile ilişkilidir. Belen ilçesi 1975 yılından sonra nüfus artışına sahne olmuştur. 1975-1980 yılları arasında Belen ilçesinin toplam nüfusu 4129 kişi artmıştır. Bu dönemde Payas ilçesi toplam nüfusu 2569 kişi, Dört Yol ilçesi toplam nüfusu ise 18642 kişi artmış göstermiştir. (Tablo 6, 7 ve 8). 1970-1975 tarihlerine kadar büyük oranda tarım ve tarıma dayalı sanayi aktivitelerine bağlı gelişme gösteren kentleşme 1975 yılında İskenderun Demir Çelik Fabrikası'nın hizmete girmesiyle farklı bir özellik kazanmıştır (Çetin, 2009: 246). Sanayinin ilk kurulduğu yıllarda İskenderun, Payas ve Dört Yol şehir merkezlerine yönelik göçler yoğunluk göstermiştir. Daha sonraki dönemlerde ise özellikle de 1980 yılından sonra bu ilçelere bağlı körfez kıyısında ve sanayi

tesislerine yakın mesafelerdeki kırsal yerleşmeler ile Belen şehri ve çevresine yerleşen nüfus miktarı ciddi oranlarda yükselmiştir. Bunun en önemli sebebi, nüfus yoğunluğunun artış gösterdiği İskenderun, Payas ve Dört Yol şehir merkezlerinde artan nüfusa yer bulma problemlerinin baş göstermesidir. Arazi fiyatlarının artan nüfus karşısında sabit kalmaması ve yeni gelen nüfusun bu artan fiyatlara bağlı olarak daha çok ucuz arsa fiyatlarının bulunduğu yerleri tercih etmelerine yol açmıştır. Dolayısıyla Amanos Dağları yamaçlarına doğru yerleşmiş bulunan kırsal yerleşim yerleri bu süreçte cazip alanlar haline dönüşmüştür. Ayrıca şehrsel merkezin dış çeper kuşağı olarak adlandırılan kesimlerinde de gecekonduların kurulması kaçınılmaz olmuştur. Araştırma sahasının üzerinde durulması gereken en önemli kesimleri arasında sayılan ve adına tepe mahalleleri denilen bu mahalleler bahsettiğimiz süreçle birlikte kurulmuşlardır.

Bu dönemde yerleşime açılan Numune Mahallesi, Piri Reis Mahallesi ve Esentepe Mahallesi ile birlikte diğer tepelik sahalarda yeni yerleşmeler söz konusudur. Dumlupınar ve Muradiye mahalleleri ise bataklık alanları durumunda iken drenaj çalışmaları neticesinde kurutulmuş ve bu dönemde yerleşime açılmışlardır (Üçeçam Karagel, 2018-a: 203).

İskenderun ilçesi 1970 yılından sonra almış olduğu büyük miktardaki göçlerin etkisini daha sonraki dönemlerde de yaşamıştır. İskenderun Körfezi çevresinde gelişme gösteren sanayi kolları ile birlikte konut alanlarının yerleşmeler arasındaki idari sınır ayrımlarını bile ortadan kaldıracak şekilde fazla kullanımı nüfusun yoğunluğunun bu sahalarda belirmesine yol açmıştır. 1970 yılından 1990 yılına kadar yöredeki kırsal yerleşmelerin büyük bir bölümü nüfus artışı yaşamış ve bunun sonucunda belde belediyelikleri elde etmişlerdir. Günümüzde İskenderun ilçesi sınırlarında bulunan Bekbele, Denizciler, Karayılan ve Sarıseki mahalleleri (6360 sayılı büyükşehir yasası ile birlikte mahalle adı altında statüleri değiştirilmiştir) 1990 yılında belde belediyesi olmuşlardır. Bu saymış olduğumuz yerleşmelerin nüfusları özellikle 1980'li yıllardan sonra artış göstermiştir. Karayılan Mahallesi'nin nüfusu 1990 yılında 13883 kişiye ulaşmıştır. Denizciler Mahallesi nüfusu 9280 kişiye, Bekbele Mahallesi'nin nüfusu 5478 kişiye, Sarıseki Mahallesi'nin nüfusu ise 4917 kişiye çıkmıştır (Tablo 9). Bu mahallelerin nüfus artışları özellikle 1980 yılından sonra önemli bir artış göstermiştir. Yerleştikleri konumlar açısından bakıldığında yaşanan nüfus artışlarının oluşması doğaldır. Karayılan, Sarıseki ve Denizciler İskenderun imar sahasının hemen kuzeyinde körfez

kenarına sıralanmış durumdadırlar. Bekbele mahallesi de imar sahasının doğusunda ve sınırla bitişiktir. Payas ve İskenderun ilçesinin birbirine çok yakın konumda yer almaları da şehirselleşmenin çevresindeki kırsal yerleşmeleri etkilemiştir. Sanayide çalışan insanlar işyerlerine en yakın konumdaki mahalleleri tercih ederler. Bu açıdan sanayiye bağlı göç sürecinde yöreye ilk gelen nüfus yerleşim yeri bulma konusunda daha şanslı olmuştur. Daha sonra gelenler ise ilk gelenlerin bulunduğu mahallelerde konut bulmaya çalışmışlardır. Ancak bu süreç ilerledikçe artık göçle gelenlerin yerleştiği mahallelerde de konut sıkıntısı yaşanmaya başlamış ve bu yüzden de düşük ücretli özellikle yakın çevrelerdeki kırsal alanlar tercih edilmiştir.

Tablo 9.

İskenderun İlçesi Mahallelerinde Nüfus Gelişimi (1940-2015)

Mahalle adı		1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000	2007	2015
Bekbele	E	367	294		411	443	543	599	1166	2052	1993	2823	2980	3936	3973
	K	316	311		390	417	516	641	1131	2069	2045	2655	2991	3546	3842
	T	683	605	681	801	860	1059	1240	2297	4121	4038	5478	5971	7482	7815
Denizciler	E	Bitişik Köyü Sınırlarından Ayrılmış										4633	8921	8483	10808
	K											4647	8574	7695	10493
	T											9280	17495	16178	21301
Karayılan	E	222	232		244	236	263	366	661	1190	6189	6809	5595	5613	5269
	K	180	201		205	202	254	290	669	1119	6250	7074	5458	4998	4891
	T	402	433	426	449	438	517	656	1330	2309	12439	13883	11053	10611	10160
Sariseki	E	117	88		184	170	222	418	444	832	794	2711	2915	2242	1972
	K	94	68		118	147	219	273	385	525	615	2206	2414	2130	1905
	T	211	156	215	302	317	441	691	829	1357	1409	4917	5329	4372	3877

Kaynak: DİE, Türkiye Genel Nüfus Sayımı (1935-2000), TÜİK (2007, 2015) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi İstatistikleri

Not: Bu yerleşmeler 1990 yılında belde belediyesi statüsü elde etmişlerdir.

İskenderun şehirselleşmesinin hemen güney sınırında yer alan Karaağaç ve Nardüzü Mahalleleri de yukarıda saymış olduğumuz mahalleler gibi 1990 yılında belde belediyesi statüsü elde etmişlerdir. Bu iki yerleşme en son büyükşehir yasası ile birlikte gerçekleşen idari değişim sonucunda yeni oluşturulan Arsuz ilçesi sınırlarına dâhil olmuştur. Bu idari değişim bu yerleşmeleri İskenderun şehir merkezinin etki sahasından ayıramamıştır. Şehrin hemen yanı başında kurulmuş olan bu mahallelerin nüfusları da 1980’li yıllardan itibaren artış göstermeye başlamıştır. Karaağaç 1990 yılında 13888 kişilik nüfusuyla, Nardüzü ise 3566 kişilik nüfusuyla belde belediyesi olmuştur. Sonraki yıllarda da nüfus artmaya devam etmiştir. Bu nüfus artışlarında şehirselleşmenin Banliyösü durumuna gelmelerinin etkisi büyüktür. Karaağaç Mahallesi 2000’de 16250 nüfusa sahipken, Nardüzü Mahallesi 4023 kişidir. 2015 yılı sayım sonuçlarına göre de Karaağaç Mahallesi 22307 kişi, Nardüzü Mahallesi ise 5090 kişidir. Karaağaç, Karayılan, Bekbele, Sariseki gibi yerleşmeler

sanayi faaliyetlerinden dolayı yönden etkilenmiştir. Sanayi faaliyetlerinin çevredeki bu yerleşmeleri çeşitli yönlerden etkilemesine bağlı olarak kentleşme sürecine dâhil olmuşlardır. Nitekim yerleşmelerin ekonomik gelişmişlikle birlikte idari yapılanmalarında meydana gelen değişiklikler de bu sürece katkı sağlamıştır. 1987 yılında nüfusu 2000'i geçen çevredeki pek çok yerleşmede belde belediyesi kurulmuştur. Bu yerleşmeler arasında bulunan Denizciler, Bitişik köyü sınırından ayrılarak yeni bir idari sınıra kavuşmuştur. Yöredeki sanayi faaliyetlerinin gelişim göstermesiyle birlikte, merkezi özelliği zayıf ya da olmayan fakat nüfusunun önemli bir bölümü sanayide çalışan yeni yerleşmelerin (bu yerleşmelerde daha çok kasaba karakterinin hâkim olduğunu ifade etmek gerekir) ortaya çıkması söz konusu olmuştur. Böylece İskenderun ve Payas gibi iki merkezin çevresinde çok odaklı ve birbirini tamamlayan bir yerleşme yoğunluğundan söz edilebilir. Sanayi merkezlerinin çevresinde oluşmaya başlayan bu yerleşmelerdeki asıl gelişimin 1990 sonrasında gerçekleşmiştir. Adına banliyö yerleşmeleri de denilen ve bu sahalarda kentleşmenin ilk örnekleri de ortaya çıkmaya başlamıştır. Merkez ile çevreyi birbirinden ayıran en belirgin özellik kentsel merkeziyet ve bu merkeziyeti oluşturan güçlerdir. Nüfusun 10 bini aşmasıyla başlayan bir kentleşmenin ötesinde, merkeze olan yakınlığından dolayı kendini gösteren bir kentleşmeden söz etmek mümkündür. İskenderun şehrini çevresindeki banliyö özelliği gösteren kırsal ve kentsel yerleşmelerden bağımsız olarak düşünmemek gerekmektedir. Çevresindeki her yerleşim merkezinden beslenen İskenderun sanayisi ülkemizde nüfus çekme yönüyle çok önemli bir yere sahiptir.

İskenderun, Payas, Dört Yol, Belen şehrsel alanları yanı sıra bu ilçelerin sınırlarında bulunan ve göçle gelenlerin etkisiyle nüfuslarında birden bire aşırı nüfus artışlarının yaşandığı yerleşmeler sanayi faaliyetlerinden ciddi oranda etkilenmişler ve bu alanlar kentleşme sürecine dâhil olmuşlardır. 1975-1990 yılları arasındaki 20 yıllık süreçte nüfusun bölge genelinde artmasında İskenderun limanının da etkisi büyük olmuştur. Bunun yanı sıra karayolu ağlarında meydana gelen gelişmeler de bölgeye ulaşımın kolaylaşmasını sağlayarak hinterlandının genişlemesine yol açmıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde ise nüfusun yoğunluğunun hizmet sektöründe çalıştığı görülmektedir.

4.2.2. Göçle Birlikte Oluşan Mahalleler ve Değişen Yerleşme Dokusu

Göç hareketi, gerek göçenler gerekse göç edilen yerler açısından çok önemli sonuçlar doğurmaktadır. Göç, ister kırlardan şehirlere, isterse şehirlerden şehirlere yapılsın en büyük etkiyi, şehirleşme ve şehirselleşme alanları üzerinde yol açtığı tahribatla göstermektedir. Bir gecede mahalleler kurulabilmektedir. Bu durum yerel ve merkezi yönetimi bir oldubittiye getirerek çarpık ve sağlıklı şehirleşme karşısında adeta suskun bırakmaktadır. Gelir grubu düşük göçmen kesiminin şehirlerde gittikçe artan varlığı gelirlerinden dolayı onları gecekondu talebine yöneltmekte, bu ise şehirleri gecekondu ile doldurmaktadır. Piyasanın sunduğu gecekondu arzı, ortaya çok hızlı türeyen çarpık mahalleler ve şehirleri ortaya çıkarmaktadır (Tüfekçi, 2002: 27-28). Türkiye’de 1950’li yıllara kadar illerin kendi içerisinde yaşanan göçler ile çalışma amaçlı mevsimlik işçi göçleri yoğunlukta, bu yıllarda başlayan ekonomik hareketlenme ile iller arası iç göç hareketleri artmaya başlamıştır. 1950 yılından sonra tarımda kaydedilen gelişmelerin yanında karayolu, liman, hidroelektrik santrallerinin inşası ve sanayi bölgelerinin kurulması ile yeni iş sahalarının oluşturulması iç göçü tetiklemiştir. 1960-1965 yılları arasında göç eden nüfus oransal olarak en yüksek seviyesine ulaşmış ve bu dönemde 4 milyona yakın kişi göç etmiştir (Köse, 2010: 77). 1950’li yıllardan bugünlere kadar şehirleşme olgusu içinde şehirlerde plansız büyüme eğilimleri meydana gelmiştir. Gelişmiş ülke ekonomileri ile bütünleşme hayallerinin getirdiği dışa bağımlı sanayileşme bunda etkili olmuştur. Bu hareketler sonucunda karşılaşılan sorunlara çözüm getirmesi beklenen planlama yaklaşımları ve yönetim anlayışındaki yetersizlikler bugün yaşanan yerleşme ve şehirleşme sorunlarını da beraberinde getirmektedir (Güngördü, 2002: 413). Kentleşmenin sonucu olarak, kentlerde yaşayanların sayısının artması yönetimleri buralardaki halkın konut gereksinimlerini karşılamak için çeşitli önlemler almaya yöneltmiştir. Bu önlemlerin başında kamu otoritelerinin konut ile ilgili uygulamalara çeşitli yönlerden denetimleri altında tutmaları gelir. Kentlerin, artan konut gereksinmesini gidermek ve ölçülü şekilde genişlemelerini sağlamak için çeşitli planlar yapılmaktadır (Akalin, 1984: 12).

Kentlerdeki gecekondu mekânlarının ve bu çerçevede kurumsallaşmış cemaatçi ilişkiler ağının dokusu içinde, kırsala özgü yaşam unsurları, estetik algılayış biçimleri, ritüelistik nitelikler vs. kentsel olana eklenmiş ya da onunla yan yana varlığını sürdürüp gitmektedir (Genç, 1997: 314). Kentteki göçmenin kendini köylü görmesindeki nedenler arasında en önemlisi göçmenin çevresinin

ağırlıklı olarak köylü ya da köy kökenlilerden oluşması sayılabilir. Buna ek olarak göçmenin kısıtlı ekonomik şartları ile eksik kültür ve bilgi birikimi, yerleşik kentlinin kentteki göçmene karşı dışlayıcı ve küçümseyici tutum ve davranışları, köy cemaatine ve köydeki zorlu geçmişe duyulan sadakat ve vicdan borcu da sayılabilir (Erman, 1997: 306).

Gecekondu imar ve yapı işlerini düzenleyen mevzuata ve genel kurallara bağlı kalmaksızın, kendisine ait olmayan arazi ve arsalar üzerinde, sahibinin rızası ve izni olmadan yapılan izinsiz yapılar olarak tanımlanmaktadır (Yörük, 1966: 13). Gecekondular az gelir getiren, şehirlerin pek çok yerinde yayılış gösteren ve hiç ihtisaslaşmamış işlerde çalışan büyük nüfus kitlelerinin barınak yerlerini oluştururlar. Bu şehirlerde tarım, sanayileşme ve örgütlenme nüfus değişikliklerine uymayan bir yapıya sahiptir (Kıray, 1982: 282). Gecekondular, şehirlerin dış kuşak imar alanı olarak da bilinen çeper kesimlerinde, hemen tamamına yakınının kamu arazileri üzerinde kurulmuş, başlangıçta derme çatma yapılar biçiminde oluşmuşlardır. Konutların bir araya gelmesiyle ortaya çıkan gecekondu mahallelerinde, zamanla istenmeyen bir dizi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Hızlı ve izinsiz bir şekilde imar edilen gecekondu mahalleleri, yaşam kalitesini belirleyen her türlü teknik ve sosyal temel altyapıdan yoksundurlar. Kendi içinde ve çevreye saçtığı olumsuzluklar bir yana görsel ve fiziksel kirliliğe de yol açmaktadırlar (Çalışkan, 2006: 60). Gecekonduların oluşturmuş olduğu bu fiziki yapılarının yanında, sanayileşme ile şehirleşme arasındaki uyumun veya kültürel dengenin sağlanmadığı da görülmektedir. Büyük şehirlerde veya göçün etkisiyle hızlı nüfus olarak genişleyen yerleşmeler burada yaşayan insanların yarısına yaklaşan bir kesiminin çoğu kez gelir azlığı ve geçim sıkıntısı nedeniyle “sefalet yuvaları” haline gelirler. Bu insanlar yaşadıkları fiziksel ve sosyal çevre ile aynı tutum ve hayat biçimlerini paylaştıkları için, toplumun egemen kültüründen ayrılırlar ve zaman içerisinde kendilerine özgü yan kültür alanını teşkil ederler. Sonradan oluşan bu yan kültürü yoksulluk kültürü olarak da ifade etmek mümkündür (Türkdoğan, 1977: 10). Gecekondu sözcüğü bu kültürel tanımla birlikte sadece resmi bir terim niteliği kazanmakla kalmamış, “gecekondu mahallesi” veya “gecekondu halkı” gibi Türkiye’nin toplumsal gerçeğini biçimlendiren yeni kavramlar da ortaya çıkarmıştır (Kongar, 1981: 352).

İskenderun Demir ve Çelik Sanayii’nin kurulmasıyla hız kazanan yöredeki sanayileşme hareketi, ekonomik alanda olduğu kadar yerleşim düzeni üzerinde de

büyük etkiler yapmıştır. Şehrin çeşitli mahallelerinde yeni sitelerin ve lojmanların kurulması bir yana yeni mahallelerin oluşturulması ile şehrin çehresi değişmiştir. Şehrin gelişimi sırasında, şehir içindeki arsa fiyatlarının fazla olması nedeniyle az gelirli halk, şehrin dış çevrelerinde yerleşmeye başlamış ve böylece gecekondulaşmalar ortaya çıkmıştır (Okur, 2000: 80). İskenderun Demir ve Çelik Fabrikası 1974 yılında faaliyete geçmiştir. Bu yıldan itibaren bölgeye daha fazla nüfus göçü yaşanmıştır. Aşırı nüfus yoğunluğu karşısında İskenderun şehrsel alanı ve çevresindeki sanayiye bağlı olarak yeni gelişme gösteren kasaba karakterli yerleşmelerde imar faaliyetleri süratle başlamıştır. Hızlı konut yapımı beraberinde çarpık yapılaşmayı getirmiştir. Gelen nüfus kitlelerinin birbirinin akrabası ve memleketlisi olması geldikleri yeni yerlerde de beraber yaşama arzusunu getirmiştir. Böylelikle kopup geldikleri memleketlerindeki yaşam koşullarını devam ettirme eğilimleri baskın olmuştur.

İskenderun mahalle olarak topoğrafya şartlarının etkisinde kalmış ve öylece gelişme göstermiştir. Daha önceleri İskenderun'un en önemli yerleri mahalle olarak İskenderun'un yamaçları iken günümüzde deniz gerilemesi ve toprak hareketleri nedeni ile alçalan deniz yerine kurulmuştur. Bu yeni kurulan şehir günümüzün en önemli yerlerindendir. Ancak eski zamanda bu alanın bataklık olduğu kaynaklarda geçmektedir. Onun için normalde şehirleşme kıyıdan başlayıp yamaçlara doğru gitmesi gerekirken İskenderun'da bu durum yamaçtan kıyıya doğru olmuştur. Ayrıca mahallelerin yamaçlarda kurulmasında kıyıdaki sıtma hastalığı ve sivrisinek etkili olmuştur.

Taban suyu seviyesinin yüksek olduğu alçak kıyılarda denizin sürekli olarak karayı istila etmesi de eklendiğinde İskenderun'da geniş bataklık alanların oluşması kaçınılmazdı. Bu sebeple İskenderun ve çevresini de kapsayan Çukurova'daki bataklıkların kurutulması çalışmalarına 1872 yılında başlanmış ve İskenderun'da bir karantina binası yapılmıştır (Sahillioğlu, 1982: 3411).

İskenderun ilçe merkezinin fonksiyon alanları incelendiğinde ilk yerleşme alanının iç içe girmiş, dar sokakların yer aldığı Dumlupınar ve Çay Mahalleleri ile çevresi olduğu dikkat çeker. Bu mahalleler şehrin doğusunda yer alan yerleşim alanlarıdır. Şehir bugün bu mahallelerden batıya yani kıyıya doğru gelişmiş ve gelişmeye devam etmektedir. Şehrin ilk konutları doğuda Dumlupınar Mahallesi civarında kurulmuş olan, tek katlı ya da iki katlı binalardan oluşmaktadır. Daha sonraları sosyal, ekonomik ve askeri nedenlerden dolayı yeni mahalleler oluşmaya

başlamıştır. Özellikle 1950li yıllardan sonra hareketlenmeye başlayan sanayi faaliyetleri nedeniyle şehirde büyük gelişme olmuştur. İskenderun ilçesi ve çevresinde deprem riski oldukça fazladır. Bu yapı şehrin yerleşme coğrafyasına da etki etmiştir. Deprem bölgesinde yer alan İskenderun ilçesinde yüksek katlı binaların yapılmasına izin verilmemektedir. Genel olarak 1980’li yıllardan bu yana yapılan binaların çoğu 5 katlıdır. Ancak merkezden uzaklaştıkça kat sayısı ve bununla birlikte yapı kalitesi de düşmektedir (Foto 12).

Foto 12.

İskenderun Şehrinde 1980’li Yıllardan Sonra Yapılan Konutlardan Bir Görüntü

İskenderun şehrinde kıyı alanı yerleşmeleri 1980 yılına kadar dolmuştur. Bundan sonra şehir yeni yerleşme alanlarına yönelerek gelişimini sürdürmüştür. Bunların başında 1990’lardan sonra yerleşilmeye başlanmış olan Numune Mahallesi, İsmet İnönü Mahallesi ve Mustafa Kemal Mahallerinin yer aldığı Belen ilçesi güzergâhında bulunan alanlardır. Bahsi geçen bu sahalarda yeni mahallelerin kurulması bir zorunluluktan kaynaklanmıştır. 1980’lerin şehir imar sınırı daha dar alanlı iken göçle gelen nüfus ve doğal artışa bağlı olarak nüfus artmış ve bunların yerleşmesi için yeni sahalar aranmasına ihtiyaç duyulmuştur. Yeni Devlet Hastanesinin kurulmuş olduğu Belen ilçesi yolu boyunca yolun her iki tarafında yeni

yapılaşma alanlarının meydana gelmesi kaçınılmaz olmuştur. Belen ilçesinin toplu konutlarının yayılış gösterdiği araziler ile İskenderun şehrinin Numune Mahallesi'nin olduğu saha hemen hemen birleşmiştir. Bu sahanın çevresinde bulunan kızılçam ormanları ise yerleşmeyle birlikte tahrip edilmiştir.

İskenderun şehrinde mekânsal gelişim bakımından en önemli gelişme aksını şehrin kuzeydoğusundaki Modern evler, Yunus Emre ve Sakarya Mahallelerinin yer aldığı bölge oluşturmaktadır. Konut alanları günümüz modernizmini yansıtmaktadır. Çünkü bu kesimde planlı ve düzenli bir yerleşme görüntüsü kendini göstermektedir. Belen ilçe merkezi ile İskenderun ilçe merkezi arasındaki bağlantının sağlandığı karayolu boyunca gelişme gösteren bu gelişim aksı üzerinde son zamanlardaki en hızlı yapılaşmalar Gürsel Mahallesi, Mustafa Kemal Mahallesi, İnönü Mahallesi ve Numune Mahallesi'nde yer almaktadır. Buralarda genellikle kooperatifler aracılığı ile üretilen apartman tipi konutlar, planlı birer yerleşme niteliği göstermektedir (Üçeçam Karagel, 2018-a: 204-205).

İskenderun'un merkezi iş alanı ticaretin yoğunlaştığı şehrin kalbinin attığı her türlü iş ve alışverişin olduğu alandır. İskenderun şehrinin merkezi iş sahası Fransızlar döneminden kalan tüm yolların birleştiği bir noktada kurulmuş ve gelişmiştir. Bu sahanın cadde, sokak sistemi ve yapısı ızgara biçimlidir. Bu saha diğer sahalardan belirgin bir farkla ayrılmaktadır. Sanki dilimlere, karelere ayrılmış gibi kıyı ile iç kesimler arasında bağlantı yolları yapılmıştır. Bu yollar kenarında iş merkezleri, ticarethaneler, bürolar, temsilcilikler, özel veya devlete bağlı kurum ve kuruluşlar faaliyet göstermektedir. Bu sahanın diğer alanlara göre çekim cazibesi yüksektir.

İskenderun şehri ve çevresindeki kırsal ve kasaba karakteri gösteren yerleşmeler sanayi faaliyetlerinin başlamasıyla birlikte büyük oranda göçe sahne olmuştur. Şehir imar sınırı içerisinde ilk olarak Esentepe Mahallesi'nde başlayan gecekondulaşma faaliyetleri, kısa sürede Barıştepe, Kocatepe, Yıldırımtepe, Buluttepe ve Gültepe mahallelerine yayılmıştır. Konut alanlarının bir kısmı satın alınmış olmasına rağmen, büyük bir kısmı kamuya ait olan arazilerden meydana gelmektedir. Bu konutlar imar yasalarına, sağlık ve fen kurallarına aykırı olarak yapılmıştır. Plânsız yerleşme cadde ve sokak sisteminin de düzensiz olmasına neden olmuştur. Cadde ve sokaklar dar ve kıvrımlı bir yapıya sahiptir. Saymış olduğumuz bu mahallelerde 1-2 katlı konutlar yoğunluk göstermektedir. Hane nüfusunun kalabalık olduğu bu mahallelerde, evler genelde küçüktür. Kerpiçten yapılan bu

evlerin çatıları betonarmedir. Gecekondu olarak kurulan bu mahallelere daha sonra tapu verilmiş ve buralar ıslah edilmeye çalışılmıştır (Okur, 2000: 75).

4.2.2.1. Yeni Oluşan Mahallelerin Kuruluş Yerleri ve Özellikleri

İskenderun ilçesi 45 mahalleden oluşmaktadır. 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı büyükşehir yasası ile birlikte ilçe sınırları içerisinde bulunan bütün yerleşmeler mahalle adı altında değiştirilmiştir. Bu yerleşmeler içerisinde köyler ve belde belediyeleri de bulunmaktadır. Yani ilçenin şehrsel alan olarak kabul edilen imar sınırı dışındaki tüm saha bu yasa ile beraber değişikliğe uğramıştır. Bu durum sadece İskenderun ilçesi için geçerli bir durum değildir. Hatay ile birlikte Türkiye'deki diğer 31 ilde de aynı durum geçerlidir. İskenderun ilçesi ilçe sınırları içerisindeki 28 şehrsel karakterli mahalle ile 17 köy ve kasaba karakterli mahalleden oluşmaktadır. Araştırma sahasına konu olan İskenderun şehrsel alanı içerisindeki tepe mahallelerinin kuruluş ve gelişmesinde özellikle sanayiye dayalı olarak gerçekleşen büyük nüfus göçlerinin etkisi bulunmaktadır. Bu tepe mahalleleri; Esentepe, Barıştepe, Kocatepe, Buluttepe, Gültepe ve Yıldırımtepe Mahalleleridir.

İskenderun ovası dar bir şerit halinde sahil boyunca uzanmaktadır. Doğu kısmı dağınık olduğu için yerleşim daha azdır. İskenderun ilçesi tarihi süreç içerisinde çok fazla yerleşime sahne olmuştur. Dar kıyı şeridine sıkışan şehrsel alanın doyum noktasına ulaşmasıyla birlikte çevreye doğru yayılma kendini göstermeye başlamış ve bu süreç çok hızlı gerçekleşmiştir. Günümüzde yeni yerleşim alanları şehrin güneyindeki ormanlık alana doğru kayma eğilimindedir. Bu sahadaki ormanlık alanlar tahrip edilerek yeni konutlar yapılmaya ve yayılmaya devam etmektedir. İskenderun şehrsel alanında yerleşmeler ilk olarak yamaç sahalarından başlamıştır. Genellikle şehrsel yerleşmelerde ovalık, düzlük ya da kıyı kesimleri yerleşime açılırken burada yamaçlardan başlayan ve giderek ovaya doğru inen bir durum yaşanmıştır. Bunun en önemli sebebi körfez kıyısının bataklıklarla kaplı olması, yeraltı su seviyesinin yüksekliği ve buna bağlı olarak oluşan sivrisinek etkisidir. Yani şehir yerleşme olarak yamaçtan ovaya yayılmıştır. Yakın bir zamana kadar da bu durum böyle devam etmiştir. Eskiden ticari faaliyetler için limanın kullanımı önemliydi. Ancak yaz mevsiminin çok sıcak ve nemli oluşu burada yaşamayı güçleştiren önemli bir faktör olmuştur. Dolayısıyla burada yaşayanlar için Belen'in ayrı bir önemi söz konusudur. Belen İskenderun ve diğer yerleşmeler için

bir yayla yerleşmesi özelliği taşımaktaydı. Bu durum Belen'in daha sonraki yıllarda idari fonksiyon elde etmesiyle değişime uğramı ve burası da şehirleşme sürecinden nasibini almıştır.

İskenderun şehirsiz alanı içerisinde 2000'li yıllardan sonra göçün etkisiyle oluşan yeni mahalleler ve buna bağlı olarak kurulan konutlar için yeni yerlerin arayışı gündem olmuştur. Artık son zamanlarda hem kırsaldan gelen nüfusa hem de göçle gelen nüfusa yer bulma problemi yoğun bir konut yapımına yöreyi sevk etmiştir. Yerleşim yeri azlığından dolayı Amanos Dağları yamaçlarındaki kırsal alanların sınırına kadar sokulmalar baş göstermiştir. Ayrıca Adana-Antakya otobanının her iki tarafında engebeli alanlar bile yerleşime açılmıştır. Belen-İskenderun ilçesi arasındaki yerleşilmemiş alanların da işgal edilmesiyle bu iki ilçe arasındaki mesafe de oldukça daralmıştır. Aslında iki ilçe arasındaki geçişin nereden başlayıp nerede sona erdiği bile bilinmemektedir.

İskenderun ilçesinde Amanos Dağları'nın tepelikler halinde uzanan eğimli yamaç alanlarından taban ovasına ve buradan da kıyıya kadar uzanan yerleşmenin yatay gelişim seyri 1980'li yıllara kadar devam etmiştir. 1980'li yıllardan sonra ise yeni yerleşim alanları meydana gelmiştir. 1980-1985 döneminde şehir nüfusu % 25.7 oranında artış göstermiştir (Üççam Karagel, 2018-a: 204).

İskenderun Demir ve Çelik Sanayii'nin kuruluş yerine hemen yakın konumda bulunan boş arazinin 1980'de organize sanayi bölgesi ilân edilmesiyle burada birçok sanayi tesisi kurulmuş ve bölgeye büyük bir istihdam olanağı hazırlamıştır. Bu dönemde yerleşmeye açılan Kurtuluş, Hürriyet, Cumhuriyet, İnönü, Barbaros ve Modern Evler Mahalleleri yeni konut alanlarının yapılmasıyla dikkatleri çekmektedir. Ayrıca 1980'li yıllardan önceki dönemlerde yerleşmeye açılmış olan Yıldırımtepe, Gültepe, Buluttepe, Kocatepe ve Esentepe mahallelerinde de yeni yerleşim alanlarının oluşturulduğu görülmektedir (Şekil 16, Foto 13 ve 14). Kıyı ovasının gerisindeki yamaç ve tepelik alanlara sanayi faaliyetlerinin etkisiyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerinden göç ederek yerleşmiş pek çok nüfus bulunmaktadır. Bu sahalara ülkenin az gelişmiş bölge ve illerinden gelen öncü göçmenler, bu alanlara yönelik sonraki dönem göçlerin yolunu açmıştır (Üççam Karagel, 2018-a: 204).

Araştırma sahasındaki mahallelerden mahalle isimlerinin sonuna tepe eklemeleri yapılarak ovalık ve düzlük alanlardan ayrı birer yerleşme mahalleri oldukları vurgulanmak istenmiştir. Tepe ekiyle biten mahallelerin kuruluş yerleri

İskenderun ovasının doğusundaki yamaçlar üzerinde bulunmaktadır. Bu mahalleler kuruluş yeri itibariyle daha alçak sahada yer alan mahallelere ve diğer yerleşim birimlerine göre özellikle yaz aylarında daha serin ve rüzgârlı bir hava akımı bulunmasıyla cazip hale gelmişlerdir. Bu mahalleler yaklaşık kıydan 100-200 metre yükseklerde kurulmuş durumdadırlar (Şekil 16, Foto 13 ve 14). İskenderun şehrsel alanının daha çok kıyı ovası kesiminde daha sıkışık ve birbiri içerisine geçmiş durumda bulunan yerleşme ünitelerinin aksine bu kesimlerde daha seyrek ve kat sayılarının az olduğu konutlar dikkat çekmektedir.

Şekil 16.

İskenderun İlçe Merkezinin Mahalleleri (2022)

Foto 13.

İskenderun Şehrinde Tepe Mahallelerinin Bulunduğu Alandan Bir Görüntü (2022)

Foto 14.

İskenderun Şehrinde Eski Koyun Pazarı ve Nevruz Alanından Tepe Mahallelerine Bir Bakış (2022)

İskenderun ilçesi İskenderun Demir-Çelik Fabrikası'nın inşası ile 1970'den itibaren başlayan civar köy, ilçe ve illerden yoğun göçler almıştır. Böylece nüfusu hızla artmış olan şehrsel yerleşme yeni konut ihtiyacı karşısında sınırlarını zorlayarak yatay yönde genişleme göstermiştir. Göçle gelen nüfusun iyi gelirli ve kalifiye özellikte olanları yerleşme planlaması çerçevesinde oluşturulan kurumsal lojmanlara, site tarzı toplu konutlara ve iskâna yeni açılan seçkin mahallere yerleşmiştir. Dar gelirli ve vasıfları sınırlı kırsal nüfus ise daha ziyade yerleşmenin dış kuşağını oluşturan kıyı gerisindeki eğimli yamaçlar ve tepelik alanlara yerleşerek gecekondü mahallerinin oluşmasına neden olmuştur (Okur, 2000: 29). Bu bölgede

izinsiz ve kontrolsüz olarak çok kısa sürelerde oluşturulan gecekondu mahalleleri, kuruluş yerleri olarak yerleşme çekirdeğinden daha yüksek irtifalarda kuruldukları için *Esentepe, Barıştepe, Kocatepe, Yıldırımtepe, Buluttepe, Gültepe* gibi isimler almışlardır. 1970’li yıllardan başlayarak daha sonra da devam eden göç dalgası ve bunun etkisiyle gelen nüfusun önemli bir kısmı ise fabrika odaklı Karayılan, Azganlık, Sarıseki, Kaledibi, Payas, Sincan, Kozludere, Çağalık gibi kasaba ve köylere mülk sahibi ya da kiracı olarak yerleşmişlerdir (Üçeçam Karagel, 2018-a: 203).

İskenderun ilçe merkezinde tepelik sahalara kurulan yerleşmelerin en eskisini ***Esentepe Mahallesi*** oluşturmaktadır (Şekil 16, Foto 15). Hatta bu alan İskenderun bu sahayı teslim almasıyla birlikte şehrin de en eski yerleşim yerini teşkil etmektedir. Esentepe Mahallesi mevkiinde tarihi pek çok kalıntının varlığı bilinmektedir. Ancak daha sonraları bu mahalleler çok yoğun nüfuslu alanlar olmamıştır. Özellikle 1950’li yıllarda yöredeki sanayi faaliyetlerinin başlaması bu alanları tekrar cazip hale getirmiştir. Bu mahalleye yerleşen nüfus daha çok il içerisinde ekonomik gelir seviyesi çok düşük olan köy ve kasabalardan gelen nüfusu oluşturmaktadır. Sanayi faaliyetlerine bağlı olarak çok fazla göç almıştır. Kuruluş yerinin şehrin merkezi sahasına uzak olması nedeniyle arsa ve konut fiyatlarının daha ucuz olması bu alanın tercih edilmesindeki en önemli sebeplerden birisidir. İskenderun ilçe merkezinde gecekondu yerleşmelerinin ilk başladığı mahalle olarak bilinmektedir.

Esentepe Mahallesi İskenderun şehrsel alanında Barbaros, Çay ve Dumlupınar mahallelerinden sonra kurulan 4. büyük mahalledir. Son 10 yıla kadar İskenderun ilçesinin nüfus itibari ile en büyük mahallesiyken çevre mahallelerinin kurulmasıyla beraber nüfusu diğer mahallelere kaymıştır. Esentepe Mahallesi’nin 2022 yılı nüfus verilerine göre nüfusu 5648 kişidir. Bu nüfusun yaklaşık 2000 kişisi Hatay’ın yerli Arap alevi (Nusayri) cemaatine mensuptur.

Esentepe Mahallesi şehitler mahallesi olarak da bilinmektedir. Caddelerine verilen şehit isimlerinden de bu anlaşılmaktadır. Birçok cadde ismi şehit ile başlamaktadır. (Şehit Savcı Mehmet Türkmen Caddesi, Şehit Hakan Tan Caddesi, Şehit Jandarma Uzman Çavuş Mevlut Küçük Caddesi, Şehit Jandarma Uzman Onbaşı Mahmut Açıl Caddesi, Şehit Er İbrahim Kılınç Caddesi, Şehit Mehmet Uğraşan Caddesi). Esentepe Mahallesi’nde 20-30’ar dekar alandan oluşan birinci derece 2 sit alanı bulunmaktadır. Sit alanında inşaat izni olmadığı için bu alanlar boş durumdadır. İskenderun şehrinin Çankaya Mezarlığı Esentepe Mahallesi sınırları

içerisinde yer almaktadır. Mezarlığa yakın alanda ise İskenderun'daki çöplerin toplanıp yakıldığı çöp fabrikaları mevcuttur.

Foto 15.

İskenderun Şehrinde Esentepe Mahallesi'nden Bir Görüntü (2022)

Esentepe Mahallesi'nin kuzeyinde Barıştepe, doğusunda Kocatepe, batısında Numune Mahallesi bulunmaktadır. Mahallenin güneyini dağlık alanın alt yamaç alanları sınırlandırmıştır. Mahallenin gecekonduyla yerleşime açıldığı ilk dönem 1950'li yıllara rastlamaktadır. Buraya göç eden insanların büyük çoğunluğunu Hatay ilinin Yayladağı, Altınözü, Hassa, Samandağ, Reyhanlı ve Dört Yol ilçelerinin köylerinden gelenler oluşturmaktadır. Bu ilçeler ve köyleri dışında daha az bir nüfusun da Kayseri ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerinden geldiğini söylemek mümkündür. Suriye ile 2011 yılında başlayan problemler nedeni ile Suriye'deki iç savaştan kaçarak ülkemize sığınan insanlardan bir kısmının da bu mahallede yerleşim yeri oluşturduklarını görmekteyiz. Buraya göç ederek yeni bir mekân oluşturan insanların göç etmelerindeki en büyük etken işsizliktir. 1950'li yıllarda başlayan sanayileşme atılımları ilk göç dalgasının oluşmasına yol açmıştır. Arkasından gelen zamanlarda da göçe katılanların akraba ve tanıdıkları aynı mekânda olmayı tercih etmişlerdir. İskenderun ve çevre yerleşmeler için en önemli ikinci göç dalgası 1970 yılında demir ve çelik sanayisinin kurulmaya başlamasıyla gerçekleşmiştir. İşte bu yıldan başlayarak ta Esentepe ve komşu alanlarına yerleşimler daha da sıklaşmıştır. Sanayinin kurulması ve limanın varlığı şehri çekim merkezi haline getirmiştir. Sanayiye dayalı daha küçük işletmelerde bile iş

imkânlarının oluşması her yöreden insanı bu alana doğru çekmiştir. Böylelikle nüfus ve konut varlığı açısından doyum noktasına gelen şehrsel alanın en kalabalık yerleri dışında yeni yerleşim yerlerine muhtaç olunmaya başlanmıştır. Bu muhtaçlık yer bulamama ve bulunan yerlerin çok pahalı olmasıyla birinci derecede alakalıdır. Bu mahalleye ilk gelenlerin yaklaşık %73'ü tüm aile bireyleri ile beraber geldiklerini geri kalan %27'si ise kendi imkânlarıyla tek başına geldiklerini ifade etmişlerdir (Tablo 10). Daha sonraki yıllarda ise evlilik yoluyla gelenler ile iş bulmak amacıyla akrabalarının yanına gelenlerin oranı da nüfus artışını desteklemiştir.

Tablo 10.

İskenderun Şehri Tepe Mahallelerine Göçle Gelenler ve Geldikleri Yer İle Bağlantı Durumları

Mahalleler	Tüm aile bireyleri ile gelenler		Tek başına gelenler		Geldikleri yer ile bağlantı sebepleri		Geldikleri yer ile bağlantı sebepleri	
	Sayı	%	Sayı	%	Akraba		Özel Mülkiyet	
					Sayı	%	Sayı	%
Esentepe	32	73	12	27	34	77	10	23
Barıştepe	36	86	6	14	38	90	4	10
Buluttepe	36	72	14	28	42	84	8	16
Gültepe	38	76	12	24	43	86	7	14
Kocatepe	45	90	5	10	45	90	5	10
Yıldırımtepe	47	94	3	6	45	90	5	10

Kaynak: Mahallelerde Yapılan Görüşme Sonuçları

Barıştepe Mahallesi İskenderun şehrinin tepe mahallelerinden bir diğerini oluşturmaktadır. Alan olarak diğerlerine göre daha az alana sahiptir. İskenderun şehrinin feyzan kanalının son bulduğu alandan itibaren yerleşmeler başlamaktadır. Mahallenin kuzeyinde Muradiye Mahallesi, doğusunda Kocatepe Mahallesi, güneyinde ise Esentepe Mahallesi yer almaktadır. Yerleşmenin kuruluş yeri ova tabanı ile taraça alanının tam kesiştiği eğim üzerinde bulunmaktadır. 2022 yılı itibariyle nüfusu 2207 kişiden oluşmaktadır. Bu mahalleye göç edenlerin göç ettikleri dönemler genellikle demir ve çelik sanayisinin kuruluşu ve sonrasındaki iş alanının genişlediği dönemlere denk gelmektedir. Özellikle 1970-1979 arasında, 1980-1989 arasında ve 1990 sonrası olmak üzere üç farklı dönemde nüfusu kendine doğru çekmiştir. Alanının küçük olması sebebiyle nüfus miktarı diğer mahallelere göre daha az kalmıştır. Bu mahalleye göç eden nüfusun en önemli kısmını Hatay ilinin Altınözü, Hassa, Yayladağı, Reyhanlı, İskenderun ilçesi ve köylerinden gelenler oluşturmaktadır. 2011 yılından itibaren de Suriyeli nüfusun önemli yerleşim sahalarından birisi durumuna gelmiştir. Bu mahalleye göç eden nüfusun göç etme sebeplerinden en önemlisi işsizliktir. Daha sonrasında evlilik ve akrabaların burada

bulunması etkili olmuştur. Göç eden nüfusun yaklaşık %86'sı tüm aile bireyleri ile birlikte geri kalan %14'lük kısmı ise tek başına göçe katılarak bu mahalleye yerleşmişlerdir. Tek başına gelen nüfus burada bir düzen kurduktan sonra memleketlerinde kalan diğer aile fertlerini de yanlarına almışlardır. Bu sayede nüfus sayısında ciddi artışlar yaşanmıştır. Barıştepe Mahallesi'nin yerleşim yeri olarak seçilmesindeki en önemli sebep konut ve arsa fiyatlarının ucuzluğundan kaynaklanmıştır. Çalışılan yerlere uzak olmasına rağmen insanlar daha ucuz kalabilecekleri konutları tercih etmişlerdir. Mahalle sakinlerinin %15'inin geldikleri yer ile hiçbir bağlantılarının kalmadıkları, %85'inin ise akraba, özel mülkiyet nedenlerinden dolayı hala bağlantılarının devam ettiklerini ifade etmişlerdir. Göç edilen yer ile bağlantı sebepleri büyük oranda akrabaya (% 90) dayanmaktadır (Tablo 10). Cenaze, düğün, bayramlar ve özel günlerde bağlantılarını sürdürmektedirler. Geri kalan kısım ise bağlantılık derecesi toprağa ve özel mülkiyete dayanmaktadır. Kurulu düzenlerinden dolayı nüfusun %80'i memleketlerine tekrar dönmeyi istememektedir. Eş, dost ve memleket havası olmasından dolayı ise %20'si tekrardan memleketlerine dönmeyi istemektedir (Mahallede yapılan görüşme sonuçları).

İskenderun şehrinin tepe mahallelerinden bir diğerini de **Buluttepe Mahallesi** oluşturmaktadır. Tepe mahallelerinin kurulmuş olduğu yerin en güney sınırını oluşturan bir konumda bulunmaktadır. Adana-Antakya otobanı mahallenin güney sınırından geçmektedir. Buluttepe Mahallesi'nin doğusunda Gültepe, kuzeybatısında Esentepe, kuzeyinde Yıldırımtepe Mahalleleri yer almaktadır. Ayrıca halk arasında bilinen Şeytan Deresi Gültepe Mahallesi ile Buluttepe Mahallesi arasında sınır oluşturmaktadır (Foto 16). Buluttepe Mahallesi 1960-1970 yıllarından sonra yavaş yavaş nüfuslanmaya başlamıştır. Bu kesimde yerleşim yerleri kurulmadan önce tamamen boşluk, engebeli ve bazı yerlerinde makiliklerin yayılış gösterdiği bir görüntü hâkimdi. Ancak nüfus artışı ve artan nüfusa yer bulma problemlerinin baş göstermesi Barıştepe Mahallesi'nin bulunduğu alanın da imara açılmasını zorunlu hale getirdi. Buluttepe Mahallesi'nin otobanın doğusunda kalan kısmı geniş tarım arazileriyle kaplıdır. Buluttepe Mahallesi Düğünyardı köyüne geçerken köprü görevi görmektedir. Ayrıca Çankaya mezarlığına yaya yoluyla Buluttepe Mahallesi'nden gidilebilmektedir. Bu mahallede de yerleşme dönemi olarak 1970 ve sonrası belirgin bir hal almaktadır. Sanayiye bağlı olarak cazibe merkezi haline gelen körfez çevresindeki şehrsel alanlar oldukça yüksek maliyetlerde konut imkânları

sunmaktadır. Bu yüksek maliyetler karşısında az gelirli işçilerin daha uygun fiyatlı yerlerde kalmalarından başka çareleri olmamıştır. Bu nedenle de kısa sürelerde istimlak edilebilecek yerler tercih edilmiştir. Adına daha sonrasında gecekondulaşan denilen çarpık yapılaşmalar baş göstermeye başlamıştır. Bu mahalleye göç edenlerin çoğunluğunu Mardin ilinden gelenler oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra Urfa, Diyarbakır, Tunceli, Batman, Maraş, Adana, Antep, Siirt ile Hatay ili ve ilçelerinden göç edip gelen nüfus miktarı da önemli oranlar göstermektedir. 2011 yılından itibaren ise Hatay'a göç eden Suriyeli geçici koruma statüsündeki insanlar hem iş alanı olarak daha yaygın sahaları bulunan ve hem de ucuz konaklayabilecek yer olması sebebiyle tepe mahallelerine gelmeyi tercih etmişlerdir.

Foto 16.

İskenderun Şehrinde Buluttepe Mahallesi'ni Gültepe Mahallesi'nden Ayıran Şeytan Deresi'nden Bir Görüntü (2022)

İskenderun şehri ve kırsal alanlarına göçle gelenlerin göçe katılma sebepleri olarak en önemlisini demir ve çelik sanayisinin kurulması gösterilmektedir. Ağır sanayinin kurulması ile birlikte pek çok yan sanayi kolunun ve hizmetler sektörünün gelişmesi ucuz işgücüne olan ihtiyacı arttırmıştır. Sanayileşme-göç ve şehirleşme arasındaki ilişkiye dikkat çektiğimizde bu üç faktörün birbirini sıkı sıkıya etkilediği yerleşmeler körfez çevresinde bir bir ortaya çıkmıştır. Sadece İskenderun şehir merkezindeki dış kuşak çeper alanlarında görülmeye başlayan gecekondulaşma faaliyetleri Payas, Dört Yol ve Belen ilçelerine de sıçramıştır. Buluttepe Mahallesi'ne göçle gelenlerin yaklaşık %72'si tüm aile bireyleriyle birlikte göçe katılmıştır. Geriye kalan %28'lik pay ise tek başına göç etmek zorunda kalmıştır. Tek başına göç edip

gelen nüfusun hemen tamamını erkekler oluşturmuştur. Gelen erkek nüfus genellikle daha önce şehre gelip yerleşen akrabalarının yanında bir süre kaldıktan sonra ya bu sahada evlenip yerleşmiş ve yahut ta memleketten evlenerek eşini yanına getirmiştir. Böylece sahaya gelen nüfus kitlesinde sürekli bir artış yaşanmaya devam etmiştir.

Mahalle sakinlerinin yaklaşık %44'ünün geldikleri yer ile hiçbir bağlantılarının kalmadıkları ifade edilmiştir. Görüşme yapılan 50 ailenin %84'ü memleketlerinde akrabalarının bulunmasından dolayı, %16'sı ise kendilerine ait özel mülklerinin olması sebebiyle hala bağlantılarının devam ettiğini dile getirmişlerdir (Tablo 10). Kurulu düzenlerinden vazgeçmek istemeyen nüfusun %62'si memleketlerine tekrar dönmeyi istememektedir. Geri kalan %36'lık kesim ise iş imkânlarının artık eskisi kadar iyi olmadığını ve memleket hasreti çektiklerini dile getirerek dönme taraftarı olduklarını belirtmişlerdir.

Gültepe Mahallesi tepe mahallelerinin en doğusunda kurulmuş bir mahalledir. Bu mahallelerin içerisinde Esentepe Mahallesi'nden sonra en fazla nüfusa sahiptir. 2022 yılı nüfus istatistiklerine göre mahallede 5533 kişi yaşamaktadır. Gültepe Mahallesi'nin doğusu Amanos Dağları'nın alt yamaçlarına dayanmış durumdadır. Yerleşme birikinti konisi üzerinde yayılış göstermektedir. Batısı ise Şeytan Deresi ile Buluttepe Mahallesi'nden ayrılmıştır (Foto 17 ve 18).

Foto 17.

İskenderun Şehrinde Gültepe Mahallesi'ne Bir Bakış (2022)

Foto 18.

İskenderun Şehrinde Gültepe Mahallesi'ni Buluttepe Mahallesi'nden Ayıran Şeytan Deresi Sınırı (2022)

Gültepe Mahallesi İskenderun Demir ve Çelik Fabrikası'nın kurulmasıyla birlikte ve arkasından ağır sanayiye bağlı diğer sanayi kollarının körfez kıyısında gelişmesiyle göçün odak noktalarından birisi durumuna gelmiştir. Organize sanayi bölgelerinin kurulması da sanayiye destekleyen diğer adımlar olmuştur. Ayrıca sadece sanayi faaliyetleri değil limanın avantajları iş bulma konusunda öncelik doğurmuştur. Benzer şekilde göçle gelen nüfusun çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ortaya çıkan farklı sektörler iş bulma açısından çekim sahası oluşturmıştır. Gültepe Mahallesi en fazla göçü 1970 yılında almaya başlamıştır. En yoğun göç dalgasının yaşandığı dönem ise 1970-1985 yılları arasını kapsamaktadır. Bu 15 yıllık süreçte aileleri ile birlikte gelenlerin yanı sıra tek başına gelip akrabalarının yanında kalanlar da azımsanmayacak düzeydedir. Sanayiye bağlı olarak iş bulmak amacıyla bu mahalleye gelenlerin sayısı ve oranı 2000 yılından sonra azalmıştır. Ancak bu seferde 2011 yılından sonra Suriyelilerin göç dalgası yaşanmıştır. Suriye'deki iç savaştan dolayı Gültepe Mahallesi'ne yaklaşık 1000'e yakın Suriyeli göç etmiştir.

İskenderun'a göç edişin sebeplerinin başında Demir ve Çelik sanayisi gelmektedir. İş imkânlarının varlığı, sanayisi ve limanı ile bunların gelişmesine bağlı olarak göçün merkezi haline gelmiştir. Evlilik yoluyla gelenler, zorunlu gelenler ve akrabalarının tavsiyesiyle gelenler de bu kısım içerisinde yer almaktadır. Görüşmeye katılan 50 ailenin %76'sı İskenderun'a tüm aile bireyleriyle gelmişken % 24 ise sadece kendi gelmiştir (Tablo 10). Evlilik yoluyla gelenler ya da iş bulma

imkânları ile akrabalarının yanına gelenler de olmuştur. Tek başına gelenler düzenlerini kurduktan sonra da diğer aile bireylerini de yanlarına çağırmışlardır. %20'lik kısım ise İskenderun'da doğduklarını belirterek büyüklerinin de göç yoluyla geldiklerini söylemiştir. Mahalle sakinlerinin %20'sinin geldikleri yer ile hiçbir bağlantılarının kalmadıklarını ifade etmişlerdir. Görüşme yapılan ailelerin %86'sının memleketleri ile bağlantıları akrabalık ilişkilerden dolayı devam ederken %14'ünün kendilerine ait özel mülkiyetin bulunması nedeni ile hala bağlantılarını devam ettirmekte oldukları öğrenilmiştir (Tablo 10).

Gültepe Mahallesi'ne nereden göç ettiklerine baktığımızda ise genel olarak Mardin ilinden göç ettiklerini görmekteyiz. 40-50 yıl önce göç edildiği için burada doğanların nüfusu da azımsanmayacak kadar çoktur. Gültepe Mahallesi'ni genel olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Doğu Anadolu Bölgesi illerinden göçler yaşanmıştır. En fazla göçle geline iller ve ilçeleri Mardin, Tunceli, Diyarbakır, Altınözü, Hassa, Siirt, Maraş ve burada doğanların nüfusu oluşturmaktadır.

Bu göçün sonucunda çarpık kentleşme meydana gelmiştir. Tek ya da çift katlı konutlardan oluşan yapılar ortaya çıkmıştır. İskenderun belediyesinin girişimiyle Gültepe Mahallesi'nin tepe sınırına TOKİ'ler inşa edilmiştir. TOKİ'ler tepe mahallelerinden sadece Gültepe Mahallesi'nde mevcuttur.

Kocatepe Mahallesi'nin dört tepe mahallesine de sınır komşuluğu bulunmaktadır. Doğu sınırında Yıldırımtepe ve Buluttepe Mahalleleri yer alırken batı sınırında ise Esentepe ve Barıştepe Mahalleleri komşuluk oluşturur. Bu mahallelerin dolmuş hatları da Kocatepe Mahallesi'nin sınırlarından geçmektedir. Mahallenin kuruluş yeri dağlık alanın eteklerinden başlamaktadır ve daha alçak seviyelerdeki alüvyal dolgu sahasına kadar devam etmektedir. Bu anlamda mahalle arazisi engebeli alanlarının yanı sıra bira daha alt kesimlere inildikçe düzlüklere de imkân vermektedir. Bu kesimde yer alan diğer tepe mahallerinde olduğu gibi sanayileşmeye dayalı göç süreci etkili olmuştur. Demir ve çelik sanayisinin kurulmasıyla beraber Kocatepe Mahallesi'ne 1970-1979, 1980-1989, 1990-1999 yılları arasında yoğun göçler yaşanmıştır. Bu üç dönemin kendine has özellikleri bulunmaktadır. İlk dönemi oluşturan 1970-1979 yılları arasında şehre ilk göç eden nüfus kitlesinin varlığı buranın tanınmasında etkili olmuştur. Mahallede yerleşik nüfusun yaklaşık %35'lik kesimi bu yıllar arasında göçle geldiklerini belirtmişlerdir. 1980-1989 yılları arasını kapsayan ikinci dönemde ise nüfusun yaklaşık %22'sinin geldiği ifade edilmektedir. Daha sonraki dönemlerde ise bu oran giderek azalmış ve

%20'lerin altına düşmüştür. İlk göçle gelenlerin arkasından gelenler daha çok ortamı bilen akrabalarının yanına yani güvenli bir ortama gelmeyi tercih etmişlerdir. İlk gelen nüfus önemli miktarda olmasına rağmen çekilen sıkıntılar hepsinden daha fazladır. Öncelikle kalacak yer bulma problemleriyle yüzleşmek zorunda kalmışlardır. Şehir merkezinde konut fiyatlarının ve kiraların çok yüksek olması az gelirli işlerde çalışmak zorunda olan bu insanları daha çok şehrin dış çeper kuşağından arsa almak ya da ev kiralamak zorunda bırakmıştır. İş yerlerine ne kadar uzak mesafelerde olsa da ucuz kalacak yer bulma imkânlarının bulunması da onlar için aslında birer şans olarak görülebilir. Çünkü bu mahallelerde çoğunluğu birbirini tanıyan köylü, hısım, akraba çevreleri olduğu için şartlar ne kadar zor olsa da aynı ortamda birlikte yaşamak özgüvenlerini arttırmıştır. Bu sayede memleketlerinde ne kadar işsiz insan varsa onlara da öncülük etmişlerdir.

Kocatepe Mahallesi'ne gelenlerin nereden göç ettiklerine baktığımızda genel olarak Hatay ili ilçelerinden olduğunu görmekteyiz. Kocatepe Mahallesi'ni genel olarak Altınözü, Kırıkhan, Yayladağı, İskenderun ilçesi köyleri ile Maraş ili ve özellikle Elbistan'dan gelenler oluşturmaktadır. Ayrıca kendilerinin Şam'dan geldiklerini söyleyen bir miktar nüfus ta bulunmaktadır. 2011 yılından sonra da Suriyelilerin göç dalgasından bu mahalle de etkilenmiştir. Bu mahalleye gelenlerin %90'ının tüm aile bireyleriyle birlikte geldikleri öğrenilmiştir. Geriye kalan %10'luk kesim ise daha sonraki yıllarda tek gelmiş ve bulundukları çevrede evlenerek aile hayatı kurmuşlardır. İlk geldiklerinde elbette diğer mahallelerde olduğu gibi akraba, eş, dost yanında kalarak çevreyi tanıma imkânı bulmuşlar ve ayrıca iş bulma fırsatlarını daha kolay yakalayabilmişlerdir. Kurulu düzenden dolayı nüfusun %86'sı memleketlerine tekrar dönmeyi istememektedir. Eş, dost ve memleket havası olmasından dolayı ise %14'ü tekrardan memleketlerine dönmeyi istemektedir (Saha görüşmelerinden elde edilen bilgiler).

Kocatepe Mahallesi bölgedeki okulların çoğunu sınırında bulundurma özelliğiyle dikkat çekmektedir. Fevzi Çakmak İlköğretim Okulu, Deniz Nakliyecileri Derneği İlköğretim Okulu, Alpaslan Ortaokulu ve Şehit Yener Anadolu Lisesinden oluşan ilkokul, ortaokul ve lise kademelerinde eğitim öğretim kurumları mevcuttur (Foto 19). Çarşamba pazarı ise bu mevkide kurulmaktadır. Birer sağlık ocağı ve eczane de bulunmaktadır.

Foto 19.

İskenderun Şehrinde Kocatepe Mahallesi'nde Buluna Deniz Nakliyecileri Derneği İlköğretim Okulu

Yıldırımtepe Mahallesi kuzeyinde İskenderun Feyezan kanalı, doğusunda Gültepe Mahallesi, güneyinde Buluttepe Mahallesi, doğusunda Kocatepe ve Barıştepe Mahalleleri yer almaktadır. Feyezan kanalı şehrin kuzeyindeki diğer mahalleler arasında sınır oluşturmaktadır. Yıldırımtepe Mahallesi eğimli ve engebeli dağlık alanın alt yamaçları üzerinde kurulmuştur. Mahallenin yer almış olduğu konumdan şehir merkezine bakıldığında aradaki yükselti farkı dikkat çekmektedir. Mahallenin kuruluş yerinin şehir merkezinin bulunduğu alanlara göre avantaj ve dezavantajları olmaktadır. Özellikle yaz aylarında görülen esinti insanları rahatlatan bir özellik gösterir (Foto 20, 21).

Foto 20.

İskenderun Şehrinde Yıldırımtepe Mahallesi'ni Diğer Mahallelerden Ayıran Feyezan Kanalı

Foto 21.

İskenderun Şehrinde Yıldırımtepe Mahallesi'nden Şehre Bir Bakış

Yıldırımtepe Mahallesi İskenderun şehir merkezinin önemli oranda göç almaya başladığı 1970 yılından itibaren göç alma sürecini yaşamıştır. Bu sürecin en önemli göstergesi yeni oluşan mahallede meydana gelen çarpık kentsel dokudur. İskenderun Demir ve Çelik Fabrikası'nın inşaatı ve üretime geçmesiyle birlikte körfez çevresinde yaşanan sanayiye bağlı kentleşme hareketi şehrin dış çeper kuşak bölgelerini daha yoğun etkilemiştir. Gecekondulaşma hızlı bir şekilde yayılma göstermiştir. İskenderun şehir merkezinde 11 olan mahalle sayısı (Süleymaniye, Yenişehir, Piri Reis, Hürriyet, Cumhuriyet, Barbaros, Kurtuluş, Savaş, Pınarbaşı, Dumlupınar, Muradiye) 1970 yılından itibaren tepe mahallelerinin eklenmesiyle 17'ye çıkmıştır. 1990 yılından sonra ise şehrsel alanın çevre köy ve beldelerin içlerine doğru imar sahasını genişletmesi yüzünden çevredeki diğer mahalleler kurulmaya başlamıştır.

Yıldırımtepe Mahallesi'ne 1970'li yıllardan itibaren en çok Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri illerinden ve ilçelerinden göçler yaşanmıştır. Mahalleye gelen nüfusun yaklaşık %92'sini Mardin, Şanlıurfa, Diyarbakır, Malatya, Tunceli, Maraş illeri oluşturmaktadır. 2011 yılından sonra ise Suriye savaşının etkisi ile mahalleye İdlip, Hama, Afrin, Halep'ten gelen Suriyeli nüfus yerleşmiştir. Suriyeli nüfusun büyük bir kısmı bir süre sonra buradan başka yerlere göç etmişlerdir. Mahallenin 2022 yılı nüfusu 3753 kişiden ibarettir.

Göç sürecinin yaşanmaya başladığı 1970'li yıllardan itibaren Yıldırımtepe

Mahallesi'ne gelen nüfusun yaklaşık %94'ü tüm aile bireylerini yanlarından getirmiştir. Geri kalan az bir oran ise bekâr veya tek başlarına çalışmak amacıyla gelip daha sonra ailelerini yanlarına almışlardır. Bu süreç mahalle nüfusunu artıran bir faktör olmuştur. Mahalle sakinlerinin %8'inin geldikleri yer ile hiçbir bağlantılarının kalmadıklarını ifade etmişlerdir. Görüşme yapılan 50 ailenin %90'ının akrabalık ilişkilerinin devam etmesi nedenleri ile geldikleri yer ile olan bağlantıları devam etmektedir. Geri kalan %10'luk kısım ise özel mülkleri sebebi ile bağlantılarını sürdürmektedirler (Tablo 10). Geline yer ile bağlantı sebepleri büyük oranda akrabaya dayanmaktadır. Cenaze, düğün, bayramlar ve özel günlerde bağlantılarını devam ettirmektedirler. Geri kalan kısım ise bağlantılık derecesi toprağa, özel mülkiyete dayanır. Yıldırımtepe Mahallesi'nde ilköğretim okulu mevcuttur. Liseye gidenler ise servis ve dolmuşlar aracılığıyla şehrin merkezindeki liselere gitmektedir.

4.2.2.2. Yeni Oluşan Mahallelerin Konut Yapısı

İskenderun'da 1940 öncesi dönemde Pınarbaşı Mahallesi'nden ayrı olarak sahil boyunca görülen ilk yerleşme mahalleri, bitişik nizamlı meskenler arasında iç içe geçmiş dar sokaklardan oluşan Savaş Mahallesi ve Çay Mahallesi'dir (Çay Mahallesi'nde günümüze kadar varlığını korumuş en eski yapılar 1881 yılında inşa edilen Ulu Camii ve 1890 yılında inşa edilen Ortodoks Kilisesi'dir. Savaş Mahallesi'nde 1890 yılında inşa edilmiş olan tarihi hamam, yapımı 1901 yılında tamamlanmış olan Katolik Kilisesi, 1900 yılında inşa edilmiş 2 Ermeni Kilisesi bu alanın en eski yapıları ve tarihi eserlerdir. Şehrin ilk konutları ise genellikle müstakil, kiremit örtülü, kâgir, tek ya da iki katlı ve bahçeli yapıdadır. Bu yerleşim alanı günümüzde de şehrin en kalabalık kesimini oluşturmaktadır. Sahile çıkan yollar burada kesişmekte, çeşitli resmi ve eğitimle ilgili kurum ve kuruluş burada bulunmaktadır. Şehrin doğusunda kalan Dumlupınar ve Çay Mahalleleri taştan yapılı iç içe geçmiş meskenleri ve dar sokak sistemleri ile diğer mahallelerden ayrılırlar (Üççam Karagel, 2018-a: 201-202).

Esentepe Mahallesi 326. sokak numarası ile başlayıp 662/2 sokak numarası ile bitmektedir. Mahalle 7 caddeden ve 3317 konuttan ibarettir. Esentepe Mahallesi'nde, 1 ilkokul, 1 ortaokul, 3 cami, 1 sağlık ocağı, 2 eczane, 3 fırın, 2 pastane, 1 faaliyette olmayan düğün salonu ve 30 civarına yakın da bakkal

mevcuttur.

Esentepe Mahallesi 1970’li yıllardan önce göç sürecini yaşamaya başlamıştır. Ancak 1970’li yıllarda da çok önemli göç dalgası bu mahallenin nüfusunu arttırmıştır. Nüfus artışı beraberinde yeni ve imar izni olmayan konutların yapımı anlamına gelmektedir. Mahalleye ilk yerleşen nüfusun %20’si demir çelik işçisi olarak çalışmaktadır. % 10’u inşaat sektöründe, %15’lik kısmı ise taksici, esnaf, boyacı, fırıncı vb. gibi işlerde iş sahibi olmuşlardır. Nüfusun geri kalan kısmını ise ev hanımları, yaşlılar ve çocuklar oluşturmaktadır. Mahalle sakinlerinin %18’inin geldikleri yer ile hiçbir bağlantılarının kalmadıkları ifade edilmiştir. Görüşmeye katılan 44 ailenin %77’sinin ise akraba ilişkilerinin devam etmesi nedeni ile memleketleri ile olan bağlantıları da sürmektedir. 44 ailenin %23’ü özel mülkiyet nedenlerinden dolayı hala bağlantılarının devam ettikleri dile getirilmiştir (Tablo 10). Kurulu düzenlerinden dolayı nüfusun %64’ü memleketlerine tekrar dönmeyi istememektedir. Eş, dost ve memleket havası olmasından dolayı ise %36’sı tekrardan memleketlerine dönmeyi istemektedir (Saha görüşmelerinden elde edilen bilgiler).

Esentepe Mahallesi’nde 3317 konutun %88’i oturdukları kişilere ait mülk durumunda iken %12’sinde kiracı konaklamaktadır (Saha görüşmelerinden elde edilen bilgiler). Mahalle konutlarının büyük oranda bu şekilde orada yaşayan nüfus tarafından kullanılıyor olması geçmiş yıllarda bu mahalleye yerleşen nüfusun tekrar geldikleri yerlere geri dönmediklerini de bize kanıtlamaktadır. Esentepe Mahallesi İskenderun şehrinin tarihi dönemler içerisinde de en eski yerleşim sahalarından birisi olmuştur. Şehir merkezine göre daha yüksek bir alanda bulunması özellikle yaz dönemlerinde esen rüzgârın serinletici etkisi ile insanlara ferah bir ortam sunmaktadır. Tepe mahallelerinin halk arasında en çok bilinen mahallesi olan Esentepe göçle beraber çarpık yapılaşmanın da ilk sinyallerini veren bir yer olmuştur. Ucuz arsa ve konut fiyatları düşük maaşla çalışan insanların ilk tercih ettikleri sahalardan olmuştur. Bu sebeple de gecekondular olarak bilinirler. Mahalledeki konutlar çoğunlukla tek katlı bahçeli özelliktedirler. İlk yapıldıkları dönemlerde oda sayıları daha az ve konutun kullanım alanı daha dar iken daha sonraki süreçte bir takım değişiklikler konutun dış çehresinde farklılaşmalara yol açmıştır. Konuta yeni odaların eklenmesi, bahçedeki alanın konuta çevrilmesi vb. gibi durumlar hemen her evde yaşanan benzer yapılaşma özellikleri olmuştur (Foto 22).

Foto 22.

İskenderun Şehrinde Esentepe Mahallesi 'nde Bulunan Konut Alanlarından Bir Görüntü

Barıştepe Mahallesi Esentepe ile Kocatepe mahalleleri arasında bulunmaktadır. Tepe mahalleleri içerisinde en küçük alana sahiptir. Barıştepe Mahallesi 11 sokaktan oluşmaktadır. En kuzeyinde 326. sokak, en güneyinde 336. sokak, en doğusunda 364. sokak, en batısında da 360. sokak bulunmaktadır. Mahalle alanı diğer mahallelere göre küçük olduğu için nüfus miktarı açısından da daha az nüfus barınmaktadır. 2022 yılı verilerine göre mahallede 2207 kişi yaşamaktadır. Barıştepe Mahallesi'nin tepe mahalleleri ile komşuluğu dışında şehrin eski mahallelerinden Muradiye Mahallesi ile sınır komşuluğu bulunmaktadır. Kuruluş yeri itibariyle dalgalı ve eğimli dağlık alanın alt yamaçları üzerinde yayılış gösteren yerleşim alanı İskenderun şehrine olan göç dalgalarından etkilenmiştir. Mahallenin konut dokusu da peyder pey gerçekleşen yoğun göç dalgaları yüzünden daha çok gecekondü formu kazanmıştır. İskenderun Demir ve Çelik Sanayii'nin yörede kurulmaya başladığı 1970'li yıllardan itibaren birden bire artan konut ihtiyacı yeni gelen nüfusa yetememiştir. Şehrin asıl çekirdek sahasını oluşturan mahalleleri hem yatay hem de dikey yönde konut gelişimine sahne olmuştur. Sanayide işçi olarak çalışan nüfusun gelir düzeyi şehrin merkezi kısımlarında konut edinilmesini güç kılmıştır. Bu yüzden daha uygun fiyatlarla konut edinmek ve kiralamak bu mahallelerde daha kolay olduğu için göçle gelen nüfusa cazip olanaklar sunmuştur.

Böylelikle zaman içerisinde hem nüfus sayısı hem de konut sayılarında artışlar yaşanmıştır. Mahallede gerçekleştirilen saha çalışmalarına göre bu mahalleye yerleşen nüfusun yaklaşık %21'i İskenderun Demir ve Çelik Fabrikası'nda işçi olarak çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Günümüzde buraya yerleşen ve işçi olarak çalışan bu nüfusun büyük kısmı emekli olmuştur. Mahallede yaşayanların %34'ünü emekli, %19'unu ev hanımları, %19'unu işi olmayanlar, %10'luk kısmını limanda çalışanlar, %16'lık kısmını da diğer sektörlerde (taksici, inşaat, esnaf, boyacı, fırıncı) çalışanlar oluşturmaktadır. Nüfusun yaklaşık %17'lik kısmı ise bekâr nüfustur. Mahalle sakinlerinin %88'inin oturdukları ev kendilerine aittir. Geri kalan %12'si ise kira durumundadır (Saha görüşmelerinden elde edilen bilgiler). Mahallenin konut dokusu genellikle tek katlı yapılar halindedir ve 1245 konut yer almaktadır (Foto 23).

Foto 23.

İskenderun Şehrinde Barıştepe Mahallesi Sokaklarından Bir Görüntü

Buluttepe Mahallesi 343. sokaktan başlayıp 378/9 sokakta bitmektedir. Diğer tepe mahalleleri gibi aşırı göçlere bağlı olarak çarpık kentleşmenin ve kaçak yapılaşmaların meydana geldiği bir mahalledir. Çoğunlukla tek katlı konutların yaygınlığı görülmektedir (Foto 24). Çift katlı konutlar ise daha az orandadır. Çift katlı konutların yapımı öncelikle tek kat yapıldıktan sonra ailenin fertlerinden biri evlendiğinde onunda mahallede kalabilmesi için kendilerine ait olan bu evlerin üstlerine 2. kat yapılmaktadır. Böylelikle hem geniş ailenin dağılması sağlanmakta hem de yeni bir arsa veya ev almaktan kurtularak 2. bir ev sahibi

olunmaktadır. İki katlı konutların hemen tamamında aile bireyleri ya da akrabaları oturmaktadır. Buluttepe Mahallesi Adana-Antakya otobanının geçtiği sınır alanda bulunmaktadır. Otobanın dağlık alan kısmında kalan kesimlerinde ise yine bu mahallenin arazileri de yer almaktadır (Foto 25). Buluttepe Mahallesi'nin 1245 konutu bulunmaktadır. 2022 yılına ait nüfus verilerine göre nüfus miktarı 4608 kişidir. Mahalle diğer mahallelerde olduğu gibi yerleşim yerinin bulunduğu konumundan dolayı düşük gelir seviyesine sahip insanların ilk tercih ettiği yerlerden birisi olmuştur. Demir ve çelik sanayisinin buradaki mahallelerin genişlemesindeki payı büyüktür.

Foto 24.

İskenderun Şehrinde Buluttepe Mahallesi Sokaklarından Görüntüler

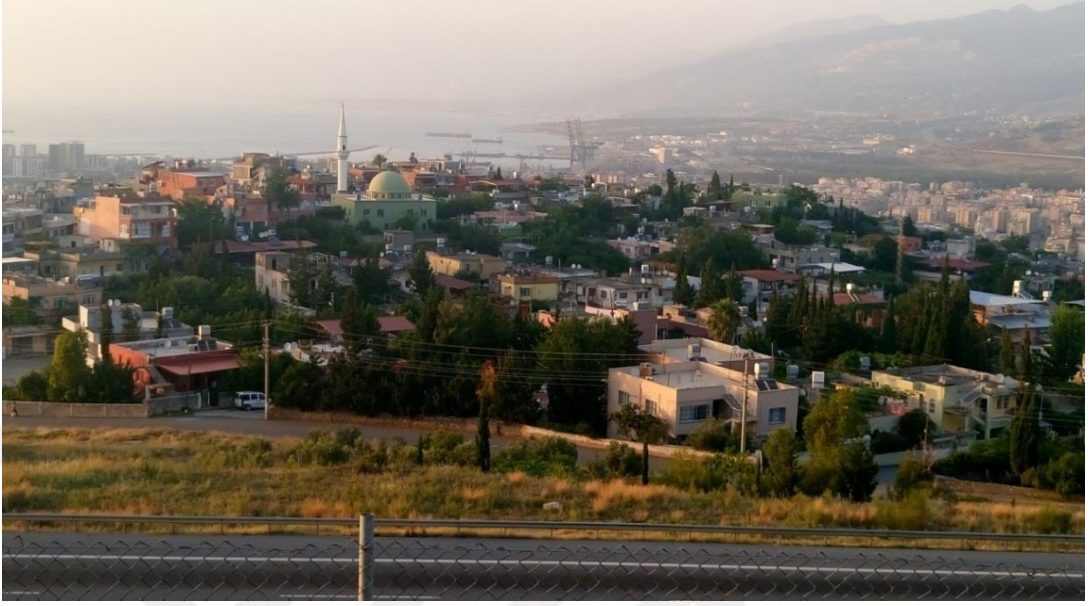

Buluttepe Mahallesi'nde sürdürülen saha çalışmalarından elde edilen bilgilere göre İskenderun şehrine ilk geldiklerinde mahallede kalanların yaklaşık %15'i demir çelik fabrikasında işçi olarak çalışmaktaydılar. Günümüzde bu mahallede yaşayanların %40'ı ev hanımı, %15'i emekli, %21'i inşaat işçisi, %13'ü ise taksici, esnaf, boyacı, fırıncı gibi çeşitli meslek kollarında çalışmaktadırlar. Mahallede yaşayanların %70'inin oturdukları evin kendilerine ait olduğu, %30'unun

ise kiracı olarak oturdukları belirlenmiştir (Saha görüşmelerinden elde edilen bilgiler).

Foto 25.

İskenderun Şehrinde Buluttepe Mahallesinin Adana-Antakya Otoyolu Sınırından Görüntüsü

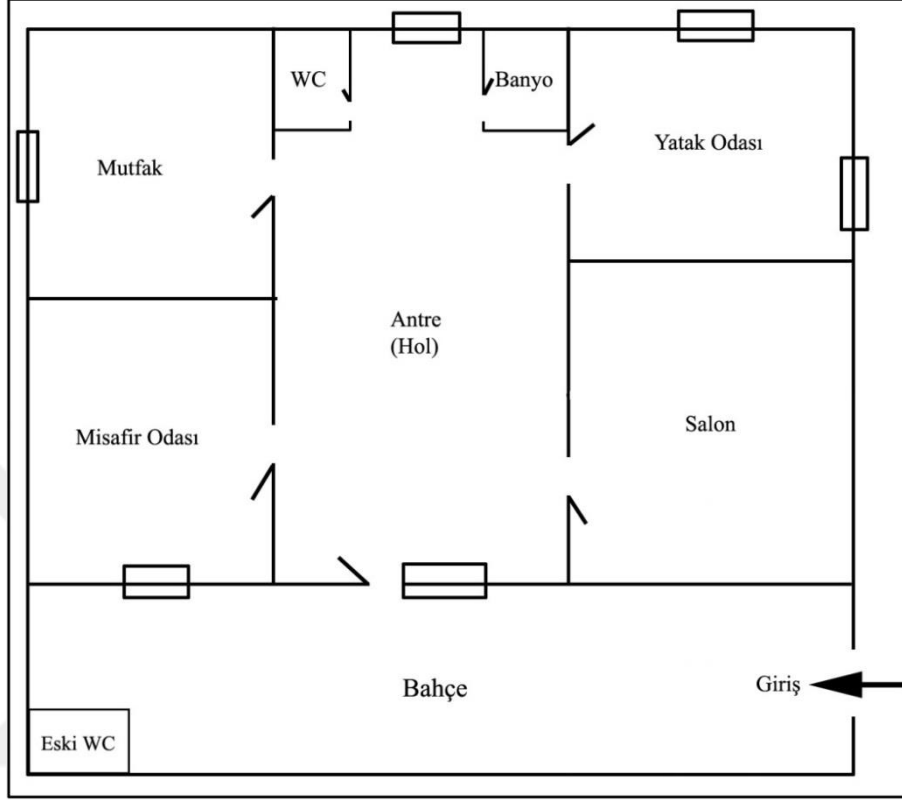

Buluttepe Mahallesi'ne göçle gelenlerin büyük çoğunluğunu Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri il ve ilçeleri ile Hatay'ın yakın çevre ilçe ve köylerinden gelip yerleşenler oluşturmuştur. İskenderun Demir ve Çelik Fabrikası'nın kurulmuş olduğu alan Payas beldesi sınırları içerisinde kalmaktadır. Paya küçük bir belde yerleşmesi olduğu için göçle ilk gelen nüfus Payas beldesine yerleşmiştir. Amanos Dağları'nın alt eteklerinde küçük bir kasaba yerleşmesi yoğun göçle birden bire aşırı nüfusun yaşadığı sanayi şehrine dönüşmüştür. Yoğun nüfus şehirde kendilerine konut alanı bulamadığı için İskenderun ve Dört Yol ilçelerinin köy ve beldeleri ile şehrin dış kuşak mahalleleri tercih edilmeye başlanmıştır. Buluttepe Mahallesi işte bu dönemlerde kendilerine fabrika yakınlarında konut ve arsa bulamayan düşük gelirli nüfusun yerleşmesiyle kurulup gelişme imkânı bulmuştur. Düşük gelirli nüfus tepelik sahalarda öncelikle uygun arsa almak suretiyle yerleşmeyi seçmiş ve daha sonra hızlı bir şekilde tek katlı ve basit konutlar yaparak barınma ihtiyacını karşılamak istemiştir. Tek katlı konutlar burada yaşayan insanlar tarafından ucuz fiyatlarla ve ucuz malzemelerle satın alınan arsanın bir kenara yapılmıştır. Arsanın bir kısmı ise çoğunlukla bahçe olarak kullanılmaktadır. Ev planlarına bakılacak olursa ilk inşaat sırasında sadece kendilerine barınma imkânı sunabilecek tarzda yapılan konutlar daha sonra yeni eklemeler yapılarak

büyütölmüşlerdir. Bu eklemelerle konutun plansız yapıldığı saha çalışmaları esnasında da rahatlıkla anlaşılmaktadır (Şekil 17).

Şekil 17.

İskenderun İlçe Merkezi Buluttepe Mahallesi'nde Bir Ev Planı (2023)

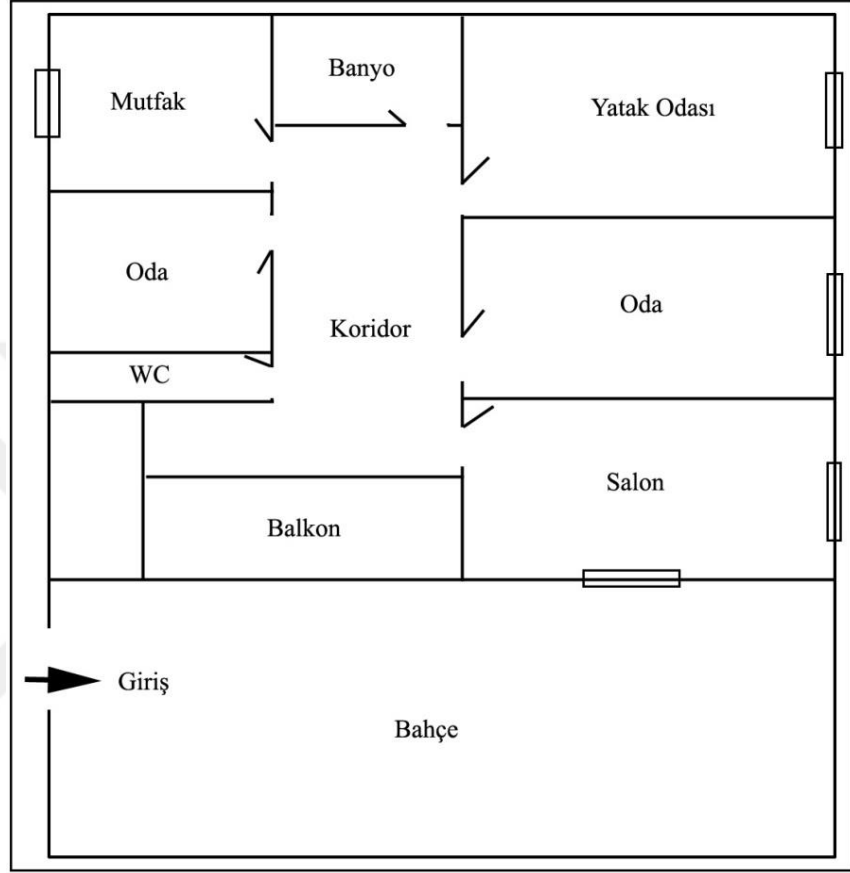

Göltepe Mahallesi sınırları 393. sokaktan başlayıp 425. sokağa kadar devam etmektedir. 393, 398, 399, 397 sokaklar Mardin ve Diyarbakırlılardan oluşmaktadır. 405. sokak Malatyalılar, 404/1. sokak Tunceliler, Mehmet Suvay Caddesi Vanlılardan oluşmaktadır. 420. sokak Hassa ilçesinden, 397. sokak ise Altınözü ilçesinden gelenler tarafından yerleşmiştir. Mahalleye yerleşmek amacıyla ilk gelenlerin yaklaşık %39'u Demir çelik sanayiinde çalışan işçilerden oluşmaktadır. Göltepe Mahallesi'ndeki konutların %80'i konutta oturan kişilere aittir. Geri kalan %20'lik kısım ise kiracı durumundadır (Saha görüşmelerinden elde edilen bilgiler). Bu oran mahallenin yerleşime açıldığı ve nüfus açısından gelişme gösterdiği dönemlerde burayı avantajlı olarak görüp arsa satın alan kişilerin kendi evlerini yaptırdıklarının bir göstergesidir. Göltepe Mahallesi Buluttepe Mahallesi gibi Adana-Antakya otobanının geçtiği kesimde bulunmaktadır. Mahallenin bir kısım arazisi otobanın geçtiği sahanın Amanos Dağları yamaçları üzerinde de yer almaktadır. Bu kesimlerde de gecekondü alanlarının yayılışı dikkat çekmektedir.

Mahallede 3260 konut yer almaktadır. Konutlar genellikle tek ve iki katlı yapılmışlardır. Konut planlarında önce tek veya iki oda yapıldıktan sonra ekonomik durum iyileştikçe odaların eklendiği görülmektedir (Şekil18).

Şekil 18.

İskenderun İlçe Merkezi Gültepe Mahallesi'nde Bir Ev Planı (2023)

Kocatepe Mahallesi Esentepe ve Buluttepe mahalleleri arasında bulunmaktadır. Amanos Dağları'nın batı etekleri üzerinde yaklaşık 150-200 metre yükseltileri arasındaki eğimli ve engebeli topoğrafyada kuruluş yeri seçmiştir (Foto 26). Şehrin merkez mahallelerine göre daha yüksekte bulunması bazı avantaj ve dezavantajlar sağlamaktadır. Özellikle yaz aylarında esen rüzgâr nedeniyle nem miktarı azalmakta ve geceleri kıyı ovasına nazaran daha serin geçmektedir. Kocatepe Mahallesi'nin sınırları doğuda 326. sokak ile başlayıp, batıda 392/2 sokak ile bitmektedir. Güneyde 378. sokak ile başlayıp, kuzeyde 368. sokağa kadar devam etmektedir. Yaklaşık 50 sokak ve caddeden oluşmaktadır.

Foto 26.

İskenderun Şehrinde Kocatepe Mahallesinin Görüntüsü (2023)

Kocatepe Mahallesi 1805 konuttan oluşmaktadır. 50 caddeden meydana gelen mahallenin 2022 yılı nüfusu 4665 kişidir. Konutların %88'i içinde yaşayanların kendi evleri iken geri kalan %12'lik kısmı ise kiracıdır. Kocatepe Mahallesi'ne ilk yerleşenlerin işgücü durumlarına bakıldığında %13'ünün demir çelik işçisi olduğu öğrenilmiştir (Saha görüşmelerinden elde edilen bilgiler). Mahallenin konumu çalışılan yere uzak olmasına rağmen ucuz arsa fiyatları bu alanın tercih edilmesindeki en önemli faktör olmuştur. Ekonomik durumlarına göre insanlar kendilerine yetebilecek şartlarda konutlar inşa etmişlerdir. Daha sonraki yıllarda ise gelir durumu artışına bağlı olarak evlere yeni eklentiler yapılmıştır (Foto 27).

Foto 27.

İskenderun Şehrinde Kocatepe Mahallesi'nin Konut Yapısından Bir Görüntü (2023)

Yıldırımtepe Mahallesi kuzeyinde Muradiye ve Sakarya mahalleleri, güneyinde ise Buluttepe ve Gültepe mahalleleri, batısında Kocatepe Mahallesi ile sınır oluşturmaktadır. Mahalle sınırı 376/1. sokaktan başlayıp 343/1 ve 379. sokaklarda bitmektedir. 376/1. sokaktan 376/5. sokağa kadar Mardin'den göç edenler yaşamaktadır. Buna ek olarak 378, 388, 381 ve 382. sokaklarda da Mardin ilinden gelenler oturmaktadır. Yıldırımtepe Mahallesi'ne ilk gelenlerin yaklaşık %18'i geldikleri dönemde demir çelik sanayiinde işçi olarak çalışmaktaydı. Günümüzde sanayide çalışan nüfus tamamen emekli olmuştur. Mahallede 1522 konut yer almaktadır (İskenderun Belediyesi İmar Müdürlüğü). Konutların %88'i içinde yaşayanlara ait iken, geri kalan %12'lik kısım ise kiracı durumundadır (Saha görüşmelerinden elde edilen bilgiler). Mahallenin 2022 yılı nüfus miktarı 3753 kişiden ibarettir. Mahalleden çekilen fotoğraflarda da görüldüğü gibi konutlar tek ve iki katlı gecekondular tarzı yapılar halindedir. İnsanların ekonomik gelir seviyesi düşük olduğu için satın aldıkları arsalarına küçük ve sağlıksız evler inşa etmişlerdir. Sanayiye bağlı olarak gerçekleşen göçlerin şehrin konut formuna nasıl yansıdığının en güzel örneklerini bu mahallede görmek mümkündür (Foto 28).

Foto 28. a-b-c-d

İskenderun Şehrinde Yıldırımtepe Mahallesi'nin Konut Yapısından Görüntüler (2023)

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

Araştırma sahası ülkemizin en güneyinde bulunan Hatay ilinin 15 ilçesinden birisi olan İskenderun ilçesinin şehirsal alanını oluşturmaktadır. Amanos Dağları ile Akdeniz arasındaki dar kıyı şeridi üzerinde konuşlanmış olan yerleşim sahasında yerleşmelerin kuruluş yerleri dar kıyı ovası düzlükleri ile dağlık alanın alt yamaç kesimleri üzerindedir. “İskenderun’da Sanayileşmeye Bağlı Göçlerin Kentsel Dokuya Yansıması” adlı bu Yüksek Lisans Tezinde çalışma sahasının en dikkat çekici mahallelerini, göç süreci ile birlikte ciddi oranda nüfus olarak yerleşim sahasını genişletmiş olan tepe isimli 6 mahalle teşkil etmektedir. Hatay ili 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı Büyükşehir Yasası ile birlikte büyükşehir ilan edilmiştir. Bu süreç il içerisindeki bütün yerleşmeleri idari olarak etkilemiştir. Bu yasa ile 3 yeni ilçe idari sınırı oluşturulmuştur. Bunlardan birisi İskenderun ilçesi sınırlarından ayrılarak kurulan Arsuz ilçesidir. Bu idari değişim nedeni ile İskenderun ilçesinin sınırları ve hizmet sahası daralmıştır. Bir diğer yeni kurulan ilçe ise Dört Yol ilçesinden ayrılarak kurulan Payas ilçesidir. İskenderun şehri ve ilçesini sanayi faaliyetleri açısından büyük oranda etkileyen Demir ve Çelik Sanayii’nin kurulması Payas ilçesinin yeni bir idari statüyle kurulması sürecinde bu idari değişimden çok fazla etkilenmemiştir. Ağır sanayinin kurulmuş olduğu yer Payas (Yakacık) ilçesi sınırlarında kalmış olmasına rağmen sanayi faaliyetlerine bağlı olarak gelişen göç süreci ve bunun etkilediği yerleşme yapısı ve dokusu körfez çevresindeki tüm sahaları etkilemiştir. Yani idari değişim nüfuslanma ve yeni yerleşim sahaları oluşturulmasına engel oluşturmamıştır.

İskenderun ilçesi son idari yapılanma sonucunda ilçe merkezinde bulunan 28 şehirsal mahalle ile 17 kırsal ve kasaba karakterli olmak üzere toplam 45 mahallenin idari yönetim merkezi durumundadır. Araştırma sahasını oluşturan ve 28 mahalleye hizmet veren İskenderun belediyesi sınırları içerisinde yerleşmeler farklı jeomorfolojik birimler üzerinde kurulmuşlardır. İlçe merkezi mahallelerinin büyük çoğunluğu Amanos Dağları’ndan akarsularla taşınarak kıyı alanındaki alüvyal birikim ovasını oluşturan düzlük üzerinde yer almaktadır. Ancak bir kısım mahalleler ise özellikle de tez konusunun belirlenmesi aşamasında öncelik verilen ve

adlarına tepe mahalleleri denilen yerleşmeler dağlık alanın engebeli ve eğimli etek kısımlarında, birikinti konileri üzerinde bulunmaktadır. Bu mahallelerin bulunduğu topoğrafya kıyıdan yamaç alanına doğru hafif eğimlerle başlayan yükseltinin yaklaşık 100-200 metre yükseltilerine kadar çıktığı bir sahaya karşılık gelmektedir. Bu yükseltiler üzerinde İskenderun ilçesinde sanayi faaliyetlerinin ilk kurulduğu ve geliştiği yıl olan 1950 yılından itibaren yerleşim sahaları göç almaya başlamıştır. Bu tepelik alanlar üzerinde kurulmuş olan şehrin mahalleleri; *Esenteppe, Buluttepe, Barıştepe, Gültepe, Kocatepe ve Yıldırımtepe Mahalleleri*dir. Alınan göçler bu yıllarda daha çok Hatay ili ve ilçeleri ile bu ilçelerin kırsal kesimlerinden oluşmaktadır. Bu süreç 1970'li yıllara kadar yavaşlayarak devam etmiştir. Ancak hem ilçe için ve hem bölge hem de ülke açısından çok önemli ekonomik gelişmelere yol açacak ağır sanayinin kurulma ve üretime geçme aşamaları çok sayıda nüfusu etkilemiştir.

İskenderun Körfezi çevresinde kurulmuş olan yerleşmelerin en gelişmiş olan İskenderun şehri ve ilçesidir. İlçeye bağlı olan kırsal karakterli yerleşmeler hemen tamamen Amanos Dağları'nın batı yamaçları üzerinde konuşlanmıştır. İskenderun şehri ise körfez kıyısındaki alüvyal dolgu boyunca kuzey ve güneye doğru alansan olarak yayılım göstermiştir. Doğu kesimi Amanos Dağları'nın yamaçları olduğu için şehrin gelişimini bir anlamda sınırlandıran fiziki bir engel teşkil etmektedir. Ancak bu fiziki engel artan nüfus karşısında yerleşim yerleri olarak imar sahasına dâhil edilmişlerdir. Bunun en büyük sebebi göçle gelen aşırı nüfusa yer bulma problemlerinin baş göstermesidir. İskenderun şehrinin imar sahası dışında da artan nüfusla birlikte idari statü değişikliği yaşamış ve kırsal fonksiyondan kasaba fonksiyonu özelliği gösteren pek çok yerleşme yer almaktadır. Bu kasaba karakterli yerleşmeler sadece İskenderun ilçesi sınırlarında gelişme göstermemiş Dört Yol ilçesi kıyı kesimi yerleşmelerini de büyük oranda etkilemiştir.

İskenderun şehrinin yerleşme tarihi oldukça eskilere gitmektedir. M.Ö. 2000'li yıllarda bölgede Hititlere bağlı Kadu (Hititçe: Körfez) Beyliği, M.Ö. 1200'lü yıllar öncesinde de Fenikelilerin Myrandius adında bir koloni kurdukları bilinmektedir. Şehir M.Ö. 844 yılında Asurluların, M.Ö. VII. yy'da Hurriiler'in, M.Ö. VI. yy'da da Perslerin hâkimiyetine girmiştir. Büyük İskender tarafından körfez kıyısında M.Ö. 333 yılında yapılan İssos savaşının kazanılması sonucunda Aleksandria adıyla bir şehir inşa edilmiştir. İskenderun zaman içinde yer değiştirerek

daha kuzeye bugünkü yerine taşınmıştır. İskenderun tarihi süreç içerisinde farklı isimlerle anılmıştır. Bunlar; “Aleksandria-Kata-İsson”, “Aleksandria Minor”, “Aleksandria Scabisiosa”, “Aleksandretta”, “El-İskenderune” ve “İskele” adlarıdır.

Araştırma sahasındaki en önemli fiziki unsurları Amanos Dağlık kütlesi, Akdeniz ile kuzey güney yönünde uzanan dağlık kütle arasında oluşmuş olan dar kıyı ovası düzlükleri ile İskenderun Körfezi oluşturmaktadır. İskenderun Körfezi’nin etkisiyle deniz ulaşımında çok önemli bir pozisyon üstlenen limanın rolünü de unutmamak gerekir. Bölgedeki yerleşmelerin ve sanayi faaliyetlerinin kuruluşunda sahanın bu fiziki unsurlarının çok büyük önemi bulunmaktadır. İskenderun tarihi dönemlerde sahip olduğu bu fiziki koşullarıyla hep istilalara maruz kalmıştır. Anadolu’nun iç kesimleri ile Mezopotamya arasında bir geçiş güzergâhında bulunması, ulaşım şartlarının sağladığı avantajlı konumu pek çok ulusun bu alanları istila etmesindeki önemli unsurlardan sadece biridir. Ayrıca bölgenin iklim, bitki örtüsü, su kaynakları, toprak şartları vb. gibi yaşam koşulları açısından da sunmuş olduğu imkânlar bu bölgeye insanların yerleşmelerini sağlamıştır. Bölgede farklı morfografik birimlerde kurulmuş olan yerleşmelerin kuruluş amaçları da birbirinden farklılık göstermektedir. Özellikle dağlık alan ile kıyı kuşağı arasındaki yamaçlar araştırma sahasındaki ilk yerleşim yerlerinin oluşturulması açısından öncelik alanlar olarak değerlendirilmiştir. İskenderun şehrsel alanı düşünüldüğünde günümüzde de yoğun nüfusun gecekondü mahalleleri durumunda bulunan sahaları kıyının elverişsiz koşulları yüzünden yerleşim yeri olarak tercih edilmiştir. Körfez kıyısının akarsularla getirilen alüvyal malzemeye doldurulmuş olması tarımsal potansiyel açısından bir avantaj olarak görülebilir. Ancak denizin kıyı kesiminde bataklık sahalarını oluşturacak kadar iç kesimlere sokulması ve buralarda zaten yüksek olan taban suyu seviyesi yaşam koşullarını zorlaştırıcı faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla insanlar bu sulak alanların olumsuzluklarını yaşamamak adına daha yukarı kesimleri kullanmışlardır. Alçak düzlükler sadece bataklık alanlarıyla insan sağlığını tehdit etmemiş ayrıca sıvrisinek, bunalıcı yaz sıcakları da bunda etkili olmuştur. Aslında Ülkemizin pek çok şehrsel alanında yerleşmeler öncelikle düzlüklerden başlar ve daha sonra nüfus artışına paralel olarak eğimli ve engebeli çevre sahalarına doğru yayılım gösterirler. Bu durum araştırma sahasında tam tersi bir şekilde gerçekleşmiştir. Önceleri yamaçlarda başlayan yerleşme daha sonra bataklık alanlarının kurutulmasıyla ve sağlık koşullarının iyileştirilmesiyle

kıyıya doğru yayılış göstermiştir. Ancak kıyı kesiminde görülen bu yayılış daha sonraki devrelerde de yine alan darlığı, konut yapılacak yer bulma sıkıntıları yüzünden dağlık alanlara doğru tekrar kayma eğilimi göstermiştir. Bu süreçteki en önemli faktör araştırma sahası ve bölgeye yapılan göçlerle bağlantılıdır.

İskenderun şehri, ilçe geneli ve körfez çevresinde yer alan diğer yerleşmelerin nüfus gelişiminde birinci derecede etkili olan faktör sanayileşmeye dayalı nüfus artışlarıdır. İskenderun ilçesi ve şehir merkezi için 1940 ile 2022 yılları arasında 3 önemli süreçten bahsetmek mümkündür. Birinci dönem 1950-1955 yılları arasını kapsamaktadır. İkinci dönem olarak 1970-1975 yılları arasındır. Üçüncü dönem ise 2007 yılı sonrası yaşanan değişim sürecidir. 1950-1955 yılları arası en büyük nüfus artışının yaşandığı yıllar olarak adlandırılır. Bu artışın en büyük sebebi; ilki 1951 yılında kurulan iplik-dokuma fabrikası diğeri ise 1954 yılında Sarıseki beldesinde kurulan gübre fabrikasıdır. Bu dönemde hem şehirsal alan hem de ilçenin tamamı büyük bir göç dalgasına maruz kalmıştır. Toplam nüfus 56.044 kişiden 83.801 kişiye ulaşmıştır. Bu nüfus artışı 1970’li yıllara kadar kademeli olarak artarak devam etmiştir. Nüfus artışında görülen bir diğer önemli süreç ağır sanayinin bölgede kurulmasıyla ilgilidir. Bu süreç te 1970-1975 yılları arasını kapsamaktadır. 1970 yılında ilçe toplam nüfusu 134.705 kişiden 173.816 kişiye yükselmiştir. Bu artışın temel sebebi ise İskenderun Demir ve Çelik Sanayii’nin kurulmasıdır. Sanayi sektöründe çalışmak isteyen işsiz nüfusun öncelikli alanı İskenderun şehri ve yakın çevresindeki alanlar olmuştur. Sanayi tesislerinin ilçe sınırı dışında olmasına rağmen burada çalışmak için gelen nüfusun büyük kısmı şehir merkezinde yerleşmiştir. Bu durum kırsal nüfus miktarından ziyade şehir nüfusunun artmasına yol açmıştır. 2007 yılında ilçenin toplam nüfusu 306.594 kişidir. 2015 yılı sayım sonuçlarına göre ise 246.207 kişi bulunmaktadır. Bu nüfus azalışı suni bir sebebe bağlıdır. Bu durumun sebebi idari değişiklikten kaynaklanmaktadır.

İskenderun şehrinin tarihi bir yerleşme olması geçmişten günümüze kadar yerleşmenin hem kentsel doku formuna ve hem de alansal yayılışına büyük etki etmiştir. İskenderun Körfezi ve Amanos Dağları gibi yerleşmeyi sınırlandıran iki önemli coğrafi faktörün çalışma sahasındaki arazi kullanımı üzerindeki rolü tartışmasız büyüktür. Konut alanlarının çevreye doğru yayılışı kıyı kesimi ile yamaçlar arasında kentsel dokunun arazinin özelliğine bağlı olarak değiştiğinin de birer göstergeleridir. Bu durum özellikle düz kıyı ovasının bulunduğu alanlar ile

engebeli ve eğimli yaklaşık 350-500 metre yükseltileri arasında konuşlanmış bulunan şehrin dış çeper kuşağına yakın kesimler arasında hissedilir derecelere ulaşmaktadır. Şehrin tarihi gelişim seyri ile de paralel olarak konut dokusundaki bu farklılaşma dikkat çekicidir.

İskenderun şehrinde 1950’li yıllara kadar şehrsel büyüme çok yavaş ilerlemiştir. Bu döneme kadar da hem konut sayısı hem de konut yoğunluğu çok yavaş bir artış göstermiştir. Şehrsel büyümenin gerçekleştiği üç dönem söz konusudur. Bunlardan ilki 1950 yılı ve sonrası, ikincisi 1970 yılı ve sonrası, son gelişme dönemi ise 2000 yılı ve sonrası olmak üzeredir. İnşaat sektöründe meydana gelen hareketlenme konut yapımını da bu anlamda hızlandırmıştır. 1970’li yıllar ise hem şehrin hem de yöre ve bölgenin gelişmişlik indeksini etkileyen en önemli dönemdir. Ağır sanayinin kuruluşu sadece bölgeye olan nüfusu çekmemiş nüfusun ihtiyaçları doğrultusunda şehrin gelişim aksını ve sosyo ekonomik yapıyı derinden etkileyerek değişime uğratmıştır. Bu dönemde konut yoğunluğunun arttığı mahalleler; Gültepe, Yıldırımtepe, Barıştepe, Esentepe, Kocatepe, Buluttepe Mahalleleri ve yakın çevrelerindeki diğer mahalleler olmuştur.

KAYNAKÇA

- Abadan Unat, N. & Keleş, R., (1975), *Göç ve Gelişme: Uluslararası İşgücü Göçünün Boğazlayan İlçesi Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bir Araştırma*, AÜSBF İskan ve Şehircilik Enstitüsü, Ankara.
- Açı, Y., (2008), Hatay İlinin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Gelişme Potansiyeli, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), Adana.
- Akalın, H.İ., (1984), Şehirleşme Süreci ve Metropolitan Alanlar, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), Ankara.
- Akgür, Z. G., (1997), *Türkiye’de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgeler Arası Dengesizlik (1970-1993)*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, No:201, Ankara.
- Akkayan T., (1979), *Göç ve Değişme*, İstanbul Üniv. Edebiyat. Fak. Yay. No:2573, İstanbul.
- Aköz, A. & Yörük, D. (2017), *Konya Araştırmaları: Göç ve İskân*, Palet Yayınları, Konya.
- Akyüz, J., (2008), 19. Yüzyılda Antakya-İskenderun Bölgesinde Nüfus Hareketliliği, Fırat Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, C:18, S:2, s.379-401, Elazığ.
- Alagöz, C. A., (1944), Coğrafya Gözüyle Hatay, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2, (2), 203-216, Ankara.
- Arıncı, K., (2011), *Türkiye’nin Kıyı Bölgeleri*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum.
- Atalay, B., (1983), *Sanayileşme ve Sosyal Değişme (Kırıkkale Araştırması)*, DPT Yayınları, Ankara.
- Atasoy, A., (2012), *Reyhanlı İlçesi’nin Coğrafyası*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Ayzeren, S., (1985), Kentleşme ve Sanayileşme, İçinde: Kentleşme Sanayileşme Etkileşimi, Bir Sanayi Kentinin Planlama ve Uygulama Sorunları: Eskişehir Örneği Kolokyum, s. 51-54, Dünya Şehircilik Günü Kolokyumları-9, Eskişehir.
- Bayraktar, A., & Aslanboğa, İ., (1985), Kentleşme-Sanayileşme Etkileşiminin İzmir Kentinde İnsan Yaşama Ortamında Yarattığı Sorunlar, İçinde: Kentleşme Sanayileşme Etkileşimi, Bir Sanayi Kentinin Planlama ve Uygulama

- Sorunları: Eskişehir Örneği Kolokyumu, s. 176-184, Dünya Şehircilik Günü Kolokyumları-9, Eskişehir.
- Bayhan, V., (1997), Türkiye’de İç Göçler ve Anomik Kentleşme, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Begel E. E., (1996), *Kentlerin Doğuşu*, COGITO (Kent ve Kültürü), Dönem yaz, S:8, İstanbul.
- Bostan, H. (2017), Türkiye’de İç Göçlerin Toplumsal Yapıda Neden Olduğu Değişimler, Meydana Getirdiği Sorunlar ve Çözüm Önerileri, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, s.1-16, İstanbul.
- Bülbül, S. & Köse, A. (2010), Türkiye’de Bölgelerarası İç Göç Hareketlerinin Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemi İle İncelenmesi, *İ.Ü. İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt 39, S:1, s.75-94, İstanbul.
- Canbolat, A., (2006), Hatay Türkmen Aşiretleri ve Bu Aşiretlerin İskânı (18. Ve 19. Yüzyıllar), Kahramanmaraş Sütçü imam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), Kahramanmaraş.
- Cevdet Paşa A., (1991), *Tezâkir* (21-39. Tezkireler), nsr. Cavid Baysun, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Coşkun, O. (2008), İç Göçler Açısından Erzurum İlinin Analizi, *A.Ü. Doğu Coğrafya Dergisi*, S:13, s.239-266, Erzurum.
- Çabuk, V., (1993), İskenderun’un Kısa Tarihçesi, *Hatay Fikir ve Sanat Dergisi*, Sayı 2/2, s.32, İskenderun.
- Çabuk, V., (1996), Fransız Seyyah Jean Babtiste Tavernier’e Göre XVII. Yüzyıl Başlarında İskenderun, Antakya ve Halep, *Güneyde Kültür*, 8 (83), s.6-10, Zirem Basımevi, Antakya.
- Çakır, S. (2011), Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2011, Sayı:24, s.129-142, İstanbul.
- Çalışkan, Z., (2006), Türkiye’de Şehirleşme ve Gecekondulaşma, *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, s.55-61, Elazığ.
- Çekirge, S., (2013), Sanayileşmenin Kentleşmeye Etkisi: Kırıkkale Örneği, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), Kırıkkale.
- Çelik, F., (2005), İç Göçler: Teorik Bir Analiz, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 14, Sayı:2, Adana.

- Çetin, B., (2010), Antakya (Hatay) Nüfusunun 1940-2008 Yılları Arasındaki Gelişimi ve Temel Özellikleri, Hatay Araştırmaları-I, (Edit:A.Gündüz, S.Kaya), Antakya Belediyesi, Pegem Yayınları, s.179-225, Antakya.
- Çetin, B., (2012-a), Hatay’da Kentleşmenin Seyri (1940-2009) ve Mekânsal Dağılışı, *A.Ü. Doğu Coğrafya Dergisi*, Yıl:17, S:28, s.231-257, Erzurum.
- Çetin, B., (2012-b), Antakya ve İskenderun-Dört Yol Çevresinde Suburbanizasyon (Banliyöleşme), *A.Ü. Doğu Coğrafya Dergisi*, Yıl:17, S:28, s.259-281, Erzurum.
- Çetin, B., (2012-c), *Kuruluşu, Gelişimi ve Fonksiyonel Özellikleri Yönüyle Yayladan Kente Dönüşen Bir Yerleşme: Belen*, Color Ofset Matbaacılık, İskenderun/Hatay.
- Çetin, T., (2003), Yalvaç Şehrinde Nüfus Hareketleri, G.Ü., *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:23, S:2,s.1-22, Ankara.
- Çetiner, A., (1991), *Kentleşme Sürecinde Kentsel Yerleşme Düzeni ve Organizasyonu, Kentleşme ve Kentleşme Politikaları* (Ed. Hande Suher), Tüses Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Çezik, A., (1982), *Kent Eşiği Araştırması* (Türkiye İçin Kent Tanımı), DPT Yayın No:1838, Ankara.
- Çolakoğlu A., Oktar A., Işıklı T., Acar H., (1983), *Zeytinyağı ve Teknolojisi*, TOKB ZAEM, Yayın No: 27, İzmir.
- Darkot, B., (1961), Türkiye’nin Nüfus Hareketleri Üzerine Gözlemler, *Türk Coğrafya Dergisi*, S:21, s.1-14, İstanbul.
- Darkot, B., (1967), Şehir Ayrımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriterleri, *İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, C:8, S:16, s.3-8, İstanbul.
- Demir, Ö. & Acar, M., (2005), *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Adres Yayınları, Ankara.
- Denker, B., (1976), *Şehir İçi Arazi Kullanılışı*, İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:91, İstanbul.
- Dinç Y., (2015), Antakya (Hatay) Şehir Coğrafyası, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), Antakya.
- Dülgeroğlu, E., (1985), Organize Sanayi Bölgelerinin Kentleşme Sürecinde Etkinliği ve Bursa, İçinde: Kentleşme Sanayileşme Etkileşimi, Bir Sanayi Kentinin Planlama ve Uygulama Sorunları: Eskişehir Örneği Kolokyumu, s. 96-106, Dünya Şehircilik Günü Kolokyumları-9, Eskişehir.
- Ege İ., (2014-a), *Amik Ovası ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojisi*, Doğu Mat Grup

Matbaacılık, Antakya.

- Ege İ., (2014-b), Antakya-Kahramanmaraş Grabeninde Aktif Tektoniğe Ait Jeomorfolojik Gözlemler, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:11, S:26, s.71-88.
- Erdoğan, Z., (1985), Türkiye’de Kentleşme ve Sanayileşmenin Birlikte Etkilediği Bazı Sosyal Problemler, İçinde: Kentleşme Sanayileşme Etkileşimi, Bir Sanayi Kentinin Planlama ve Uygulama Sorunları: Eskişehir Örneği Kolokyumu, s. 154-170, Dünya Şehircilik Günü Kolokyumları-9, Eskişehir.
- Erdoğan, Z., (1989), Türkiye’de Kırdan Kente Göçün Sosyal Temelleri, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3(2), s:97-108, Elazığ.
- Erinç S., (1973), Türkiye: İnsan ve Ortam, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, 10:1-33, İstanbul.
- Erjem, Y. (2009), *Mersin’de Göç, Kentleşme ve Sosyal Problemler*, Mersin Valiliği Yayınları Sosyal Araştırmalar Dizisi: Yayın No: 1, Mersin.
- Erkan, R., (2010), *Kentleşme ve Sosyal Değişme*, Bilim Adamı Yayınları, Ankara.
- Erman, T., (1997), Şehirli Olmak Ya Da Köylü Kalmak: Kentteki Kır Göçmeninin Kendini Tanımlaması Olayı, 2. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç (20-22 Kasım 1996), s. 303-307, Mersin.
- Ertürk, H., (2009), *Kent Ekonomisi*, Ekin Yayınları, Bursa.
- Ertürk S.A., (2016), Tarımsal Faaliyetlerde Çalışan Suriyeli Sığınmacılar: Altınözü (Hatay) Örneği, TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, Bildiriler kitabı,
- Es, M., & Ateş, H., (2004), Kent Yönetimi, Kentleşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri (<http://www.iudergi.com.tr/index.php>)
- Fakı G., (2010), Yayladağı İlçesinde (Hatay) Jeomorfolojik Birimler İle Arazi Kullanımı Arasındaki İlişki, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), Antakya.
- Fındıkoğlu, Z.F., (1962), *Kuruluşunun XXV. Yılında Karabük (1937-1962)*, İstanbul Fakülte Matbaası.
- Genç, E., (1997), Kentleşme, Geleneksel-Modern Geriliminde Kimlikler, 2. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç (20-22 Kasım 1996), s. 308-317, Mersin.
- Gottmann, J., (1976), *Şehirsel Merkeziyetin Gelişmesi*, (Çev: Nazmiye Özgüç), İ.Ü. Yay. No: 2087, Coğrafya Enstitüsü Yay. No:80, İstanbul.
- Göçer, O., (1974), *Şehirsel Merkezler ve Şehirsel Kademelenme*, İTÜ, Mimarlık

- Fakültesi, Şehirsel Bölgeler ve Ulaşım Kürsüsü Yayını:2, İstanbul.
- Göney S., (1995), *Şehir Coğrafyası I*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No:2274 (3.Baskı), İstanbul.
- Göregenli, M. & Karakuş, P. (2014), Göç Araştırmalarında Mekân Boyutu: Kültürel ve Mekânsal Bütünleşme, *Türk Psikoloji Yazıları*, Aralık 2014, S:17 (34), s.101-115, Ankara.
- Gözler K., (2013), 6360 Sayılı Kanun Hakkında Eleştiriler: Yirmi Dokuz İlde İl Özel İdareleri ve Köylerin Kaldırılması ve İlçe Belediyelerinin Büyükşehir İlçe Belediyesi Hâline Dönüştürülmesi Anayasamıza Uygun mudur?, *Legal Hukuk Dergisi*, Cilt 11, Sayı 122, Şubat, s.37-82.
- Gündüz A., (2009), *XVI. Yüzyılda Antakya Kazası*, Mustafa Kemal Üniversite Yayınları No:23, Antakya.
- Gündüz, A., Gülcü, E. (2009), XVI. Yüzyılda Antakya Nahiyesi (1526-1584), Mustafa Kemal Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:6, S:12, s. 289-323, Antakya.
- Güngördü, E. (2002), Türkiye’de Nüfus Hareketleri ve Şehirleşme, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt 10, S:2, s.409-414, Ankara.
- Güreşçi, E. (2010), Köyden Kente Göçün Köydeki ve Kentteki Yansımaları: Akpınar Köyü Üzerine Bir Değerlendirme, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt 2, S:2, s.47-55, Erzurum.
- Gürpınar, E., (1985), Uygulamalı Şehir ve Çevre Sorunları, İçinde: Kentleşme Sanayileşme Etkileşimi, Bir Sanayi Kentinin Planlama ve Uygulama Sorunları: Eskişehir Örneği Kolokyum, s. 170-176, Dünya Şehircilik Günü Kolokyumları-9, Eskişehir.
- Hacısalıhoğlu, İ.Y., (1995), Şehir Coğrafyası Açısından Safranbolu-Karabük İkilemi, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi (Basılmamış), İstanbul.
- İçduygu, A. & Sirkeci, İ. (1999), *Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde Göç Hareketleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- İnankul, Ş., (1985), Sanayileşme-Kentleşme Etkileşimi: Örnekleme Eskişehir Kent Merkezi, İçinde: Kentleşme Sanayileşme Etkileşimi, Bir Sanayi Kentinin Planlama ve Uygulama Sorunları: Eskişehir Örneği Kolokyum, s. 222-231, Dünya Şehircilik Günü Kolokyumları-9, Eskişehir.
- İsbir, E., (1986), *Şehirleşme ve Meseleleri*, Ocak Yayınları, Ankara.
- İslamoğlu, A., (2003), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Beta Basım, İstanbul.

- İzırbak R., (1977), *Coğrafya Terimler Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, İstanbul.
- Karaman, K., (2003), Türkiye’de Şehirleşme Olgusu ve Gecekondu Sorunu, *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, S:4, s. 108-117, Elazığ.
- Karaboran, H. H., (1989), Şehir Coğrafyası ve Şehirsel Fonksiyonlar, F.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, C:3, S:1, s.81-118, Elazığ.
- Karaboran, H. H., (1993), *Sanayi Coğrafyası Çerçevesinde Sanayi, Sanayi Devrimi ve Türkiye’de Sanayinin Gelişmesi*, F.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü Ders Notları, Elazığ.
- Karacakaya, R., Yücedağ, İ., & Yılmaz, N., (2013), *Arşiv Belgelerinde Karabük*, Karabük Valiliği Yayınları, Seçil Ofset, Karabük.
- Karamustafaoğlu O., (2014), *Etnoğrafik Araştırma (Kültür Analizi)*, Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri, (Ed. Mustafa Metin), Pegem Akedemi Yayınları, Ankara.
- Karasar N., (2012), *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (24. baskı), Nobel Yayıncılık, Ankara,
- Karpat, H. K., (2010), *Etnik Yapılanma ve Göçler*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Kaya, S. ve Gündüz, A., (2011), Hatay Tarihi, Hatay İl Yıllığı 2011, s. 40-96, Hatay Valiliği Yayın No:4, Hatay.
- Keleş, R., (1961), *Şehir ve Bölge Planlaması Bakımından Şehirleşme Hareketleri*, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:122-104, Şehircilik Enstitüsü Yayınları No:8, Ankara.
- Keleş, R., (1983), *100 Soruda Türkiye’de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Keleş R., (1990), *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Keleş R., (1998), *Kentbilim Terimleri Sözlüğü* (2.Baskı), İmge Kitapevi, Ankara.
- Keleş R., (2000), *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Kıray, M., (1982), *Toplumbilim Yazıları*, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Kırcaai İftar, G., (1999), *Bilim ve Araştırma, (İçinde: Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri)*, Editör: Ali Atıf Bir, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:1081
- Kireççi, R., (1979), *Kentimiz İskenderun*, Güney Yayınları, İstanbul.
- Koca, H., (2005), *Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonel Özellikleri Yönünden Dörtüyl Şehri*, Aktif Yayınevi, İstanbul.

- Kocaman, T., (1998), *Türkiye’de İç Göçler: İller Arası Kır-Kent Göçleri ve Göç Edenlerin Nitelikleri (1965-1990)*, (Editör: T. Bulutay), Türkiye’de Tarımsal Yapı ve İstihdam, D.E Yayınları, Ankara
- Koday, S., (1998), İskenderun Limanı, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı:33, s:211-235, İstanbul.
- Kongar, E., (1981), *İmparatorluktan Günümüze Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Kongar, E., (2007), *21. Yüzyılda Türkiye*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Korkmaz H., Fakı G., (2009), Kuseyr Platosu’nun İklim Özellikleri, Mustafa Kemal Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 6, S:12, s. 324-350, Antakya.
- Kökdemir, D., vd. (2004), *Akademik Yazım Kuralları Kitapçığı*, Başkent Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ankara.
- Köse, A., (2010), Türkiye’de Bölgelerarası İç Göç Hareketlerinin Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemi İle İncelenmesi, İ.Ü. *İşletme Fakültesi Dergisi*, C:39, S:1, s.75-94, İstanbul.
- Lerner, D., (1964), *The Passing of Traditional Society*, The Free Press, London.
- Metin M., (2014), *Nicel Veri Toplama Araçları, Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, (Ed. Mustafa Metin), Pegem Akedemi Yayınları, Ankara.
- Mortan, K., & Çakmaklı, C., (1985), Sanayi, Kent, Konut, İçinde: Kentleşme Sanayileşme Etkileşimi, Bir Sanayi Kentinin Planlama ve Uygulama Sorunları: Eskişehir Örneği Kolokyumu, s.54-70, Dünya Şehircilik Günü Kolokyumları-9, Eskişehir.
- Mumford L., (2007), *Tarih Boyunca Kent; Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği*, (Çeviren: Gürol Koca & Tamer Tosun), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Okur, M.A, (2000), İskenderun Şehir Coğrafyası, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), İstanbul.
- Osmay, S., (1998), *1923’ten Bugüne Kent Merkezlerinin Dönüşümü*, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.
- Öngör, S., (1961), 1950-1955 Devresinde Türkiye’de İç Göçler, *Türk Coğrafya Dergisi*, S: 21, s. 63-74.
- Özçağlar, A., (1996), Türkiye’nin İdari Coğrafyası Bakımından Köy, Bucak, İlçe, İl ve Belde Kavramları Üzerine Düşünceler, A.Ü. D.T.C.F., *Coğ. Araş. Derg.*,

S:12, s.7-24, Ankara

Özçağlar A., (2011), *İdari Coğrafya*, Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara,

Özçağlar, A., (2015), *Yönetmel Coğrafya*, Nika Yayınevi, Ankara.

Özdemir, M., (1990), *Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri*, TOBB Yayınları, Ankara.

Özdemir, M., (2008), *Türkiye’de İçgöç Olgusu, Nedenleri ve Çorlu Örneği*, Edirne Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), Edirne.

Özgüç, N., (1996), *Beşeri Coğrafya’ da Veri Toplama ve Değerlendirme Yöntemleri*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayını, No:105, İstanbul.

Özgür, E.M., (1996), İl ve İlçe Merkezlerinin, Faal Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı Bakımından Sınıflandırılması, A.Ü. *Türkiye Coğrafyası Dergisi*, S:5, s.53-71, Ankara.

Özoğuz, K., (1986), *Türkiye’de Kent Nüfusunun Sayısal Gelişimi, Hızlı Şehirleşmenin Yarattığı Ekonomik ve Sosyal Sorunlar*, SİSAV Yay. İstanbul.

Özşahin, E., (2010), İskenderun Akaçlama Havzasında (Hatay) Arazi Örtüsünün Zamansal Değişimi, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 5/2

Özşahin E., (2014-a), Kuseyr Platosu’nun (Hatay) Jemorfolojik Özellikleri, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2, S:1, s.83-109.

Özşahin E., (2014-b), *Kuseyr Platosunun (Hatay) Doğal Ortam Özellikleri ve İnsan*, Akademi Titiz Yayınlar, İstanbul.

Pehlivanlı, H., (2001), Eski Çağdan Günümüze Antakya ve İskenderun Bölgesinin Jeopolitik Önemi, Anavatana Katılışının 60. Yıldönümünde Hatay, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 45-66, Ankara.

Sahillioğlu, H., (1982), Antakya Maddesi, Yurt Ansiklopedisi, 5, s.3369-3503, Anadolu Yayıncılık, İstanbul.

Sahillioğlu, H., (1991), Antakya, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C.III, s.228-232, İstanbul.

Savcı, N., (2007), *Hatay Cumhuriyeti: Kuruluş ve Anavatana Katılış, İ.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış)*, İstanbul.

- Saygın, S. & Hasta, D., (2018), Göç, Kültürleşme ve Uyum, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi*, s.313-333, Ankara.
- Sezal, İ., (1992), *Şehirleşme*, Ağaç Yayıncılık, İstanbul.
- Sezal, İ., (1997), Göçler ve Şehirleşemeyen Şehirler, 2. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç (20-22 Kasım 1996), Mersin.
- Sözbilir M., (2014), *Nedensel Karşılaştırma Araştırma Yöntemi, Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, (Ed. Mustafa Metin), Pegem Akedemi Yayınları, Ankara.
- Şahin, İ.F., (2007), Belen Geçidi'nde Coğrafi Gözlemler, A.Ü. *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:17, s:65-86, Konya.
- Şaşmaz M., (2014), *Türkiye'nin İdari Taksimatı Cilt VII (1920-2013)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tanoğlu A., (1954), İskân Coğrafyası; Esas Fikirler, Problemler ve Metot, *Türkiyat Mecmuası*, Cilt: XI, s 1-32, İstanbul.
- Tanoğlu, A., (1966), *Nüfus ve Yerleşme*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1183, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Neşriyatı No: 45, Baha Matbaası, İstanbul.
- Tekeli, İ., (2011), *Göç ve Ötesi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Tekin, M., (1993), *Hatay Tarihi*, Hatay Kültür, Turizm ve Sanat Vakfı Yayınları, Antakya.
- Tekin, M., (1994), Osmanlı Döneminde Antakya Şehir Dokusu, Evler ve Yaşayış Üzerine Notlar, *Güneyde Kültür*, C: VI, S:69, Antakya.
- Tekin, M., (1997), 18. ve 19. Yüzyıllarda Antakya'nın İdari Bölünüşü ve Yer Adları, *Güneyde Kültür*, 9 (97), Zirem Basımevi, Antakya.
- Tekin M., (2000), *Hatay Tarihi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara.
- Tekin, M., (2008), Hatay Tarihi, Ekolojik Okuryazarlık-Sürdürülebilir Bir Dünya İçin Amanoslar'da Doğa Eğitimi, (Editör:Yaşar Ergün, Şükran Yalçın Özdilek, Hatice Pamir), Mustafa Kemal Üniversitesi Yayın No:XX, s.310-323, Hatay.
- Tolun Denker B., (1976), *Şehir İçi Arazi Kullanılışı*, İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Yay. No:91, İstanbul.
- Topçu, M., (2003), Şehir Morfolojisi Üzerine Bir Çalışma, Konya ve Antakya'nın Tarihi Dokularının Karşılaştırılması, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), İstanbul.

- Tozlu, S., (2010), Osmanlı Arşiv Belgelerinde Antakya ve İskenderun Nusayrîleri (19. Yüzyıl), *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S:54, s.79-110, Ankara.
- Tunçdilek, N., (1985), *Türkiye’de Relief Şekilleri ve Arazi Kullanımı*, İ.Ü. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yay. No:3, İstanbul.
- Tunçdilek N., (1986), *Türkiye’de Yerleşmenin Evrimi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Tural, G., (2014), *Bilimsel Araştırma Yapma Süreci ve Etik Kuralları*, Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri, (Ed. Mustafa Metin), Pegem Akedemi Yayınları, Ankara.
- Tüfekçi, S., (2002), Kırsal Kesimlerden Büyükşehirlere Göç ve Göçün Aile Yapısında Meydana Getirdiği Değişiklikler (İstanbul Örneği), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), İstanbul.
- Tümertekin, E., (1958), Türkiye Sanayiinin Coğrafi Temelleri, *Türk Coğrafya Dergisi*, 18-19, 16-54, İstanbul.
- Tümertekin, E., (1968), *Türkiye’de İç Göçler*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, No.54, İstanbul.
- Tümertekin, E., (1973), *Türkiye’de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar*, İ.Ü. Yay. No:1840, İ.Ü. Coğ. Enstitüsü Yay. No:72, İstanbul.
- Tümertekin, E., (1977), Türkiye’de İç Göçler Üzerine, İ.Ü. *Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, Sayı:22, s. 29-42, İstanbul.
- Tümerketin E., Özgüç N., (2006), *Beşeri Coğrafya: İnsan, Kültür, Mekan*, Çantay kitapevi, İstanbul.
- Türkdoğan, O., (1983), *Millî Kültür Modernleşme ve İslam*, Üçdal Neşriyat, İstanbul.
- Türkdoğan, O., (2012), Türkiye’de Göçler, Sorunları ve Çözüm Yolları, İ.Ü. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 35, S:1-4, s.40-67, İstanbul.
- Türkmen, A.F., (1937), *Mufasssal Hatay, 1. Cild-Coğrafya*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul.
- Ulus, A., (2008), İskenderun Kenti ve Yakın Çevresinin Peyzaj Ekolojisi Açısından İncelenmesi, İ.Ü. Fen -Bilimleri Enst. Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalında Hazırlanan Doktora Tezinin Özeti
- Unat, A. N., (2007), Türk Dış Göçünün Aşamaları: 1950’li Yıllardan 2000’li Yıllara, Kökler ve Yollar, Türkiye’de Göç Süreçleri, İstanbul Bilgi Üniversitesi

- Yayınları (Der: Ayhan Kaya, Bahar Şahin), s:1-18, İstanbul.
- Utkucu, T., (2011), Kentleşme ve Kent Planlaması, ([http://www.milliemlak.gov.tr/documents/10326/21621/Tamer Utkucu.pdf](http://www.milliemlak.gov.tr/documents/10326/21621/Tamer%20Utkucu.pdf)).
- Uzun, B., Çete, M. (2005), Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Yasadışı Yerleşim Sorunlarının Çözümü İçin Bir Model, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 10. Türkiye Har-ita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, 28 Mart-1 Nisan, 2005, Ankara
- Uzunçarşılı, İ.H., (1975), *Osmanlı Tarihi-II*, Ankara.
- Üçeçam Karagel D., (2008), Kadirli İlçesi'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi (Basılmamış), Elazığ.
- Üçeçam Karagel D., (2018-a), *Hatay İli Yerleşme Coğrafyası I (Yerleşmelerin Kuruluşu, Gelişmesi ve İdari Coğrafya Özellikleri)*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Üçeçam Karagel D., (2018-b), *Hatay İli Yerleşme Coğrafyası II (Yerleşme Tipleri, Dağılışı ve Meskenler)*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Ültay, E., Akyurt, H., Ültay, N., (2021), Sosyal Bilimlerde Betimsel İçerik Analizi, *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 188-201.
- Üner, S., (1972), Nüfusbilim Sözlüğü, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, S:77, s:23-38.
- Üner, S., (1983), *Nüfus Artışı, Göçler ve Kentleşme, Türkiye'nin Gelişmesinde Nüfus Olgusu*, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Aile Planlaması ve Ana Çocuk Sağlık Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara
- Yalçınlar, İ., (1967), Türkiye'de Bazı Şehirlerin Kuruluş ve Gelişmesinde Jeomorfolojik Temeller, *İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, S:16, s.53-66, İstanbul.
- Yavuz, F., (1964), Kasaba ve Küçük Şehirlerimizin Nüfus Hareketleri İçindeki Yeri, 7. İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları, (11-13 Haziran 1963), Türkiye'de Bölge Planlaması Alanındaki Gelişmeler, İskan ve Şehircilik Derneği Yayın No:2, s.83-89, Ankara.
- Yayan, O., (1986), Tarihte Belen, *Hatay Fikir ve Sanat Dergisi*, S:4, s.8-9, Ümit Matbaası, İstanbul.
- Yıldırım, A., (2004), Kentleşme ve Kentleşme Sürecinde Göçün Suç Olgusu Üzerindeki Etkileri, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), Ankara.

- Yıldırım A., Şimşek H., (2008), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (6. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara
- Yılmaz, A. & Telci, C. (2009), Türk Kültür Terminolojisinde Göç Kavramı Üzerine, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 7, S:2, s.15-33, Manisa.
- Yörükan, T., Yörükan, A., (1966), *Şehirleşme, Gecekondu ve Konut Politikası*, İmar ve İskan Bakanlığı, Mesken Genel Müdürlüğü, Ankara
- Yücel, T., (1960), Türkiye’de Şehirleşme Hareketleri ve Şehirler, *Türk Coğrafya Dergisi*, S:20, s.23-35, İstanbul.
- Yücel Toy, B., & Güneri Tosunoğlu, N., (2007), Sosyal Bilimler Alanındaki Araştırmalarda Bilimsel Araştırma Süreci, İstatistiksel Teknikler ve Yapılan Hatalar, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, S:1, s.1-20

Envanter, Rapor, Yıllık, Ansiklopedik Bilgiler

DPT 2004, İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, Ankara.

Hatay İl Meteoroloji Müdürlüğü, Uzun Yıllık İklim Verileri (1980-2015), Hatay.

Hatay İli Arazi Varlığı, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, İl Rapor No:31, Ankara.

Hatay Valiliği 2011, Hatay Kültür Envanteri C:1, Antakya, Sistem Ofset, Ankara.

Hatay Valiliği 2011, Hatay Kültür Envanteri C:II, İlçeler, Sistem Ofset, Ankara.

Hatay Valiliği 2011, Hatay Devleti (2 Eylül 1938-29 Haziran 1939), Anıt Matbaa, Ankara.

Hatay Valiliği 2011, Hatay Devleti, Hatay Valiliği Yayınları No: 15, Antakya.

Hatay Valiliği 2013, Hatay Tarihi, Hatay Valiliği Yayınları, Antakya.

Hatay Valiliği 2013, Başlangıçtan Günümüze Hatay Tarihi, Anıt Matbaa, Ankara.

Hatay Valiliği 2015, 91 İlde Kültür ve Şehir Hatay, Acar Basım ve Cilt, İstanbul.

Harita Genel Komutanlığı, 1/25.000 Ölçekli Topoğrafya Paftaları (O36a3, O36b4, O36c1, O36c4, O36d2, O36d3, O36d4, P36a1, P36a2, P36b1), Ankara.

Harita Genel Komutanlığı, 1/100.000 Ölçekli Topoğrafya Paftaları (O36, P36), Ankara.

TBMM, 1930, “Belediye Kanunu”, Tarih: 03.04.1930, Sayı: 1580 (Madde: 7), Resmi Gazete Tarih: 14.04.1930, Sayı: 1471.

TBMM, 1945, “Yeniden (9) İlçe Kurulmasına Dair Kanun”, Tarih: 25.06.1945, Sayı: 4769, Resmi Gazete Tarih: 3.07.1945, Sayı: 6047.

TBMM, 2005, 03.07.2005 Tarih ve 5393 Sayılı “Belediye Kanunu”, Resmi Gazete Tarih: 13.07.2005, Sayı: 25874.

TBMM, 2012, 12.11.2012 Tarih ve 6360 Sayılı “On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”, Resmi Gazete Tarih: 06.12.2012, Sayı: 28489.

TÜİK, 1940-2000, Genel Nüfus Sayımları, Ankara.

TÜİK, 2007-2022, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemleri İstatistik Verileri

Yeni Türk Ansiklopedisi, 1985, “Hatay Maddesi”, C:XII, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Yurt Ansiklopedisi, 1982, “Hatay”, C:5, İstanbul.

bitkiortusu.gen.tr/akdeniz-bitki-ortusu.html

